

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

М.І. СМІРНОВ, І.В. ГЛОВЮК

**Нагляд прокурора у досудових стадіях
кримінального процесу України**

Навчально-методичний посібник

Одеса
2009

Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Одеської національної юридичної академії
Протокол № ____ від ____ ____ 2009 р.

Розробили:

Смирнов М.І. кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального процесу
Одеської національної юридичної академії

Гловюк І.В. асистент кафедри кримінального процесу
Одеської національної юридичної академії

Смирнов М.І., Гловюк І.В.

Нагляд прокурора у досудових стадіях кримінального процесу України :
Навчально-методичний посібник / Смирнов М.І., Гловюк І.В. – Одеса, 2009. – ____
с.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Загальна характеристика стадії порушення кримінальної справи

Поняття, сутність, значення і завдання стадії порушення кримінальної справи. Порушення кримінальної справи у системі досудового провадження.

Завдання стадії порушення кримінальної справи.

Органи і посадові особи, які мають право порушити кримінальну справу.

Приводи для порушення кримінальної справи. Юридична природа приводів для порушення кримінальної справи.

Підстави для порушення кримінальної справи. Фактична та юридична сторона.

Перевірка приводів та підстав для порушення кримінальної справи, строки перевірки. Засоби збирання доказів у стадії порушення кримінальної справи. Слідчі дії, які можуть проваджуватись до порушення кримінальної справи.

Обставини, що виключають можливість провадження у кримінальній справі.

Рішення, що приймаються в стадії порушення кримінальної справи.

Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про порушення кримінальної справи. Порушення кримінальної справи щодо певної особи. Форма і зміст постанови про порушення кримінальної справи.

Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи. Форма і зміст постанови про відмову в порушенні кримінальної справи.

Особливості порушення справ приватного та приватно-публічного обвинувачення.

Оскарження рішення про порушення кримінальної справи щодо певної особи. Оскарження рішення про відмову в порушенні кримінальної справи.

Досудове провадження у кримінальній справі складається із стадії порушення кримінальної справи, досудового розслідування та дії прокурора у справі, що надійшла до нього від слідчого із обвинувальним висновком, постановою про направлення до суду для закриття у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності, постановою про закриття кримінальної справи та застосування примусових заходів виховного характеру, постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Порушення кримінальної справи можна розуміти у чотирьох значеннях. *По-перше*, порушення кримінальної справи - це самостійний інститут кримінально-процесуального права. *По-друге*, порушення кримінальної справи - це стадія кримінального процесу. *По-третє*, порушення кримінальної справи - це кримінально-процесуальна діяльність компетентних суб'єктів, пов'язана із

перевіркою певних джерел інформації про злочин та прийняття процесуального рішення. *По-четверте*, порушення кримінальної справи - це процесуальне рішення (В.С. Зеленецький).

Стадія порушення кримінальної справи – це стадія кримінального процесу, в межах якої органи дізнання, слідчий, прокурор, суддя приймають, реєструють, перевіряють та вирішують заяви та повідомлення про злочини. Під термінами “приймання”, “реєстрація”, “розгляд” заяв і повідомлень про злочини слід розуміти: приймання — дії посадових осіб органів внутрішніх справ при одержанні заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються; реєстрація — присвоєння кожній отриманій заяві і повідомленню про злочин, що вчинений або готується порядкового номера і фіксація в передбачених облікових документах (ЖРЗПЗ, ЖРІЗ) стислих даних про заяви і повідомлення про злочини, що вчинені або готуються; розгляд — здійснення перевірки відомостей про злочини, що вчинені або готуються, про які йдеться в заяві і повідомленні, узагальнення матеріалів та прийняття рішення згідно з вимогами КПК України¹.

При дослідженні цього питання слід звернути увагу на те, що в історії кримінального судочинства порушення кримінальної справи розглядалося як етап попереднього розслідування, тобто заперечувався самостійний характер цієї стадії. Крім того, слід звернути увагу на наявний у літературі (С. Бажанов, В. Маляренко) та законопроектних роботах (Проект КПК, підготовлений робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права) підхід щодо заперечення необхідності цієї стадії; ознайомившись із рекомендованими джерелами, слід висловити власний підхід до цієї проблеми.

Стадія порушення кримінальної справи характеризується тим, що до прийняття кінцевого рішення компетентними органами у межах цієї стадії здійснюється певна діяльність. У зв'язку з цим виникає концепція дослідчого кримінального процесу. *Для детального аналізу цього питання необхідно ознайомитися із: Зеленецький В. Поняття і природа дослідчого кримінального процесу // Вісник Академії правових наук України. – 2002. - №2; Лобойко Л.М. Актуальні проблеми дослідчого кримінального процесу: автореф. дис... к.ю.н. – Х., 1997.*

Приводи для порушення кримінальної справи - це правові джерела інформації про вчинений або підготовлюваний злочин (В.С. Зеленецький). Приводи для порушення кримінальної справи передбачені у ст. 94 КПК. Приводами до порушення кримінальної справи є:

1) *заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян.* Заяви або повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян про злочин можуть бути усними або письмовими. Усні заяви заносяться до протоколу, який підписують заявник та посадова особа, що прийняла заяву. При цьому заявник попереджується про відповідальність за неправдивий донос, про що відмічається в протоколі. Письмова заява повинна бути підписана особою, від якої вона подається. До порушення справи слід пересвідчитися в особі заявника, попередити його про відповідальність за неправдивий донос і відібрати від нього

¹ Наказ МВС України „Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах та підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються” № 400 від 6 травня 2004 р.

відповідну підписку. При цьому анонімні заяви не можуть бути приводом до порушення кримінальної справи, як і заяви, зроблені по телефону. Повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб повинні бути викладені в письмовій формі.

2) *повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з поличним.* Повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з поличним, можуть бути усними або письмовими;

3) *явка з повинною* - це особисте, добровільне письмове чи усне повідомлення заявником органу дізнання, дізнавачу, слідчому, прокурору, судді або суду про злочин, вчинений чи підготовлюваний ним, до порушення проти нього кримінальної справи. Якщо кримінальну справу вже порушено за наявністю ознак злочину, таке повідомлення заявником має бути зроблене до винесення постанови про притягнення його як обвинуваченого. Усна заява заноситься до протоколу, в якому зазначаються відомості про особу заявника і викладений зміст заяви від першої особи. Протокол підписують заявник і посадова особа, яка склала протокол. Якщо усна заява про явку з повинною зроблена в судовому засіданні, то відомості про особу заявника і зміст його заяви заносяться до протоколу судового засідання і підписуються заявником. Головуючий протягом трьох днів надсилає витяг із протоколу судового засідання відповідному прокурору. Письмова заява про явку з повинною має бути підписана заявником і посадовою особою органу дізнання, дізнавачем, слідчим або прокурором, якими прийнята заява, із зазначенням на заяві дати її прийняття;

4) *повідомлення, опубліковані в пресі.* Відповідно до Закону України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" від 06.11.1992 р., під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Повідомлення стінних газет не можуть бути приводом до порушення кримінальної справи. У разі, якщо вони стануть відомі органам дізнання, досудового слідства, прокурору, то приводом для порушення кримінальної справи буде безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину;

5) *безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.*

Неправові джерела (повідомлення факсом, телефоном, електронною поштою, анонімні повідомлення) не є приводом до порушення кримінальної справи. Так, Наказ МВС від 14.04.2004 р. передбачає, що анонімні листи, що містять відомості про злочин, що вчинений або готується, реєструються лише в режимно-секретних підрозділах і передаються до відповідних служб для використання при розкритті злочинів або запобіганні їм. Заяви і повідомлення про злочини, що вчинені або готуються, що надійшли до режимно-секретного підрозділу органу внутрішніх справ поштою, телеграфом, факсимільним зв'язком або іншим видом зв'язку, реєструються за встановленими правилами діловодства, про них негайно доповідається начальникові органу внутрішніх справ або особі, яка виконує його

обов'язки. Начальник або особа, яка виконує його обов'язки, дає письмові вказівки щодо термінової реєстрації заяви чи повідомлення в черговій частині і приймає рішення про порядок її перевірки згідно з вимогами КПК України. У чергових частинах МВС, ГУБОЗ МВС, ГУМВС, УМВС, УМВСТ оперативним черговим або оператором телефонної лінії "02" ведеться журнал реєстрації інформації про злочини та інші події що надійшла по телефонній лінії чи за допомогою інших засобів зв'язку. Крім цього, ця інформація фіксується за допомогою інших записуючих пристроїв.

Реєстрація заяв та повідомлень про злочини регулюється відомчими актами, наприклад, Інструкцією „Про порядок приймання, реєстрації, обліку та розгляду заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини”, затвердженою Наказом Державної податкової адміністрації України № 304 від 24.06.98 р. „Про затвердження деяких нормативних актів з питань приймання, реєстрації, обліку та розгляду в підрозділах податкової міліції заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини”; Наказом МВС України „Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах та підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються” № 400 від 6 травня 2004 р.

Справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину, тобто за наявності **підстави для порушення кримінальної справи**. При цьому *фактичною стороною* підстави для порушення кримінальної справи є наявність об'єктивно існуючих фактичних даних, які вказують на ознаки суспільно-небезпечного діяння. *Юридичною стороною* є наявність ознак злочину.

Відповідно до ст. 97 КПК, прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню.

Коли необхідно *перевірити заяву або повідомлення про злочин* до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк *не більше десяти днів* шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів. Для перевірки заяви або повідомлення про злочин до порушення кримінальної справи можливо здійснити такі слідчі дії, як огляд місця події, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку. Крім того, можливо здійснити судово-медичне освідування, затримання, вимагати проведення ревізії. Заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукових заходів. *При дослідженні цього питання слід звернутися до проектів КПК України, де пропонується розширити перелік перевірочних дій у цій стадії*. Так, ст. 197 проекту КПК №1233 передбачає, що попередня перевірка заяви, повідомлення та іншої інформації про злочин здійснюється особою, яка здійснює дізнання, слідчим, прокурором шляхом відібрання пояснень від окремих громадян або службових осіб, проведення огляду місцевості та приміщення, освідування, вилучення або витребування предметів і документів та їх огляду, витребування висновків відомчих перевірок і спеціалістів, контроль за одержанням хабара, здійсненням вимагання, незаконною торгівлею зброєю і предметами, вилученими з обігу, наркотичними засобами та прекурсорами, контрольовані закупка товарів та продуктів або одержання платної

послуги, прийняття предметів і документів. Також необхідно обов'язково ознайомитися із: *Галаган В.І. Галаган О.І. Удовенко Ж.В. Засоби збирання доказів на стадії порушення кримінальної справи // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. - №4.*

Обставини, що виключають можливість провадження у кримінальній справі. Відповідно до ст. 6 КПК кримінальна справа не може бути порушена, а порушена справа підлягає закриттю:

- за відсутністю події злочину;
- за відсутністю в діянні складу злочину;
- внаслідок акту амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також в зв'язку з помилуванням окремих осіб;
- щодо особи, яка не досягла на час вчинення суспільно небезпечного діяння одинадцятирічного віку;
- за примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим у справах, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, крім випадків, передбачених ч. 2, 4 і 5 ст. 27 КПК;
- за відсутністю скарги потерпілого, якщо справу може бути порушено не інакше як за його скаргою, крім випадків, коли прокуророві надано право порушувати справи і при відсутності скарги потерпілого;
- щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами;
- щодо особи, про яку є вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави;
- щодо особи, про яку є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню;
- якщо про відмову в порушенні справи по тому ж факту є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора.

При дослідженні цього питання слід звернути увагу на проблемність застосування таких підстав, як амністія та помилування, у якості обставин, що виключають провадження у кримінальній справі. Для цього необхідно ознайомитися із відповідними нормами *Кримінального кодексу України, Закону України “Про застосування амністії в Україні” від 01.10.1996 р.*, а також з статтями: *Шиян А.Г. Акт амністії як обставина, що виключає провадження у кримінальній справі // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2004. - №1; Яценко С. Кримінально-правовий та кримінально-процесуальний аспекти інституту помилування за чинним вітчизняним законодавством на тлі положень Конституції України // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - №11.*

По заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одно з таких **рішень**:

- 1) порушити кримінальну справу;
- 2) відмовити в порушенні кримінальної справи;
- 3) направити заяву або повідомлення за належністю.

Слід звернути увагу, що кінцевими рішеннями стадії є лише рішення про порушення кримінальної справи та про відмову у порушенні кримінальної справи.

Ці рішення мають бути прийняті в межах їх компетенції. Прокурор має право порушити кримінальну справу за будь-якою статтею Кримінального кодексу України, за виключенням справ приватного обвинувачення; слідчий - з дотриманням правил підслідності; суддя - у відповідності до вимог ст. 27 КПК.

При наявності приводів і підстав для порушення кримінальної справи прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані винести постанову про порушення кримінальної справи, вказавши приводи і підстави до порушення справи, статтю кримінального закону, за ознаками якої порушується справа, а також подальше її спрямування.

Якщо на момент порушення кримінальної справи встановлено особу, яка вчинила злочин, кримінальну справу повинно бути порушено щодо цієї особи.

Після порушення справи:

- 1) прокурор направляє справу для провадження досудового слідства або дізнання;
- 2) слідчий починає досудове слідство, а орган дізнання починає дізнання;
- 3) суддя справу про злочин, зазначений у ч. 1 ст. 27 КПК, призначає до розгляду.

При відсутності підстав до порушення кримінальної справи або наявності обставин, що виключають провадження у справі, прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя своєю постановою **відмовляють у порушенні кримінальної справи**, про що повідомляють заінтересованих осіб і підприємства, установи, організації.

Якщо в результаті перевірки заяви чи повідомлення, що надійшли, не встановлено підстав для порушення кримінальної справи, але матеріали перевірки містять дані про наявність у діянні особи адміністративного або дисциплінарного проступку чи іншого порушення громадського порядку, прокурор, слідчий, орган дізнання, суддя вправі, відмовивши в порушенні кримінальної справи, надіслати заяву або повідомлення на розгляд громадській організації, службі в справах неповнолітніх, трудовому колективу або власнику підприємства, установи, організації чи уповноваженому ним органу для вжиття відповідних заходів впливу або передати матеріали для застосування в установленому порядку заходів адміністративного стягнення.

Особливості порушення кримінальних справ приватного обвинувачення.

Відповідно до ст. 27 КПК України, кримінальні справи про злочини, передбачені ст. 125, ч. 1 ст. 126 КК України, а також ст. 356 КК України щодо дій, яким заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого суддею. Якщо справа має особливе громадське значення, а також у виняткових випадках, коли потерпілий у такій справі через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не може захистити свої законні інтереси, прокурор порушує справу і при відсутності скарги потерпілого.

За змістом статті 251 КПК досудовий розгляд скарги потерпілого з проханням порушити кримінальну справу за один із злочинів, зазначених у частині першій статті 27 КПК, суддя здійснює одноособово та за результатами розгляду скарги приймає одне із рішень, визначених у частині другій статті 251 КПК. З огляду на вимоги частини другої статті 97 КПК рішення по скарзі потерпілого суддя зобов'язаний прийняти не пізніше триденного строку з дня

надходження скарги. Направлення особі, яка подала скаргу, та особі, про притягнення якої до кримінальної відповідальності порушується питання, повідомлення про день досудового розгляду скарги законом не передбачено. Скарга залишається без розгляду і повертається особі, яка її подала, якщо зміст скарги не відповідає вимогам статей 223, 224 КПК (чітко не викладені підстави для порушення справи, час, місце, мотиви, наслідки вчинення злочину, його юридична кваліфікація та відповідні докази, не наведені дані про особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, та відсутнє прохання про притягнення особи до кримінальної відповідальності). У постанові судді про залишення скарги без розгляду має бути роз'яснено, що після усунення недоліків скарги особа може знову звернутися до суду зі скаргою в межах строку давності притягнення до кримінальної відповідальності. Приймаючи рішення про відмову в порушенні кримінальної справи, суддя повинен керуватися вимогами статей 6, 94, 99 КПК. Установивши наявність у скарзі достатніх даних, які вказують на вчинення злочину, зазначеного у частині першій статті 27 КПК, суддя порушує кримінальну справу і призначає її до судового розгляду. У цій постанові зазначаються приводи і підстави для порушення справи, прізвище, ім'я та по батькові особи, щодо якої справа порушена, та кримінальний закон, за яким справа порушена. Також у постанові вирішуються інші питання, які стосуються підготовчих до судового розгляду дій. Копія скарги потерпілого, копія постанови судді про порушення справи і призначення її до судового розгляду, а також судова повістка про виклик у судове засідання мають бути вручені підсудному не пізніше як за три доби до слухання справи. Рішення про направлення скарги за належністю прокурору суддя приймає у випадках: коли у скарзі йдеться про діяння, що переслідується в порядку публічного обвинувачення, тобто про злочини, які не зазначені у частині першій статті 27 КПК; коли скарга подана в інтересах особи, яка не може в силу безпорадного стану, залежності від обвинуваченого чи з інших причин самотійно подати скаргу і захищати свої інтереси. У разі якщо скаргу про злочини, зазначені у частині першій статті 27 КПК, подано на осіб, які мають фізичні та психічні вади і не можуть самотійно здійснювати свій захист або обвинувачуються у вчиненні злочину в неповнолітньому віці, що за вимогами статті 111 КПК вимагає обов'язкового провадження досудового слідства, суддя повинен за наявності підстав до порушення справи прийняти рішення про порушення кримінальної справи і направлення її прокурору для організації досудового слідства.

Оскарження постанови про відмову у порушенні кримінальної справи. Постанову слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено відповідному прокуророві, а якщо таку постанову винесено прокурором - вищестоящому прокуророві. Скарга подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником протягом *семи днів* з дня одержання копії постанови. У разі безпідставної відмови в порушенні справи слідчим або органом дізнання прокурор своєю постановою скасовує постанову слідчого або органу дізнання і порушує кримінальну справу. Постанову прокурора, слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до районного (міського) суду за місце розташуванням органу або

роботи посадової особи, яка винесла постанову. Строк подання скарги на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи - *сім днів* з дня отримання копії постанови чи повідомлення прокурора про відмову в скасуванні постанови.

Скарга на постанову прокурора, слідчого, органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи розглядається суддею одноособово *не пізніше десяти днів* з дня її надходження до суду. До розгляду скарги суддя витребує матеріали, на підставі яких було відмовлено в порушенні справи, знайомиться з ними і повідомляє прокурора та особу, яка подала скаргу, про час її розгляду. При розгляді скарги суддя в разі необхідності заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу. При розгляді скарги ведеться протокол судового засідання. Розглянувши скаргу, суддя залежно від того, чи були при відмові у порушенні справи виконані вимоги ст. 99 КПК, приймає одне з таких рішень: 1) скасовує постанову про відмову в порушенні справи і повертає матеріали для проведення додаткової перевірки; 2) залишає скаргу без задоволення.

Копія постанови судді надсилається особі, яка винесла постанову, що була оскаржена, прокуророві та особі, яка подавала скаргу. На постанову судді прокурором, особою, яка подала скаргу, протягом *семи діб* з дня її винесення може бути подана апеляція до апеляційного суду.

Оскарження постанови про порушення кримінальної справи. Відповідно до ст. 236⁷ КПК постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи чи за фактом вчинення злочину може бути оскаржена до місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову. При цьому повинні бути дотримані правила підсудності.

Суб'єктами подання скарги на постанову про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи є особа, щодо якої було порушено кримінальну справу, її захисник або законний представник. Суб'єктами подання скарги на постанову про порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину є: особа, інтересів якої стосується кримінальна справа, її захисник або законний представник. При цьому скаржник повинен достатньо обґрунтувати порушення прав та законних інтересів відповідної особи. Якщо обґрунтування порушення прав та інтересів особи визнано суддею недостатнім, суддя приймає рішення про відмову у відкритті провадження з розгляду скарги. При цьому відмова у відкритті провадження не позбавляє особу права повторно звернутися до суду, оскільки згодом можуть бути виявлені або з'явитися факти, які дозволять достатньо обґрунтувати порушення прав та законних інтересів особи.

Суд приймає до розгляду скаргу на постанову про порушення кримінальної справи протягом усього часу перебування справи у провадженні органу дізнання, слідчого, прокурора до моменту закінчення досудового слідства. Відповідно до ст. 236⁸ КПК, скарга на постанову про порушення кримінальної справи розглядається суддею місцевого суду одноособово *не пізніше п'яти днів* з дня її надходження до суду.

Про відкриття провадження з розгляду скарги суддя *протягом доби* від дня надходження скарги до суду виносить постанову, у якій зазначаються: час і місце судового розгляду скарги; список осіб, явка яких у судові засідання є

обов'язковою; дії, які необхідно вчинити сторонам для забезпечення розгляду скарги; строк подання до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи.

У постанові про відкриття провадження суддя вирішує питання про доцільність зупинення слідчих дій у справі на час розгляду скарги. Якщо суддя зупиняє слідчі дії на час розгляду скарги, то, відповідно до ч. 1 ст. 206 КПК, досудове слідство у справі зупиняється, а строк розгляду скарги не враховується у строк досудового слідства. Постанова судді набирає законної сили з моменту її винесення і підлягає негайному виконанню. Копія постанови про відкриття провадження направляється особі, яка подала скаргу, її захиснику або законному представнику, органу, який порушив кримінальну справу або у провадженні якої вона перебуває, прокурору, потерпілому або особі, за заявою яких було порушено справу.

Орган дізнання, слідчий або прокурор повинен у встановлений суддею строк надати до суду матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи. Матеріали, які подаються до суду, мають бути описані, прошиті та пронумеровані із зазначенням посади та прізвища особи, яка склала опис. У разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, у встановлений суддею строк, суддя вправі (але не зобов'язаний) визнати відсутність цих матеріалів підставою для скасування постанови про порушення кримінальної справи.

Обов'язок доведення правомірності порушення справи покладається на прокурора, неявка якого в судове засідання не перешкоджає розгляду справи. Неявка без поважних причин у судове засідання особи, яка подала скаргу та присутність якої визнана суддею обов'язковою, є підставою для закриття провадження з розгляду скарги.

Скарга на постанову про порушення кримінальної справи розглядається у судовому засіданні. У судовому засіданні суддя: досліджує матеріали, на підставі яких було порушено справу; заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу, її захисників чи законних представників, потерпілого або особи, за заявою якої було порушено справу, якщо вони з'явилися у судове засідання; заслуховує думку прокурора, якщо він з'явився; у разі необхідності заслуховує пояснення особи, яка винесла постанову про порушення справи. Відповідно до ч. 14 ст. 236 КПК сторони мають право ознайомитися з матеріалами, які обґрунтовують порушення кримінальної справи, та вимагати їх оголошення у судовому засіданні.

Предметом дослідження при розгляді скарги на постанову про порушення кримінальної справи є наявність приводів та підстав для винесення постанови, законність джерел отримання даних, які стали підставою для винесення постанови про порушення кримінальної справи.

За результатами розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи, залежно від того, чи були при порушенні справи додержані вимоги ст.ст. 94, 97, 98 КПК України, суддя своєю мотивованою постановою: залишає скаргу без задоволення; задовольняє скаргу, скасовує постанову про порушення справи і виносить постанову про відмову у порушенні справи.

У разі відмови у задоволенні скарги матеріали справи повертаються органу, який проводить досудове слідство. Копії документів залишаються в матеріалах

провадження по скарзі. У разі скасування постанови про порушення справи та відмови у порушенні справи подані до суду документи зберігаються в матеріалах провадження по скарзі до набрання законної сили відповідною постановою судді. У подальшому ці матеріали зберігаються у суді.

Набрання законної сили постановою судді про скасування постанови про порушення справи тягне за собою скасування запобіжних заходів, повернення вилучених речей та поновлення прав, щодо яких на час досудового слідства встановлювалися обмеження.

Судова практика показала ряд проблем, що виникають при застосуванні ст. 236⁷ та 236⁸ КПК, тому для глибшого аналізу цієї проблеми необхідно ознайомитися із: Галаган В.І. Канфуї І.В. Оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи: проблемні питання // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. - №3; Доросинська Г. Оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №10; Дроздов О. Оскарження постанови про порушення кримінальної справи // Юридичний вісник України. – 2007. - №9-10; Дуванський О. Судовий контроль за порушенням кримінальної справи щодо особи // Право України. – 2008. - №3; Кудрявцев В. Оскарження постанов про порушення кримінальних справ // Вісник прокуратури. – 2007. - №11; Лобач В. Здійснення прокурором кримінального переслідування. Нові проблеми на досудовій стадії кримінального провадження та шляхи їх вирішення // Вісник прокуратури. – 2007. - №2; Оскарження дій слідчого та прокурора // Юридичний вісник України. – 2007. - №11; Фінько В.Д. Проблеми законодавчої регламентації судового контролю в стадії порушення кримінальної справи / В.Д. Фінько // Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наук. праць. Випуск 15 / Ред. кол. : Ю.В. Баулін (голов. ред.) та ін. – Х.: Вид-во “Кроссрод”, 2008.

Тема 2. Загальна характеристика стадії досудового розслідування

Поняття, значення і завдання стадії досудового розслідування.

Форми розслідування кримінальних справ: дізнання і досудове слідство, їх співвідношення.

Досудове слідство як основна форма досудового розслідування.

Поняття і значення основних положень досудового слідства.

Поняття, значення і види підслідності. Предметна (родова) підслідність. Територіальна (місцева) підслідність. Персональна (спеціальна) підслідність. Альтернативна підслідність. Підслідність за зв'язком справ.

Початок і місце досудового слідства.

Повноваження слідчого та форми їх реалізації. Поняття та зміст процесуальної самостійності слідчого.

Начальник слідчого відділу, його повноваження.

Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Розслідування кримінальних справ слідчо-оперативною групою.

Взаємодія слідчого з органами дізнання. Доручення і окремі доручення слідчого.

Підстави і порядок об'єднання кримінальних справ в одне провадження. Виділення кримінальних справ в окреме провадження.

Строк провадження слідства, підстави і порядок його продовження. Обчислення строку розслідування.

Встановлення причин і умов, які сприяли злочину. Внесення подань щодо їх усунення.

Забезпечення прав учасників досудового слідства.

Недопустимість розголошення даних досудового слідства.

Оскарження дій і рішень особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора.

Використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів.

Поняття і сутність слідчих дій. Процесуальні і слідчі дії: їх співвідношення.

Система слідчих дій.

Класифікація слідчих дій.

Структура слідчої дії.

Підстави та умови проведення слідчих дій.

Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду. Слідчі дії, що проводяться з санкції прокурора.

Загальна характеристика слідчих дій.

Поняття, сутність і значення притягнення особи як обвинуваченого.

Підстави та умови притягнення особи як обвинуваченого.

Процесуальний порядок притягнення особи як обвинуваченого. Форма і зміст постанови про притягнення особи як обвинуваченого.

Порядок виклику обвинуваченого. Привід обвинуваченого.

Порядок пред'явлення обвинувачення.

Допит обвинуваченого.

Зміна і доповнення раніше пред'явленого обвинувачення.

Застосування запобіжних заходів. Поняття, підстави і мета запобіжних заходів. Види запобіжних заходів. Процесуальний порядок обрання, зміни та скасування запобіжного заходу.

Поняття, значення і правові наслідки зупинення досудового слідства.

Підстави та умови зупинення досудового слідства.

Процесуальний порядок зупинення досудового слідства.

Підстави, умови і процесуальний порядок відновлення зупиненого досудового слідства і підстави закриття справи, слідство в якій зупинено.

Поняття і форми закінчення досудового слідства.

Закінчення досудового слідства за наявності достатніх доказів для складання обвинувального висновку.

Закінчення досудового слідства винесенням постанови про закриття кримінальної справи.

Закінчення досудового слідства винесенням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Закінчення досудового слідства винесенням постанови про закриття кримінальної справи і направлення до суду для застосування примусових заходів виховного характеру.

Підстави і процесуальний порядок направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Стадія досудового розслідування - це стадія кримінального процесу, завданнями якої є: розкриття злочину; встановлення та викриття осіб, винних у його вчиненні; встановлення характеру та розміру шкоди, завданої злочином.

Досудове розслідування здійснюється у двох формах: *дізнання* та *досудового слідства*.

Дізнання - це урегульована кримінально-процесуальним законом розшукова, доказова діяльність органів дізнання, спрямована на запобігання, виявлення, та розкриття злочинів, розшук та викриття осіб, які вчинили злочин, забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства.

Відповідно до ст. 103 КПК, на органи дізнання покладається вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. Орган дізнання - це керівник державної установи або сама установа в особі його керівника, на яких законом покладено обов'язок провадити кримінально-процесуальну та іншу діяльність у зв'язку з наявною у них інформацією про можливе вчинення злочину (В.В. Вапнярчук).

Органами дізнання, відповідно до ст. 101 КПК, є: *міліція; податкова міліція* - у справах про ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також у справах про приховування валютної виручки; *органи безпеки* - у справах, віднесених законом до їх відання; *начальники органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та їх заступники з питань провадження дізнання* - у справах про злочини, вчинені військовослужбовцями Збройних Сил України та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини, а командири (начальники) військових частин, з'єднань, начальники військових установ - у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини, з'єднання, установи чи на військових об'єктах; *командири кораблів* - у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час походу за межами України; *митні органи* - в справах про контрабанду; *начальники установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, лікувально-трудова профілакторіїв* - у справах про злочини проти встановленого

порядку несення служби, вчинені працівниками цих установ, а також у справах про злочини, вчинені в розташуванні цих установ; *органи державного пожежного нагляду* - у справах про пожежі і порушення протипожежних правил; *органи прикордонної служби* - у справах про порушення державного кордону; *капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні*.

Орган дізнання слід відрізнити від особи, яка провадить дізнання (дізнавача), який є посадовою (службовою) особою органу дізнання, яка уповноважена керівником органу дізнання на розслідування кримінальних справ у формі дізнання в межах визначеної законом компетенції. Особа, яка провадить дізнання, має самостійні владні повноваження, зокрема передбачені у ч. 3 ст. 26, ч. 4 ст. 44, ч. 2 ст. 46, ст. 47, п. 5 ст. 48, ч. 2 ст. 49, ч. 1 ст. 50, ч. 1, 3 ст. 66, ч. 1, 2 ст. 72 КПК тощо, а саме:

- об'єднання і виділення кримінальних справ;
- допуск захисника до участі в справі;
- складення протоколу про відмову від захисника;
- призначення захисника;
- надання захиснику дозволу на застосування науково-технічних засобів при ознайомленні з матеріалами справи;
- визнання громадянина потерпілим;
- визнання особи цивільним позивачем;
- виклик будь-яких осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків;
- вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані;
- вимагати проведення ревізій, вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом України „Про банки і банківську діяльність”;
- доручати підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі;
- застосувати привід;
- інші права, передбачені кримінально-процесуальним законом.

Дізнання поділяється на два **види**:

1) *дізнання у справах про злочин, що не є тяжким або особливо тяжким*. За наявності ознак злочину, що не є тяжким або особливо тяжким, орган дізнання порушує кримінальну справу і проводить слідчі дії до встановлення особи, яка його вчинила. Після цього орган дізнання, додержуючи строків дізнання, складає постанову про передачу справи слідчому, яку подає прокурору для затвердження. У справі про злочин, що не є тяжким, або особливо тяжким, дізнання провадиться у строк не більше десяти днів, починаючи з моменту встановлення особи, яка його вчинила. Якщо таку особу не встановлено, дізнання зупиняється;

2) *дізнання у справах про тяжкий або особливо тяжкий злочин*. У разі порушення органом дізнання справи про тяжкий або особливо тяжкий злочин він зобов'язаний передати її слідчому через прокурора після виконання невідкладних слідчих дій у межах строків дізнання. У справі про тяжкий або особливо тяжкий

злочин дізнання провадиться у строк *не більше десяти днів з моменту порушення справи*.

У разі обрання до підозрюваного запобіжного заходу дізнання провадиться у строк *не більше п'яти днів з моменту обрання запобіжного заходу*.

Дізнання у справах закінчується складанням постанови про направлення справи для провадження досудового слідства, яка затверджується прокурором. За наявності обставин, передбачених ст. 6 КПК, орган дізнання закриває справу мотивованою постановою, копію якої в добовий строк надсилає прокуророві.

Досудове слідство - це урегульована кримінально-процесуальним законом діяльність слідчого, прокурора з провадження процесуальних дій у кримінальній справі, необхідних для встановлення об'єктивної істини у кримінальній справі.

Органами досудового слідства, відповідно до ст. 102 КПК, є слідчі прокуратури, слідчі органів внутрішніх справ, слідчі податкової міліції і слідчі органів безпеки.

Досудове слідство провадиться у всіх справах, за винятком справ приватного обвинувачення і справ з протокольною формою досудової підготовки матеріалів, по яких досудове слідство провадиться у випадках, коли злочин вчинено неповнолітнім чи особою, яка через свої фізичні або психічні вади не може сама здійснювати своє право на захист, а також коли це визнає за необхідне прокурор чи суд.

Основні положення досудового слідства - це встановлені кримінально-процесуальним законом правила, які виражають характерні риси досудового розслідування і визначають найбільш важливі вимоги, які пред'являються до порядку провадження процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень і є проявами принципів кримінального процесу у цій стадії.

До основних положень досудового слідства відносяться: підслідність; початок і місце досудового слідства; процесуальна самостійність слідчого; взаємодія слідчого з органами дізнання; розслідування кримінальних справ групою слідчих; об'єднання і виділення справ; строки провадження досудового слідства; встановлення причин і умов, які сприяли злочину; забезпечення прав учасників досудового слідства; недопустимість розголошення даних досудового слідства; використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів; зупинення та відновлення досудового слідства; закінчення досудового слідства; оскарження дій і рішень особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора.

Підслідність. Підслідність обумовлює правильний розподіл кримінальних справ між органами досудового слідства. Виділяють наступні види підслідності кримінальних справ:

- **предметна (родова) підслідність** - орган досудового розслідування визначається за характером вчиненого злочину. Наприклад, у справах про злочини, передбачені ст.ст. 157, 158, 158¹, 159, 159¹, 160, 161, 162, 163, 166, частиною 2 статті 168, статтями 170, 171, 172, 173, 175, частиною 3 статті 176, частиною 3 статті 177, статтями 182, 183, частиною 2 статті 184, статтею 209, частиною 3 статті 229, статтями 233, 234, 235, 236, 237, 238, 244, 253, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 281, 335, 336, 338, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 392, 397, 398, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408,

409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 438, 439, 441, 445 Кримінального кодексу України досудове слідство провадиться слідчими прокуратури;

- *персональна підслідність* - визначається суб'єктом злочину. Наприклад, у всіх справах про злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України „Про державну службу” та особами, посади яких віднесено до 1-3 категорії посад, працівниками правоохоронних органів досудове слідство провадиться слідчими прокуратури. У всіх справах про злочини, вчинені неповнолітніми, досудове слідство провадиться слідчими органів внутрішніх справ;
- *альтернативна підслідність* - слідство провадить той орган, який порушив кримінальну справу, і якщо при цьому будуть виявлені посадові злочини, пов'язані із цими злочинами, то вони розслідуються тим самим органом, який порушив справу. Наприклад, у справах про злочини, передбачені ст.ст. 191, 210, 211, 255, 256, 257 КК України, досудове слідство провадиться тим органом, який порушив кримінальну справу. Якщо під час розслідування цих та інших справ будуть встановлені злочини, передбачені ст.ст. 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370 КК України, пов'язані із злочинами, про які порушено справу, вони розслідуються тим органом, що порушив справу;
- *підслідність за зв'язком справ* - застосовується тоді, коли розслідування однієї чи кількох справ пов'язане із розслідуванням іншої справи. Наприклад, у справах про злочини, передбачені ст.ст. 209¹, 384, 385, 386, 387, 388, 396 КК України, досудове слідство провадиться тим органом, до підслідності якого відноситься злочин, у зв'язку з яким порушено дану справу;
- *територіальна (місцева) підслідність* - визначає, слідчий якого адміністративного району повинен розслідувати кримінальну справу. Досудове слідство провадиться в тому районі, де вчинено злочин. Коли місце вчинення злочину невідоме, а також з метою найбільш швидкого і повного розслідування його, слідство може провадитися за місцем виявлення злочину або за місцем перебування підозрюваного, обвинуваченого, або за місцем перебування більшості свідків чи за визначенням прокурора.

Якщо під час розслідування кримінальної справи буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться слідство, або іншою особою, якщо вони пов'язані зі злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться слідство, і які не підслідні тому органу, який здійснює у справі досудове слідство, то у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження прокурор, який здійснює нагляд за досудовим слідством, своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів.

Спір про підслідність між слідчими в межах одного й того ж району розв'язує районний прокурор, між слідчими транспортної прокуратури, що діє на правах районної або міської прокуратури, - транспортний прокурор, який діє на правах районного, міського прокурора.

Спір про підслідність між слідчими різних районів Автономної Республіки Крим, області розв'язує прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, між слідчими різних транспортних прокуратур, що діють на правах районних, міських прокуратур, - транспортний прокурор, який діє на правах прокурора

області, між слідчими різних районів міста - прокурор міста Києва, міський прокурор або їх заступники. Якщо справу порушено в декількох районах або містах різних областей, спір про підслідність розв'язує Генеральний прокурор України або його заступник.

Початок і місце досудового слідства. Відповідно до ст. 113 КПК, досудове слідство провадиться лише після порушення кримінальної справи. Слідчий зобов'язаний негайно приступити до провадження слідства в порушеній ним чи переданій йому справі. Коли справа порушена слідчим і прийнята ним до свого провадження, то складається єдина постанова про порушення справи і прийняття її до свого провадження. В разі прийняття до свого провадження раніше порушеної справи слідчий вносить окрему постанову про прийняття справи до свого провадження. Досудове слідство провадиться в тому районі, де вчинено злочин. Коли місце вчинення злочину невідоме, а також з метою найбільш швидкого і повного розслідування його, слідство може провадитися за місцем виявлення злочину або за місцем перебування підозрюваного, обвинуваченого, або за місцем перебування більшості свідків чи за визначенням прокурора. Слідчий, встановивши, що дана справа йому не підслідна, зобов'язаний провести всі невідкладні дії, після чого передає справу прокуророві для направлення її за підслідністю.

Процесуальна самостійність слідчого. В справах, в яких досудове слідство є обов'язковим, слідчий вправі в будь-який момент приступити до провадження досудового слідства. Слідчий зобов'язаний негайно приступити до провадження слідства в порушеній ним чи переданій йому справі.

При провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій слідчий приймає *самостійно*, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення. До змісту процесуальної самостійності слідчого слід відносити: право слідчого на оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням; право давати органам дізнання обов'язкові для виконання доручення і вказівки про провадження розшукових та слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій; право на заперечення проти вказівок прокурора про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину, обсяг обвинувачення, про направлення справи до суду або про закриття справи (ч. 2 ст. 114 КПК України); право на винесення постанов, обов'язкових для виконання всіма підприємствами, установами і організаціями, посадовими особами і громадянами; право на внесення подання про вжиття заходів для усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину тощо (О.В. Баулін). Слід звернути увагу на те, що у літературі є позиція щодо розмежування процесуальної самостійності та процесуальної незалежності слідчого (О.В. Баулін, Н.С. Карпов); тому слід ознайомитися із рекомендованими науковими джерелами та висловити власну позицію із цього питання.

Слідчий вправі затримати і допитати особу, підозрювану у вчиненні злочину. Слідчий має право провадити слідчі дії в інших слідчих районах і вправі доручити провадження цих дій відповідному слідчому або органу дізнання, які зобов'язані це доручення виконати в десятиденний строк. У необхідних випадках слідчий

попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства. Слідчий приймає рішення про визнання особи потерпілим, цивільним позивачем, про притягнення особи як обвинуваченого, про притягнення як цивільного відповідача, про вжиття заходів до забезпечення заявленого в кримінальній справі цивільного позову, а також можливого в майбутньому цивільного позову, розглядає та вирішує клопотання. Слідчий в справах, які перебувають в його провадженні, вправі викликати будь-яких осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків; вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані; вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом України „Про банки і банківську діяльність”. Слідчий має й інші повноваження, передбачені кримінально-процесуальним законом.

В разі незгоди слідчого з вказівками прокурора *про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, про направлення справи до суду або про закриття справи* слідчий вправі подати справу вищестоящому прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень. В цьому разі прокурор або скасовує вказівки нижчестоящого прокурора, або доручає провадження слідства в цій справі іншому слідчому.

Взаємодія слідчого з органами дізнання. Слідчий у процесі своєї діяльності взаємодіє із органами дізнання. Форми взаємодії можна класифікувати на *процесуальні* (вказівка, доручення, окремі доручення) і *непроцесуальні* (спільне планування слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; обмін інформацією за повідомленнями про вчинені або підготовлювані злочини, а також з інших питань слідчої та оперативно-розшукової діяльності; координація слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; консультації; спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів; слідчо-оперативна група) (М.А. Погорецький).

Слідчий по розслідуваних ним справах вправі давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження розшукних та слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій. Такі доручення і вказівки слідчого є для органів дізнання обов'язковими. *Доручення слідчого* - це його пропозиція органу дізнання провести у справі, що розслідується слідчим, відповідну розшукову чи слідчу дію. *Вказівка слідчого* - це конкретизація такої пропозиції. *Вимога слідчого* - це виражене у категоричній формі прохання слідчого надати допомогу при провадженні окремих слідчих дій. *Окреме доручення* слідчого - це доручення слідчого слідчому чи органу дізнання іншого слідчого району щодо провадження слідчих дій, яке має бути виконане протягом 10 днів. Слідчий має право провадити слідчі дії в інших слідчих районах і вправі доручити провадження цих дій відповідному слідчому або органу дізнання, які зобов'язані це доручення виконати в десятиденний строк.

Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Слідча група - об'єднання певної кількості слідчих з одного чи різних відомств, що створюється на визначений час компетентними посадовими особами відповідно до вимог КПК

України (відомчих актів) для розслідування складної чи великої за обсягом роботи справи, яку необхідно виконати, або для проведення необхідної трудомісткої та невідкладної слідчої дій, яку одному слідчому виконати у встановлені строки не під силу (В.М. Федченко). Відповідно до ст. 119 КПК, якщо розслідування особливо складної справи доручається декільком слідчим, то про це зазначається в постанові про порушення справи або виноситься окрема постанова. Один з цих слідчих призначається старшим, він приймає справу до свого провадження і безпосередньо керує діями інших слідчих. Постанова про призначення в справі декількох слідчих оголошується обвинуваченому.

Слідчо-оперативна група - це тимчасове формування, яке створене для спільної узгодженої діяльності, до складу якого входять оперативні та інші співробітники органів дізнання та слідчий (слідчі), що має своє призначення, і в якому під керівництвом слідчого та із запровадженням інтенсивних та тривалих оперативно-розшукових заходів здійснюється розкриття злочину „по гарячих слідах”, розслідування великих за обсягом складних справ чи перевірка заяв та повідомлень про завуальовані злочинні діяння про матеріалам, що надійшли слідчому до розгляду (В.М. Федченко). Створення слідчо-оперативних груп КПК не передбачено. Створення та діяльність слідчо-оперативних груп передбачено відомчими нормативними актами. Вони створюються при розслідуванні тяжких, особливо тяжких злочинів, злочинів, що відзначаються особливою складністю, багатоепізодністю або мають суспільний резонанс, або злочинів, вчинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями. Слідчо-оперативні групи створюються за спільним рішенням начальника ОВС та слідчого підрозділу (наказ або розпорядження). Для виїзду на місце подій можуть бути створені постійно діючі слідчо-оперативні групи при чергових частинах ОВС. Могуть бути створені міжрегіональні слідчо-оперативні групи.

Об'єднання і виділення справ. Відповідно до ст. 26 КПК, в одному провадженні можуть бути об'єднані справи по обвинуваченню декількох осіб - співучасників вчинення одного чи кількох злочинів або по обвинуваченню однієї особи у вчиненні декількох злочинів. Виділення справи допускається тільки у випадках, які викликаються необхідністю, коли це не може негативно відбиватися на всебічності, повноті і об'єктивності дослідження і вирішення справи. Об'єднання і виділення справ проводиться за постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або за ухвалою чи постановою суду. Ці правила можуть бути застосовані і у випадках притягнення до кримінальної відповідальності за заздалегідь не обіцяне приховання злочину.

Строки провадження досудового слідства. Досудове слідство у кримінальних справах повинно бути закінчено протягом двох місяців. В цей строк включається час з моменту порушення справи до направлення її прокуророві з обвинувальним висновком чи постановою про передачу справи до суду для розгляду питання про застосування примусових заходів медичного характеру або до закриття чи зупинення провадження в справі. Цей строк може бути продовжено районним, міським прокурором, військовим прокурором армії, флотилії, з'єднання, гарнізону та прирівняним до них прокурором у разі неможливості закінчити розслідування - до трьох місяців. В особливо складних справах строк досудового слідства може бути продовжено прокурором

Автономної Республіки Крим, прокурором області, прокурором міста Києва, військовим прокурором округу, флоту і прирівняним до них прокурором або їх заступниками на підставі мотивованої постанови слідчого - до шести місяців. Далі продовжувати строк досудового слідства можуть лише у виняткових випадках Генеральний прокурор України або його заступники (ст. 120 КПК). Ці правила не поширюються на справи, в яких не встановлено особу, що вчинила злочин. Перебіг строку слідства в таких справах починається з дня встановлення особи, яка вчинила злочин. При поверненні судом справи для провадження додаткового слідства, а також відновленні закритої справи строк додаткового слідства встановлюється прокурором, який здійснює нагляд за слідством, в межах одного місяця з моменту прийняття справи до провадження. Дальше продовження зазначеного строку провадиться на загальних підставах.

Встановлення причин і умов, які сприяли злочину. При провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину (ст. 23 КПК). Орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, вносять у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов. Якщо в ході дізнання, досудового слідства або дослідної перевірки буде встановлено, що в діянні особи, яка притягається до кримінальної відповідальності, чи в діяннях інших осіб є ознаки дисциплінарного правопорушення або ці особи повинні бути згідно з чинним законодавством притягнуті до матеріальної відповідальності, орган дізнання, слідчий чи прокурор зобов'язані порушити в поданні питання про притягнення цих осіб до дисциплінарної або матеріальної відповідальності. Не пізніше як у місячний строк по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала подання. У разі залишення посадовою особою подання без розгляду орган дізнання, слідчий чи прокурор зобов'язані вжити заходів, передбачених ст.ст. 254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Забезпечення прав учасників досудового слідства. Суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, зобов'язані роз'яснити особам, що беруть участь у справі, їх права і забезпечити можливість здійснення цих прав. клопотання підозрюваного, обвинуваченого, їх захисників, а також потерпілого і його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників про виконання будь-яких слідчих дій слідчий зобов'язаний розглянути в строк не більше трьох діб і задовольнити їх, якщо обставини, про встановлення яких заявлені клопотання, мають значення для справи. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в клопотанні складається мотивована постанова.

Особа, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки. Заходи забезпечення безпеки поділяються на дві групи: *процесуальні заходи забезпечення безпеки* (закритий судовий розгляд, пред'явлення для впізнання поза візуального контакту, проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами

приміщення суду) та *організаційно-технічні заходи забезпечення безпеки*: а) особиста охорона, охорона житла і майна; б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; г) заміна документів та зміна зовнішності; д) зміна місця роботи або навчання; е) переселення в інше місце проживання; є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу. З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки.

Для захисту військовослужбовців можуть застосовуватися також такі заходи: відрядження до іншої військової частини або військової установи; переведення на нове місце служби.

Додатково до осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі або у місцях із спеціальним режимом тримання можуть застосовуватися також такі заходи: переведення до іншого місця позбавлення волі або в інше місце із спеціальним режимом утримання; окреме тримання.

Недопустимість розголошення даних досудового слідства. Даними досудового слідства є відомості, зібрані у ході проведення досудового слідства чи дізнання і закріплені у протоколах, постановках або інших документах кримінальної справи (Ю.В. Александров).

Відповідно до ст. 121 КПК України, дані досудового слідства можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсягу, в якому вони визнають можливим. У необхідних випадках слідчий попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства. Винні в розголошенні даних досудового слідства несуть кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України.

Використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів. Науково-технічний засіб, що використовується в кримінальному процесі - це сукупність приладів, пристроїв, апаратури, інструментів та матеріалів, що застосовуються відповідно до закону спеціально уповноваженими особами для досягнення науково обґрунтованого результату, який сприяв би захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, повному та швидкому розкриттю злочинів і викриттю осіб, винних у їх вчиненні (О.О. Пунда).

Критерії, за допомогою яких вирішується питання про можливість використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів поділяються на три групи: *загальнонаукові* (повинні відповідати вимогам наукової обґрунтованості); *правові* (допустимо застосовувати ті засоби, які або прямо передбачені законом, або не суперечать йому); *етичні* (не повинні суперечити нормам моралі). КПК регламентує застосування фотозйомки, звукозапису, кінозйомки та відеозйомки. Відповідно до ст. 14¹ КПК, у разі наявності загрози вчинення насильства або інших протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших розмов, візуальне спостереження із

застосуванням або без застосування звуко -, відеозапису, фото - і кінозйомки. Відповідно до ст. 79 КПК, речові докази повинні бути уважно оглянуті, по можливості сфотографовані. Відповідно до ст. 84 КПК, до протоколу можуть бути додані фотознімки, матеріали звукозапису, кінозйомок, відеозапису. Відповідно до ст. 114 КПК, при проведенні різних слідчих дій слідчий вправі використовувати машинопис, звукозапис, стенографування, кінозйомку і відеозапис. Відповідно до ст. 85¹ КПК, звукозапис може застосовуватися при допиті підозрюваного, обвинуваченого, свідка і потерпілого, очній ставці, пред'явленні для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій під час досудового розслідування. При проведенні слідчих дій з застосуванням звукозапису про це повідомляються всі учасники слідчої дії до її початку. Фонограма повинна містити відомості, зазначені у ч. 1 ст. 85 КПК, та відбивати весь хід слідчої дії. Повторення спеціально для звукозапису будь-якої частини слідчої дії в ході її проведення не дозволяється. Фонограма в опечатаному вигляді зберігається при справі. Ст. 85² КПК передбачає, що кінозйомка, відеозапис можуть застосовуватися при проведенні огляду, обшуку, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій. Учасники слідчої дії повідомляються про застосування кінозйомки, відеозапису до початку цієї дії. Після зйомки, запису та виготовлення кінострічки, відеострічки вони демонструються всім учасникам слідчої дії, про що складається окремий протокол. Процесуальне оформлення застосування кінозйомки, відеозапису і демонстрування кінострічки, відеострічки при проведенні іншої слідчої дії, пред'явленні матеріалів справи в зв'язку з закінченням досудового розслідування, а також під час судового розгляду провадиться відповідно до правил, передбачених ст. 85¹ КПК.

Основним засобом збирання доказів у стадії досудового розслідування є слідчі дії.

У юридичній літературі існують два основні підходи до розуміння поняття „*слідчі дії*”. Відповідно до першого, слідчими діями вважаються усі передбачені законом процесуальні дії слідчого, які провадяться слідчим. Тобто слідчі дії ототожнюються із процесуальними діями слідчого. Відповідно до другого підходу, слідчими діями є лише ті дії слідчого, які здійснюються з метою збирання, перевірки доказів. Більш виваженим є підхід щодо розмежування слідчих та процесуальних дій. *Слідчі дії* - це передбачена кримінально-процесуальним законом сукупність операцій, які здійснюються у встановленій законом процесуальній формі, з метою збирання та перевірки доказів у кримінальній справі.

У літературі немає єдності щодо визначення системи та структури системи слідчих дій. КПК до слідчих дій відносить: затримання підозрюваного, допит підозрюваного, допит обвинуваченого, допит свідка, допит потерпілого, допит експерта, очну ставку, пред'явлення для впізнання, обшук, виїмку, огляд, освідування, відтворення обстановки та обставин події, призначення та проведення експертизи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку. Слід погодитися із Ю.П. Аленіним у тому, що до самостійної слідчої дії слід відносити ексгумацію трупа, а також в межах відтворення

обстановки та обставин події слід розрізняти перевірку показань на місці та слідчий експеримент.

Слідчі дії можна класифікувати за різними критеріями. Слідчі дії поділяються на: *вербальні* (допити, очна ставка, пред'явлення для впізнання, перевірка показань на місці, слідчий експеримент) та *невербальні* (затримання, обшук, виїмка, огляд, освідування, призначення експертизи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку); *основні* та *додаткові* (проводяться у разі, якщо при провадженні основної слідчої дії залишилися невстановленими певні обставини); *первинні* (з них, як правило, починається розслідування), *наступні* та *повторні* (здійснюються повторно у повному обсязі); *невідкладні* (у разі їх невиконання у терміновому порядку можуть бути знищені або втрачені докази) та *інші*; *обов'язкові* (передбачені, наприклад, ст. 76 КПК, ч. 1 ст. 143 КПК, ст. 107 КПК; в інших випадках обов'язковими є ті слідчі дії, про провадження яких заявлені клопотання учасниками процесу або щодо яких є вказівки начальника слідчого відділу або прокурора) та *необов'язкові*.

Структура слідчої дії включає в себе: підготовку, проведення, фіксацію (Ю.П. Аленін).

Для провадження слідчих дій необхідні *правові* та *фактичні* підстави. До фактичних підстав відноситься наявність фактичних даних, що викликають необхідність провадження слідчої дії для збирання або перевірки доказів. Юридичні підстави включають у себе такі вимоги: 1) провадження слідчих дій допускається лише у порушеній кримінальній справі (за винятком огляду місця події, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку); 2) провадження слідчих дій здійснюється лише слідчим (КПК передбачає певні виключення: слідчі дії можуть також здійснюватися органом дізнання, начальником слідчого відділу, прокурором) (Ю.П. Аленін).

Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду: огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 190 КПК); обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 177 КПК); примусова виїмка з житла чи іншого володіння особи (ст. 178 КПК); виїмка документу виконавчого провадження (ст. 178 КПК); виїмка документів, що становлять державну та (або) банківську таємницю (ст. 178 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 187 КПК); зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК).

Слідчі дії, що проводяться з санкції прокурора: провадження обшуку, за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 177 КПК). Прокурор також *затверджує* постанову про ексгумацію трупа (ст. 192 КПК).

Учасниками слідчих дій можуть бути: слідчий, прокурор, начальник слідчого відділу, співробітники органів дізнання, поняті, спеціалісти, експерти, перекладачі, обвинувачений, захисник.

Відповідно до ст. 84 КПК, при провадженні слідчих дій під час досудового слідства і дізнання ведуться протоколи. В протоколі про кожну слідчу дію повинні бути зазначені: місце і дата його складання; посади і прізвища осіб, що проводять дію; прізвища осіб, які брали участь у проведенні слідчої дії, адреси цих осіб; роз'яснення їх прав і обов'язків; зміст проведеної слідчої дії, час її початку і закінчення; всі істотні для справи обставини, виявлені при виконанні даної слідчої дії. З метою нерозголошення даних про особу, щодо якої застосовані

заходи безпеки, у протоколах слідчих дій обмежуються відомості про цю особу (ст. 85 КПК). Протокол зачитується всім особам, що брали участь у проведенні слідчої дії, при цьому їм роз'яснюється їх право робити зауваження. Зазначені особи можуть ознайомитися з протоколом особисто. Вставки і поправки повинні бути застережені в протоколі перед підписами. Протокол підписують: особа, яка провадила слідчу дію, допитана особа, а також перекладач, поняті, якщо вони були присутні, та інші особи, які були присутні або брали участь у проведенні цієї дії. Якщо хто-небудь з цих осіб через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то для підписання протоколу запрошується стороння особа. До протоколу можуть бути додані фотознімки, матеріали звукозапису, кінозйомок, відеозапису, плани, схеми, зліпки та інші матеріали, які пояснюють його зміст. Коли особа, що брала участь в проведенні слідчої дії, відмовиться підписати протокол, то це зазначається в протоколі і стверджується підписом особи, яка провадила слідчу дію.

Відповідно до ст. 85¹ КПК, звукозапис може застосовуватися при допиті підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, очній ставці, пред'явленні для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій під час досудового розслідування. При проведенні слідчих дій з застосуванням звукозапису про це повідомляються всі учасники слідчої дії до її початку. Фонограма повинна містити відомості, зазначені у ч. 1 ст. 85 КПК, та відбивати весь хід слідчої дії. Повторення спеціально для звукозапису будь-якої частини слідчої дії в ході її проведення не дозволяється. Перед закінченням слідчої дії звукозапис повністю відтворюється учасникам цієї дії. Висловлені ними зауваження і доповнення до звукозапису заносяться на фонограму. Протокол слідчої дії, проведеної з застосуванням звукозапису, складається з додержанням правил КПК. В протоколі повинно бути також зазначено про застосування звукозапису і повідомлення про це учасників слідчої дії, про технічні засоби та умови звукозапису, про відтворення звукозапису учасникам слідчої дії та їх заяви з приводу застосування звукозапису. В разі відтворення звукозапису показань при проведенні іншої слідчої дії про це зазначається у протоколі відповідної слідчої дії. При проведенні очної ставки відтворення звукозапису попередніх показань учасників очної ставки допускається лише після дачі ними показань на очній ставці та занесення їх до протоколу.

Кінозйомка, відеозапис можуть застосовуватися при проведенні огляду, обшуку, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій. Учасники слідчої дії повідомляються про застосування кінозйомки, відеозапису до початку цієї дії. Після зйомки, запису та виготовлення кінострічки, відеострічки вони демонструються всім учасникам слідчої дії, про що складається окремий протокол (ст. 85² КПК).

Сутність *притягнення особи як обвинуваченого* проявляється у тому, що з'являється новий учасник процесу - обвинувачений, конкретна особа набуває правовий статус обвинуваченого, формулюється конкретне обвинувачення особи у вчиненні злочину.

Підставою для притягнення особи як обвинуваченого є наявність достатніх доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою. *Достатність доказів* - це такий їх обсяг, який дозволяє вважати встановленими подію злочину та

винність у його вчиненні конкретної особи. При притягненні особи як обвинуваченого повинні бути дотримані умови притягнення особи як обвинуваченого: відсутність обставин, що виключають провадження у справі; винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого належним суб'єктом; для окремих категорій осіб - наявність згоди компетентного органу (для народних депутатів України, Уповноваженого Верховної ради України з прав людини - згода Верховної Ради України).

Процесуальний порядок притягнення особи як обвинуваченого складається з наступних дій (етапів):

- 1) винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого;
- 2) пред'явлення обвинувачення;
- 3) допит обвинуваченого.

Відповідно до ст. 132 КПК, у постанові про притягнення як обвинуваченого повинно бути зазначено: хто склав постанову; місце і час її складання; назву справи; прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, день, місяць та рік його народження; злочин, у вчиненні якого обвинувачується дана особа; час, місце та інші обставини вчинення злочину, оскільки вони відомі слідчому, і стаття кримінального закону, якою передбачений цей злочин.

Постанова складається з трьох частин: вступної, описово-мотивувальної, резолютивної. У вступній частині вказується, хто, де, коли, у якій справі, кому пред'являє обвинувачення. В описово-мотивувальній частині вказується прізвище, ім'я, по-батькові обвинуваченого, фактичні обставини справи, перелік обставин, які визначають кваліфікацію злочину. У резолютивній частині постанови формулюється рішення про притягнення особи як обвинуваченого із вказанням прізвища, ім'я, по-батькові обвинуваченого, день, місяць, рік народження, вказується юридична кваліфікація злочину - пункт, частина та стаття КК України. Коли обвинувачений притягається до відповідальності за вчинення декількох злочинів, що підпадають під ознаки різних статей кримінального закону, в постанові про притягнення як обвинуваченого повинно бути вказано, які саме дії ставляться обвинуваченому в вину по кожній з цих статей. Копія постанови негайно надсилається прокурору. У юридичній літературі та правозастосовчій практиці виникає ряд питань щодо необхідності обґрунтування постанови про притягнення як обвинуваченого та меж цього обґрунтування. *Детальніше із цією проблемою слід ознайомитися, дослідивши: Глинська Н.В. Обґрунтування постанови слідчого про притягнення особи як обвинуваченого // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.*

Обвинувачення повинно бути пред'явлено *не пізніше двох днів* з моменту винесення слідчим постанови про притягнення даної особи як обвинуваченого і в усякому разі не пізніше дня явки обвинуваченого або його приводу.

Обвинувачений викликається до слідчого по телефону, телефонограмою, телеграмою або повісткою, яка вручається обвинуваченому під розписку, з зазначенням часу вручення. В разі тимчасової відсутності обвинуваченого повістка для передачі йому вручається під розписку кому-небудь з дорослих членів сім'ї, які разом з ним проживають, житлово-експлуатаційній організації або адміністрації за місцем його роботи. Обвинувачений, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця досудового ув'язнення.

Обвинувачений зобов'язаний з'явитися за викликом слідчого у призначений строк. В разі неявки без поважних причин обвинувачений підлягає приводу. Поважними причинами неявки обвинуваченого до слідчого в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання повістки, хвороба та інші обставини, які фактично позбавляють його можливості своєчасно з'явитися до слідчого. Привід обвинуваченого здійснюється органами внутрішніх справ та Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України (щодо військовослужбовців та працівників Збройних Сил України) за мотивованою постановою слідчого. Привід обвинуваченого, крім виняткових випадків, здійснюється удень. Привід обвинуваченого без досудового виклику може бути застосований тільки в тих випадках, коли обвинувачений ухиляється від слідства або не має постійного місця проживання. Порядок виконання постанови про привід регулюється Інструкцією про порядок виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання і ухвал судів про привід підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків і потерпілих, затвердженою Наказом МВС України від 28.12.1995 р. № 864.

Коли місце перебування обвинуваченого невідоме, а також, коли він ухиляється від слідства, слідчий до закінчення строку, встановленого для провадження досудового слідства, зобов'язаний вжити всіх необхідних заходів до встановлення місця перебування обвинуваченого.

Відповідно до ст. 140 КПК, при пред'явленні обвинувачення особі присутність захисника є обов'язковою, крім випадків, коли він відмовляється від нього і його відмова прийнята. Слідчий, упевнившись в особі обвинуваченого, оголошує йому постанову про притягнення як обвинуваченого, роз'яснює суть пред'явленого обвинувачення та вручає копію постанови про притягнення як обвинуваченого. Про пред'явлення обвинувачення, роз'яснення його суті і вручення копії постанови слідчий складає протокол із зазначенням години і дати пред'явлення обвинувачення, який підписується обвинуваченим, слідчим та захисником. У разі відмови обвинуваченого поставити підпис у протоколі слідчий робить на ньому відмітку про відмову від підпису і зазначає мотиви відмови, про що сповіщає прокурора.

При пред'явленні обвинувачення слідчий зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому, що він під час провадження досудового слідства має право: 1) знати, в чому його обвинувачують; 2) давати показання щодо пред'явленого йому обвинувачення або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; 3) подавати докази; 4) заявляти клопотання про допит свідків, про проведення очної ставки, про проведення експертизи, про витребування і приєднання до справи доказів, а також заявляти клопотання з усіх інших питань, які мають значення для встановлення істини в справі; 5) заявляти відвід слідчому, прокуророві, експертів, спеціалістові і перекладачеві; 6) з дозволу слідчого бути присутнім при виконанні окремих слідчих дій; 7) знайомитися з усіма матеріалами справи після закінчення досудового слідства; 8) мати захисника і побачення з ним до першого допиту; 9) подавати скарги на дії та рішення слідчого і прокурора.

Про роз'яснення обвинуваченому його прав слідчий зазначає в постанові про притягнення як обвинуваченого, що стверджує своїм підписом обвинувачений. Слідчий зобов'язаний допитати обвинуваченого негайно після його явки або приводу і в усякому разі не пізніше доби після пред'явлення йому обвинувачення.

Допит обвинуваченого, крім виняткових випадків, повинен проводитися удень. При допиті обвинуваченого за його бажанням може бути присутнім захисник, а у випадках, передбачених ч. 1 ст. 45 КПК, присутність захисника є обов'язковою. Обвинувачений допитується в місці провадження досудового слідства, а в разі необхідності - і в місці його перебування. Обвинувачені допитуються окремо. При цьому слідчий вживає заходів, щоб обвинувачені в одній і тій же справі не могли зноситися між собою. На початку допиту слідчий повинен запитати обвинуваченого, чи визнає він себе винним у пред'явленому обвинуваченні, після чого пропонує йому дати показання по суті обвинувачення. Слідчий вислуховує показання обвинуваченого і, в разі необхідності, ставить йому запитання. Забороняється ставити запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї (навідні запитання). Про кожний допит обвинуваченого слідчий складає протокол. В протоколі допиту зазначаються місце і дата допиту; посада та прізвище особи, яка проводила допит, і осіб, які були присутні при допиті; час початку і закінчення допиту; прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рік, місяць, день і місце його народження; громадянство, національність, освіта, сімейний стан, місце роботи, рід занять або посада, місце проживання, судимість обвинуваченого та інші відомості про нього, що виявляться необхідними за обставинами справи. Показання обвинуваченого та відповіді на поставлені йому запитання викладаються в першій особі і по можливості дослівно. По закінченні допиту слідчий пред'являє протокол обвинуваченому для прочитання. За проханням обвинуваченого він може бути прочитаний йому слідчим, про що зазначається в протоколі. Обвинувачений має право вимагати доповнення протоколу і внесення до нього поправок. Ці доповнення і поправки підлягають обов'язковому занесенню в протокол. Протокол підписують обвинувачений і слідчий. Якщо протокол написаний на кількох сторінках, обвинувачений підписує кожну сторінку окремо. Якщо в допиті обвинуваченого брали участь прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, захисник або інші особи, вони також підписують протокол.

Обвинуваченому, якщо він того просить, надається можливість написати свої показання власноручно, про що робиться відмітка в протоколі допиту. Слідчий, ознайомившись з письмовими показаннями обвинуваченого, може поставити йому додаткові запитання. Ці запитання і відповіді на них заносяться до протоколу. Правильність запису показань, запитань і відповідей на них засвідчується підписами обвинуваченого і слідчого.

Зміна і доповнення раніше пред'явленого обвинувачення. Обвинувачення змінюється у випадку, якщо у постанові про притягнення як обвинуваченого було неправильно кваліфіковано злочин і є потреба у його перекваліфікації; якщо були встановлені нові фактичні обставини, які істотно відрізняються від тих, які були вказані у постанові, або які змінюють кваліфікацію злочину. Доповнення обвинувачення - це пред'явлення обвинуваченому інших (нових) злочинів та (або) нових епізодів злочинної діяльності. Якщо під час досудового слідства виникне необхідність змінити пред'явлене обвинувачення або доповнити його, слідчий зобов'язаний заново пред'явити обвинувачення. Якщо під час досудового слідства частина пред'явленого обвинувачення не знайшла свого підтвердження, слідчий

своєю постановою закриває справу в цій частині обвинувачення, про що оголошує обвинуваченому.

Відсторонення обвинуваченого від посади. В разі притягнення посадової особи до кримінальної відповідальності за посадовий злочин, а так само, якщо ця особа притягається до відповідальності за інший злочин і може негативно впливати на хід досудового чи судового слідства, слідчий зобов'язаний відсторонити її від посади, про що виносить мотивовану постанову. Винесення такої постанови можливо лише після пред'явлення особі обвинувачення, оскільки притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину. Це закріплено у Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27.10.1999 р.

Відсторонення від посади провадиться з санкції прокурора чи його заступника. Копія постанови надсилається для виконання за місцем роботи (служби) обвинуваченого. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора України. Відсторонення від посади скасовується постановою слідчого (прокурора), коли в подальшому застосуванні цього заходу відпадає потреба.

Запобіжні заходи - це сукупність заходів процесуального примусу, які застосовуються до обвинуваченого (у виключних випадках - до підозрюваного), підсудного, засудженого, якщо є підстави вважати, що він, залишаючись на волі, ухилятиметься від дізнання, слідства або суду, перешкоджатиме встановленню істини у кримінальній справі або продовжуватиме злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи - це різновид превентивних заходів процесуального примусу, які виражаються у обмеженні конституційних прав обвинуваченого, підозрюваного, підсудного, засудженого з метою: 1) запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду; 2) запобігти спробам перешкодити встановленню істини у кримінальній справі; 3) запобігти спробам продовжити злочинну діяльність; 4) забезпечення виконання процесуальних рішень.

Система та види запобіжних заходів. Запобіжними заходами, відповідно до ст. 149 КПК, є: підписка про невиїзд (ст. 151 КПК); особиста порука (ст. 152 КПК); порука громадської організації або трудового колективу (ст. 154 КПК); застава (ст. 154¹ КПК); взяття під варту (ст. 155 КПК); нагляд командування військової частини (ст. 163 КПК); віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи (ст. 436 КПК), затримання як тимчасовий запобіжний захід (ст.ст. 106, 115, 165² КПК). Слід зазначити, що у літературі² та проектах КПК пропонується розширення та удосконалення існуючої системи запобіжних заходів.

² Маляренко В.Т. До питання про запобіжні заходи в кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. – 2000. - №4; Рожнова В., Ліпкан В. Концептуальні засади побудови системи запобіжних заходів // Право України. – 2002. - № 5.

Всі запобіжні заходи поділяються на такі види: *ізоляційні* (затримання, взяття під варту) та *неізоляційні* (підписка про невиїзд, особиста порука, порука громадської організації або трудового колективу, застава, нагляд командування військової частини); загальні та спеціальні.

Підстави, умови і процесуальний порядок обрання запобіжних заходів.

Підставами застосування запобіжних заходів є: наявність доказів вчинення особою злочину; наявність достатніх підстав вважати, що ця особа ухилятиметься від дізнання, слідства або суду, перешкоджатиме встановленню істини у кримінальній справі або продовжуватиме злочинну діяльність, а також від виконання процесуальних рішень.

Якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування.

При застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного обвинувачення йому має бути пред'явлене не пізніше десяти діб з моменту застосування запобіжного заходу. Якщо в цей строк обвинувачення не буде пред'явлене, запобіжний захід скасовується.

При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу крім обставин, зазначених у ст. 148 КПК, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують.

Відповідно до ст. 165 КПК, запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду. Інші запобіжні заходи застосовуються за постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або за ухвалою суду. Про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя виносять постанову, а суд - ухвалу. У постанові (ухвалі) про застосування чи зміну запобіжного заходу зазначаються прізвище, ім'я та по батькові, вік, місце народження особи, щодо якої застосовується чи змінюється запобіжний захід, вчинений нею злочин, відповідна стаття КК України, обраний запобіжний захід і підстави його обрання чи зміни, а також визначається особа чи орган, які повинні здійснювати контроль за виконанням постанови (ухвали). У постанові (ухвалі) про скасування запобіжного заходу повинні бути зазначені підстави для його скасування. Постанова або ухвала негайно оголошуються під розписку особі, щодо якої вона винесена. Одночасно особі роз'яснюються порядок і строки оскарження постанови або ухвали. При оголошенні постанови про обрання запобіжних заходів, не пов'язаних з триманням під вартою, особі під розписку повинно бути роз'яснено, в чому полягає обраний запобіжний захід, обов'язки, які покладаються на неї у зв'язку з його застосуванням. Особа також попереджається, що у разі порушення покладених на неї обов'язків та її неналежної поведінки до неї може бути застосовано більш суворий запобіжний захід.

Процесуальний порядок зміни і скасування запобіжного заходу. Відповідно до ст. 165 КПК, запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише

за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду. Інші запобіжні заходи застосовуються за постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або за ухвалою суду. Заміна одного запобіжного заходу іншим або його скасування здійснюється органом дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом з додержанням вимог, передбачених ч. 1 ст. 165 КПК. В випадку закриття справи, закінчення строку тримання під вартою, якщо цей строк не продовжено у встановленому законом порядку, та в інших випадках звільнення особи з-під варти на стадії досудового розслідування здійснюється на підставі постанови органу дізнання або слідчого, які провадять досудове розслідування, або прокурора, про що вони негайно повідомляють суд, який обрав запобіжний захід. Звільнення з-під варти у кримінальних справах, які знаходяться у судовому провадженні, здійснюється тільки за рішенням судді або суду. Запобіжний захід скасовується або змінюється, коли відпаде необхідність у запобіжному заході або в раніше обраному запобіжному заході. Запобіжний захід, крім взяття особи під варту, обраний прокурором, може бути скасовано або змінено слідчим і органом дізнання лише за згодою прокурора. *При дослідженні даного питання слід звернути увагу на колізійність ч.1 та ч. 2 ст. 165 КПК і обов'язково ознайомитися із: Чернова А.К. Проблеми вдосконалення законодавства про скасування та зміну запобіжного заходу // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. - №1 (23); Юркова Г.В. Проблеми скасування та зміни слідчим запобіжного заходу взяття під варту // Процесуальні, тактичні та психологічні проблеми, тенденції і перспективи вдосконалення досудового слідства: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (30 травня 2008 року). – Одеса, 2008.*

Зупинення досудового слідства - це передбачена нормами кримінально-процесуального закону зумовлена об'єктивними причинами часова перерва у провадженні в справі. У літературі дається визначення підставам зупинення як передбаченим кримінально-процесуальним законом обставинам, фактам об'єктивної або суб'єктивної дійсності, які тимчасово перешкоджають подальшому розслідуванню кримінальної справи, внаслідок чого виникає перерва в провадженні. Зазначається, що умови - це такі фактори, які разом з будь-якою обставиною впливають на її розвиток, допомагають досягненню певного результату. Умови зупинення зобов'язують слідчого виконувати певний комплекс процесуальних та розшукових дій до винесення постанови про зупинення кримінальної справи. Вони необхідні для забезпечення законності та обґрунтованості зупинення (І.А. Малютін).

Відповідно до ст. 206 КПК, досудове слідство в кримінальній справі зупиняється у випадках:

- 1) коли місцезнаходження обвинуваченого невідоме;
- 2) коли психічне або інше тяжке захворювання обвинуваченого перешкоджає закінченню провадження в справі;
- 3) коли не встановлено особу, яка вчинила злочин;
- 4) зупинення судом слідчих дій на час розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи. Слід звернути увагу на певну невідповідність цієї підстави загальним засадам ст. 206 КПК щодо сутності зупинення досудового слідства.

Перелік обставин, що є підставою для зупинення досудового слідства, вказаний у ст. 206 КПК, вичерпний і розширеному тлумаченню не підлягає.

Досудове слідство може бути зупинене при наявності обставин, вказаних у ч. 1 п. 1 і 2 ст. 206 КПК тільки після того, як слідчий винесе постанову про притягнення певної особи як обвинуваченого і виконає всі слідчі дії, проведення яких можливе у відсутності обвинуваченого, а також вживатиме заходів до збереження документів та інших можливих доказів у справі.

При наявності обставин, вказаних у ч. 1 п. 2 ст. 206 КПК провадження у справі зупиняється до відужання обвинуваченого. При цьому обраний щодо обвинуваченого запобіжний захід може бути залишений або скасований. Після відужання обвинуваченого слідство відновлюється і закінчується провадженням на загальних підставах.

При наявності обставин, вказаних у ч. 1 п. 3 ст. 206 КПК досудове слідство може бути зупинене лише після проведення всіх необхідних і можливих слідчих дій для встановлення особи, яка вчинила злочин. При цьому слідчий зобов'язаний як безпосередньо, так і через органи дізнання вживати заходи до встановлення особи, що вчинила злочин.

Досудове слідство зупиняється мотивованою постановою слідчого, копія якої направляється прокурору. Якщо в справі притягнуто двох або декількох обвинувачених, а підстави для зупинення справи відносяться не до всіх обвинувачених, слідчий вправі виділити і зупинити справу відносно окремих обвинувачених або зупинити провадження в усій справі.

У разі потреби відновити досудове слідство слідчий складає мотивовану постанову, копія якої направляється прокуророві.

Справа, в якій слідство зупинено, підлягає закриттю:

по закінченні строків давності притягнення до кримінальної відповідальності;

у випадку звільнення від кримінальної відповідальності, коли буде визнано, що внаслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною;

у випадках, передбачених п. 4, 8, 9, 10 і 11 ч. 1 ст. 6 КПК: внаслідок акта амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також в зв'язку з помилуванням окремих осіб; щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами; щодо особи, про яку є вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала чи постанову суду про закриття справи з тієї ж підстави; щодо особи, про яку є нескасована постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню; якщо про відмову в порушенні справи по тому ж факту є нескасована постанову органу дізнання, слідчого, прокурора.

При цьому не потрібно відновлення провадження у справі, за винятком випадків, коли відновлення слідства необхідно для встановлення обставин, що є підставою для закриття справи.

Форми закінчення досудового слідства.

Досудове слідство закінчується винесенням одного з таких процесуальних рішень:

- ❑ обвинувального висновку;
- ❑ постанови про закриття справи;
- ❑ постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- ❑ постанови про направлення справи до суду для закриття у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності (ст. 7, 7¹, 7², 8, 9, 10, 11¹ КПК);
- ❑ постанови про закриття кримінальної справи та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 7³ КПК).

Закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку.

Слідчий, прокурор приймає рішення про необхідність закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку, якщо у справі зібрано докази, які переконують його у винності обвинуваченого у вчиненні злочину. Визнавши, що досудове слідство у справі підлягає закінченню складанням обвинувального висновку, до складання обвинувального висновку слідчий зобов'язаний вчинити дії, передбачені ст.ст. 217, 218, 221, 222 КПК України.

Визнавши досудове слідство в справі закінченим, слідчий повідомляє про це потерпілого та його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників і роз'яснює їм їх право ознайомитися з матеріалами справи. Про це слідчий складає відповідний протокол або додає до справи копію письмового повідомлення. В разі письмового або усного клопотання зазначених осіб про ознайомлення їх з матеріалами справи слідчий повинен надати потерпілому і його представникові, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві або їх представникам можливість ознайомитися з ними. Цивільний відповідач може знайомитися лише з тими матеріалами справи, що стосуються цивільного позову. Матеріали справи пред'являються для ознайомлення підшитими і пронумерованими. При цьому матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не пред'являються. Час для ознайомлення з матеріалами справи та послідовність ознайомлення встановлює слідчий. Потерпілий та його представник, цивільний позивач, цивільний відповідач або їх представники мають право робити виписки із справи і заявляти клопотання про доповнення слідства. Оголошення про закінчення слідства і пред'явлення матеріалів справи для ознайомлення оформляється протоколом, який оформлюється з додержанням правил, передбачених ст. 85 КПК. Крім того, протокол повинен містити дані про те, які саме матеріали (кількість томів і аркушів) були пред'явлені для ознайомлення, чи ознайомилися потерпілий та його представник, цивільний позивач, цивільний відповідач або їх представники з матеріалами справи, протягом якого часу проходило ознайомлення із справою і які клопотання були заявлені. Якщо були заявлені письмові клопотання, то вони додаються до матеріалів справи. Слідчий зобов'язаний розглянути заявлене клопотання в строк не більше трьох діб і задовольнити їх, якщо обставини, про встановлення яких заявлені клопотання, мають значення для справи. У разі повної або часткової відмови у задоволенні клопотання слідчий повинен скласти мотивовану постанову. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка його заявила.

Після повідомлення потерпілого та його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, роз'яснення їм їх права ознайомитися з матеріалами справи та їх ознайомлення з матеріалами справи у разі, якщо вони заявили таке клопотання, слідчий зобов'язаний оголосити обвинуваченому, що слідство в його справі закінчено і що він має право на ознайомлення з усіма матеріалами справи як особисто, так і з допомогою захисника, а також може заявити клопотання про доповнення досудового слідства. Слідчий зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому право заявити клопотання про розгляд його справи у суді першої інстанції одноособово суддею чи колегіально судом у складі трьох осіб у випадках, передбачених законом.

Якщо обвинувачений не виявив бажання ознайомитися з матеріалами справи з участю захисника, йому пред'являються для ознайомлення всі матеріали справи. При цьому, на відміну від інших учасників процесу, матеріали справи пред'являються обвинуваченому для ознайомлення в усіх випадках, незалежно від того, чи заявив він таке клопотання, оскільки ознайомлення з матеріалами справи - це важливий засіб забезпечення права на захист. Якщо обвинувачений не володіє мовою судочинства, матеріали справи мають пред'являтися для ознайомлення за участі перекладача. Участь захисника при пред'явленні матеріалів справи для ознайомлення є обов'язковою у випадках, передбачених ч.1 ст. 45 КПК України.

Оголошення неповнолітньому обвинуваченому про закінчення досудового слідства і пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів справи провадяться за правилами, передбаченими ст.ст. 218, 219, 220, 221 і 222 КПК з участю захисника. При оголошенні неповнолітньому обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явленні йому матеріалів справи з дозволу слідчого може бути присутній законний представник неповнолітнього.

У разі, якщо обвинувачений виявив бажання знайомитися із матеріалами справи за участю захисника, то пред'явлення йому матеріалів справи відкладається до явки захисника. У такому випадку складаються два протоколи: протокол про оголошення обвинуваченому про закінчення досудового слідства та протокол про пред'явлення обвинуваченому та його захиснику матеріалів справи для ознайомлення. Матеріали справи можуть бути пред'явлені для ознайомлення окремо обвинуваченому та захиснику, про що складаються окремі протоколи.

Матеріали досудового слідства пред'являються для ознайомлення підшитими і пронумерованими. Матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не пред'являються і зберігаються окремо від кримінальної справи. При ознайомленні з матеріалами справи обвинувачений вправі робити виписки з матеріалів справи і заявляти клопотання. Якщо в справі притягнуто декількох обвинувачених, слідчий повинен пред'явити кожному з них усі матеріали слідства. Про те, що обвинуваченому оголошено про закінчення слідства і що йому пред'явлено матеріали справи для ознайомлення, зазначається в протоколі про оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи. Цей протокол складається з додержанням правил ст. 85 КПК. Крім того, відповідно до ст. 220 КПК, в протоколі зазначається, які саме матеріали (кількість томів і аркушів) були пред'явлені для ознайомлення, чи ознайомилися обвинувачений і захисник з матеріалами справи, протягом якого часу проходило ознайомлення із справою і

які клопотання були заявлені обвинуваченим та його захисником. Протокол пред'явлення обвинуваченому матеріалів досудового слідства підписують обвинувачений, слідчий і захисник, якщо він бере участь у справі. У разі відмови обвинуваченого ознайомитися з матеріалами справи робиться запис про це у протоколі із зазначенням мотивів такої відмови. Відмова обвинуваченого підписати протокол відмічається у протоколі підписом слідчого. У разі, якщо при пред'явленні матеріалів справи для ознайомлення був присутній законний представник неповнолітнього обвинуваченого, він також підписує протокол. Якщо у справі бере участь захисник, слідчий надає можливість ознайомитися з усіма матеріалами справи і захисникові, про що складає окремий протокол. При цьому пред'явлення матеріалів справи має бути відкладено до явки захисника, але не більше як на три дні. Коли неможлива явка захисника, обраного обвинуваченим протягом семидесяти двох годин, слідчий має право запропонувати обвинуваченому запросити іншого захисника. Якщо і цей захисник не зможе з'явитися для участі в справі протягом двадцяти чотирьох годин, а також у випадках, коли обвинувачений, протягом того ж строку не запросить іншого захисника, слідчий постановою, сам призначає захисника. Захисник обвинуваченого при ознайомленні з матеріалами справи має право: робити виписки, мати побачення з обвинуваченим віч-на-віч, роз'яснювати обвинуваченому зміст обвинувачення, обмірковувати з обвинуваченим питання про заявлення клопотань, подавати докази, заявляти відводи, оскаржувати дії та рішення слідчого і прокурора.

Обвинуваченого і його захисника не можна обмежувати в часі, потрібному їм, для ознайомлення з усіма матеріалами справи.

Обвинувачений та його захисник при ознайомленні з матеріалами справи можуть заявляти усні та письмові клопотання про доповнення досудового слідства, про зміну кваліфікації злочину і закриття справи. Усні клопотання заносяться до протоколу, а письмові клопотання додаються до матеріалів справи. Слідчий зобов'язаний задовольнити клопотання обвинуваченого і його захисника, якщо обставини, для з'ясування яких заявлено клопотання, мають значення для справи. Про відмову задовольнити клопотання слідчий складає мотивовану постанову, яку оголошує обвинуваченому і його захисникові.

Якщо слідчий задовольнив клопотання про виконання додаткових слідчих дій для доповнення досудового слідства, то він здійснює додаткові слідчі дії. Якщо при провадженні додаткових слідчих дій присутній захисник, то він вправі через слідчого задавати питання свідкові, потерпілому, експертові, спеціалістові і обвинуваченому, а також клопотати про занесення до протоколу обставин, які мають значення для справи. Слідчий може відвести запитання, які ставить захисник, але відведене запитання заносить до протоколу. Після проведення додаткових слідчих дій слідчий зобов'язаний ознайомити обвинуваченого і його захисника, а також надати можливість ознайомитися потерпілому і його представникові, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві або їх представникам з усіма додатковими матеріалами, а в разі їх клопотання - з усією справою, що оформлюється протоколом.

Після закінчення слідства і повідомлення учасників процесу про закінчення досудового слідства, роз'яснення їм права на ознайомлення з матеріалами справи,

пред'явлення їм для ознайомлення матеріалів справи, вирішення клопотань слідчий складає обвинувальний висновок. Вимоги до форми та змісту обвинувального висновку встановлюються ст. 223 КПК України. Обвинувальний висновок складається з *вступної* (хоча це прямо КПК і не передбачено), *описової* і *резолютивної частини*. В *описовій частині* зазначаються: обставини справи як їх встановлено на досудовому слідстві; місце, час, способи, мотиви і наслідки злочину, вчиненого кожним з обвинувачених, а також докази, які зібрано в справі, і відомості про потерпілого; показання кожного з обвинувачених по суті пред'явленого йому обвинувачення, доводи, наведені ним на свій захист, і результати їх перевірки; наявність обставин, які обтяжують та пом'якшують його покарання. При посилянні на докази обов'язково зазначаються аркуші справи. В *резолютивній частині* наводяться відомості про особу кожного з обвинувачених, коротко викладається суть пред'явленого обвинувачення з зазначенням статті кримінального закону, яка передбачає даний злочин, тобто викладається формулювання обвинувачення. При цьому, якщо особа звинувачується у вчиненні декількох злочинів, то формулювання обвинувачення повинно бути викладене окремо по кожному злочину. Якщо у справі притягнуто декілька обвинувачених, то формулювання обвинувачення повинно бути викладене окремо по кожному обвинуваченому.

Обвинувальний висновок підписує слідчий з зазначенням місця і часу його складання, а якщо досудове слідство здійснювалося групою слідчий - старшим у групі слідчих.

Якщо обвинувальний висновок складено мовою, якою не володіє обвинувачений, його має бути перекладено на рідну мову обвинуваченого або іншу мову, якою він володіє. Переклад обвинувального висновку приєднується до справи.

До обвинувального висновку додаються:

1) список осіб, що підлягають виклику в судове засідання, з зазначенням їх адреси і аркушів справи, де викладені їх показання або висновки. При цьому до списку слід включати тільки тих осіб, кого дійсно необхідно допитати для встановлення істини у справі, а не всіх допитаних на досудовому слідстві осіб. У цей список повинні бути внесені експерти, спеціалісти, перекладачі, а у справах про злочини неповнолітніх - педагоги, лікарі, законні представники. У списку осіб, які підлягають виклику в судове засідання, з метою нерозголошення відомостей про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки, замість їх справжніх прізвища, ім'я і по батькові зазначається псевдонім, а замість адреси - назва органу, який здійснює заходи безпеки, та його адреса;

2) довідка про рух справи та про застосування запобіжного заходу з зазначенням часу і місця тримання під вартою кожного з обвинувачених, якщо вони заарештовані. У довідці мають бути вказані: дата порушення кримінальної справи та прийняття її до провадження, дата пред'явлення обвинувачення, дата закінчення досудового слідства та складання обвинувального висновку. Окремо має бути вказано, коли і який запобіжний захід було обрано. Якщо обралось взяття під варту, то необхідно вказати, де знаходиться або знаходився обвинувачений і з якого часу і по який час, якщо цей запобіжний захід замінено;

3) довідки про речові докази, про цивільний позов, про заходи, вжиті до забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна. У довідці про речові докази має бути вказаний перелік речових доказів, їх місце знаходження, аркуші справи, на яких знаходяться протоколи їх огляду, постанови про приєднання до матеріалів справи, та документи про передання на зберігання. Щодо цивільного позову повинно бути вказано, ким заявлений цивільний позов, на яку суму, які заходи вжито для його забезпечення;

4) довідка про судові витрати в справі за час досудового слідства з посиланням на відповідні аркуші справи. У ній вказуються суми, сплачені свідкам, потерпілим, експертам, спеціалістам, перекладачам, понятим, витрати на зберігання, пересилання, дослідження речових доказів та інші витрати.

Склавши обвинувальний висновок, слідчий направляє справу прокуророві.

Закінчення досудового слідства закриттям кримінальної справи.

Відповідно до ст. 213 КПК, кримінальна справа закривається:

- 1) при наявності підстав, зазначених у ст. 6 КПК;
- 2) при недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину.

КПК передбачає коло обставин, які виключають провадження в кримінальній справі, за наявності яких порушена кримінальна справа підлягає закриттю. Відповідно до ст. 6 КПК, порушена справа підлягає закриттю:

- 1) за відсутністю події злочину;
- 2) за відсутністю в діянні складу злочину;

4) внаслідок акта амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також у зв'язку з помилуванням окремих осіб. Слід зазначити, що, відповідно до п. 2 Положення про здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 19.07.2005 р., помилування здійснюється щодо засуджених, тобто акт помилування не може бути підставою для закриття кримінальної справи. Порядок застосування амністії передбачається законом України про амністію. Так, наприклад, Закон України „Про амністію” від 19.04.2007 р. виконання закону покладає на суди; *детальний аналіз цієї підстави проведено у науковій праці: Фомін С.Б. Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальних норм, які регулюють застосування амністії в Україні // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні: Матеріали наук. конф., 15 трав. 2008 р. / Ред. кол.: В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х.: Право, 2008, із якою обов'язково слід ознайомитися при вивченні цього питання.*

5) щодо особи, яка не досягла на час вчинення суспільно небезпечного діяння одинадцятирічного віку;

6) за примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим у справах, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, крім випадків, передбачених ч. 2, 4 і 5 ст. 27 КПК. Ця підстава закриття кримінальної справи стосується лише справ приватного обвинувачення;

7) за відсутністю скарги потерпілого, якщо справу може бути порушено не інакше як за його скаргою, крім випадків, коли прокуророві надано право порушувати справи і при відсутності скарги потерпілого (ч. 3 ст. 27 КПК). Ця підстава закриття кримінальної справи стосується лише справ приватного обвинувачення;

8) щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами; у зв'язку з проблемністю цієї підстави при дослідженні цього питання слід обов'язково ознайомитися із: *Глобенко Г. Процесуальні особливості закриття провадження у кримінальній справі щодо померлого // Вісник Академії прокуратури України. – 2008. - №1.*

9) щодо особи, стосовно якої є вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави;

10) щодо особи, стосовно якої є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню;

11) якщо про відмову в порушенні справи по тому ж факту є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора.

Слідчий закриває справу своєю мотивованою постановою. У *вступній частині* постанови зазначаються: час і місце її складання, посада особи, що виносить постанову, її прізвище, справа, в якій проводиться слідство, відомості про особу обвинуваченого. У *описово-мотивувальній частині* постанови зазначаються суть справи, підстави для закриття справи, зміст і аналіз доказів, обґрунтування необхідності закриття кримінальної справи. У *резолютивній частині* постанови формулюються: рішення про закриття кримінальної справи із зазначенням підстави та відомостей про особу, щодо якої закривається справа, рішення про скасування запобіжного заходу і заходів по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна, а також рішення щодо питання про речові докази, рішення про направлення копії постанови прокуророві, особі, що притягалася до кримінальної відповідальності, особі, за заявою якої була порушена справа, потерпілому та цивільному позивачеві.

Якщо розслідуванням встановлено факти, які вимагають застосування заходів громадського або дисциплінарного впливу чи адміністративного стягнення щодо особи, яка притягалась як обвинувачений, або щодо інших осіб, слідчий, закриваючи кримінальну справу, доводить ці факти до відома громадської організації, трудового колективу або адміністрації підприємства, установи, організації для вжиття відповідних заходів впливу або надсилає матеріали справи до суду для застосування заходів адміністративного стягнення.

Копія постанови про закриття справи надсилається прокуророві, особі, що притягалася до кримінальної відповідальності, особі, за заявою якої була порушена справа, а також потерпілому та цивільному позивачеві.

Закінчення досудового слідства складанням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. По закінченні досудового слідства, коли на підставі висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів буде встановлено, що особа, яка притягнута або підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному стані або в подальшому захворіла душевною хворобою, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, складається постанова про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Слід зазначити, що ст. 226 КПК передбачає можливість винесення такої постанови лише щодо особи, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному стані або в подальшому захворіла душевною хворобою, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, а ст. 417 КПК також щодо особи, яка є обмежено осудною. Можливість винесення постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудної особи визнається судовою практикою³. Однак, Постановою Пленуму Верховного Суду України „Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування” від 03.06.2003 р. (п. 6) передбачено, що справу щодо обмежено осудної особи необхідно направляти до суду з обвинувальним висновком, в якому мають міститися дані про психічне захворювання цієї особи.

В постанові повинні бути викладені всі обставини, які підтверджують вчинення цією особою суспільно небезпечного діяння, а також дані, які підтверджують, що ця особа захворіла на психічну хворобу, та підстави для застосування примусових заходів медичного характеру. До постанови додаються: 1) список осіб, що підлягають виклику в судові засідання; 2) довідка про рух справи; 3) довідки про речові докази, про цивільний позов, про заходи, вжиті до забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна; 4) довідка про судові витрати в справі за час досудового слідства. Ця постанова разом зі справою надсилається прокурору.

Закінчення досудового слідства складанням постанови про направлення справи до суду для закриття у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності. Відповідно до ст. 7 КПК, суд вправі звільнити підсудного від кримінальної відповідальності, коли буде визнано, що на час розгляду справи в суді внаслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною.

Відповідно до ст. 7¹ КПК, провадження в кримінальній справі може бути закрито судом у зв'язку з:

- 1) дійовим каяттям;
- 2) примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим;
- 3) застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 9 КПК);
- 4) передачею особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації;
- 5) закінченням строків давності.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 44 КК України, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі Закону України „Про амністію”.

Особливою частиною КК України передбачені також спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 401).

³ Ухвала колегії суддів судової палати з кримінальних справ Верховного суду України від 23.04.2002 р. // Рішення Верховного Суду України. - 2003 - с. 145-146

Умовою звільнення від кримінальної відповідальності є вчинення нею певного злочину. Підставою такого звільнення може бути або *певна поведінка особи* після вчинення злочину, яку держава заохочує (дійове каяття, примирення винного з потерпілим, припинення злочинної діяльності та добровільне повідомлення про вчинене тощо) або *настання певної події* (наприклад, зміна обстановки, закінчення строків давності).

Прокурор або слідчий зобов'язаний перед направленням справи до суду для вирішення питання про її закриття пред'явити обвинувачення особі, яка підозрюється у вчиненні злочину.

Встановивши, що є матеріально-правові підстави та умови, які передбачені відповідними нормами КК України, для звільнення особи від кримінальної відповідальності, прокурор, а також слідчий за згодою прокурора складає мотивовану постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Постанова складається з трьох частин: вступної, описово-мотивувальної та резолютивної. В *описово-мотивувальній частині* вказуються: обставини справи, як вони були встановлені на досудовому слідстві, сутність пред'явленого обвинувачення, докази вини обвинуваченого, відомості про потерпілого, показання обвинуваченого по суті пред'явленого йому обвинувачення, доводи, наведені ним на свій захист, і результати їх перевірки, підстави і мотиви звільнення від кримінальної відповідальності. У *резолютивній частині* наводяться анкетні дані обвинуваченого, коротко викладається сутність пред'явленого обвинувачення із вказанням статті КК, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин, рішення про направлення справи до суду для вирішення питання про її закриття у зв'язку із звільненням обвинуваченого від кримінальної відповідальності, підстава звільнення від кримінальної відповідальності.

До направлення справи до суду слідчий, прокурор зобов'язані роз'яснити обвинуваченому підстави звільнення від кримінальної відповідальності та повідомити його право заперечувати проти закриття справи з цієї підстави. Направлення кримінальної справи до суду не допускається, якщо обвинувачений проти цього заперечує. В цьому разі провадження у справі продовжується в звичайному порядку.

Прокурор або слідчий в разі винесення постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про її закриття у зв'язку з звільненням особи від кримінальної відповідальності повинні ознайомити обвинуваченого, його захисника, потерпілого або його представника з постановою, а в разі їх вимоги - з усіма матеріалами справи та роз'яснити їх права, передбачені КПК.

Закінчення досудового слідства у справах про суспільно-небезпечні діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності. У разі наявності достатніх підстав вважати, що суспільно небезпечне діяння вчинено особою, яка досягла одинадцяти років, але до виповнення віку, з якого законом передбачена кримінальна відповідальність, по факту цього діяння порушується кримінальна справа, яка вирішується в порядку, передбаченому ст. 7³ КПК.

Слідчий, встановивши в кримінальній справі, що суспільно небезпечне діяння вчинене особою у віці від одинадцяти років і до виповнення віку, з якого

можлива кримінальна відповідальність, виносить мотивовану постанову про закриття справи та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Справа разом з постановою направляється прокурору.

Неповнолітньому, щодо якого винесено постанову, а також його батькам або особам, що їх замінюють, перед направленням справи прокурору надається можливість ознайомитись з усіма матеріалами справи. При цьому вони мають право користуватися послугами захисника.

Тема 3. Прокурор в кримінальному процесі України

Прокурор як суб'єкт кримінального процесу.

Процесуальне положення прокурора у стадії порушення кримінальної справи.

Процесуальне положення прокурора у стадії досудового розслідування.

Участь прокурора у доказуванні на досудових стадіях кримінального процесу.

Проблема функціональної спрямованості діяльності прокурора у справі, що надійшла до нього від слідчого із обвинувальним висновком, постановою про направлення до суду для закриття у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності, постановою про закриття кримінальної справи та застосування примусових заходів виховного характеру, постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Процесуальне положення прокурора у стадії попереднього розгляду справи суддею.

Процесуальне положення прокурора у стадії судового розгляду. Прокурор як сторона у судовому розгляді. Зміна прокурором державного обвинувачення. Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення у суді. Прокурор як суб'єкт доказування у стадії судового розгляду.

Процесуальне положення прокурора у стадії перегляду судових рішень, які не набрали законної сили.

Процесуальне положення прокурора у стадії виконання вироку, ухвали, постанови суду.

Процесуальне положення прокурора у стадії перегляду судових рішень, які набрали законної сили. Участь прокурора у касаційному провадженні. Участь прокурора у виключному провадженні.

При дослідженні цієї теми слід згадати поняття та класифікацію суб'єктів кримінального процесу і визначити місце прокурора у системі суб'єктів кримінального процесу.

Відповідно до п. 6 ст. 32 КПК України *прокурором* у кримінальному процесі є Генеральний прокурор України, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, прокурор міста Києва, районний, міський прокурор, військовий прокурор, транспортний прокурор та інші прокурори, прирівняні до прокурорів

областей, районних або міських прокурорів, їх заступники і помічники, прокурори управлінь і відділів прокуратур, які діють у межах своєї компетенції.

Діяльність прокурора у кримінальному процесі регулюється ст.ст. 121-123 Конституції України, Законом України "Про прокуратуру", КПК України та іншими нормативними актами.

Повноваження прокурора, передбачені КПК, здійснюються прокурорами району, міста, їх заступниками, прирівняними до них прокурорами та вищестоящими прокурорами. При цьому повноваження з нагляду у прокурорів однакові. Межі компетенції прокурорів відрізняються за рівнем піднаглядних органів та по становищу прокурора у органах прокуратури.

Діюче кримінально-процесуальне законодавство не встановлює будь-яких особливостей у процесуальній регламентації прокурорського нагляду залежно від відомчої належності слідчих органів або органів дізнання. Прокурор також здійснює нагляд за діяльністю органів дізнання в загальному порядку та по конкретних кримінальних справах, які порушують органи дізнання. Прокурор здійснює процесуальне керівництво у процесі провадження дізнання. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства передбачені ст. 227 та іншими нормами КПК України.

Здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, прокурор у межах своєї компетенції: вимагає від органів дізнання і досудового слідства для перевірки кримінальні справи, документи, матеріали та інші відомості про вчинені злочини, хід дізнання, досудового слідства і встановлення осіб, які вчинили злочини; перевіряє не менш як один раз на місяць виконання вимог закону про приймання, реєстрацію і вирішення заяв та повідомлень про вчинені або ті, що готуються, злочини; скасовує незаконні і необгрунтовані постанови слідчих та осіб, які провадять дізнання; дає письмові вказівки про розслідування злочинів, про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, кваліфікацію злочину, проведення окремих слідчих дій та розшук осіб, які вчинили злочини; доручає органам дізнання виконання постанов про затримання, привід, взяття під варту, проведення обшуку, виїмки, розшук осіб, які вчинили злочини, виконання інших слідчих дій, а також дає вказівки про вжиття необхідних заходів для розкриття злочинів і виявлення осіб, які їх вчинили, по справах, що перебувають у провадженні прокурора або слідчого прокуратури; бере участь у провадженні дізнання і досудового слідства і в необхідних випадках особисто провадить окремі слідчі дії або розслідування в повному обсязі по будь-якій справі; санкціонує проведення обшуку, відсторонення обвинуваченого від посади та інші дії слідчого і органу дізнання у випадках, передбачених КПК.

Прокурор у досудовому провадженні *санкціонує*: відправлення заарештованого етапом до місця провадження слідства (ч. 3 ст. 139 КПК); провадження обшуку, за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 177 КПК); усунення обвинуваченого від посади (ч. 2 ст. 147 КПК); заміну документів, зміну зовнішності та переселення в інше місце проживання (ч. 3 ст. 13 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”); заходи щодо особистої охорони, охорони житла і майна, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та

інших переговорів (ч. 2 ст. 17 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”). Прокурор *затверджує*: постанову про передачу справи від органа дізнання слідчому (ч. 1 ст. 104 КПК); постанову про ексгумацію трупа (ч. 2 ст. 192 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 1 п. 1 ст. 418 КПК); обвинувальний висновок (ч. 1 п. 1 ст. 229 КПК). Прокурор *дає згоду*: на постанову слідчого про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 7 КПК); на зміну, скасування запобіжного заходу, обраного ним або за його згодою (ч. 5 ст. 165 КПК); на подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а також про продовження строку тримання під вартою (ч. 2 ст. 165, ч. 1 ст. 165 КПК); на направлення справи до суду у частині доведеного обвинувачення (ч. 3 ст. 156 КПК); на постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник (ч. 3 ст. 7³ КПК); на подання про огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 190 КПК); на подання про обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 177 КПК); на подання про примусову виїмку з житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 178 КПК); на подання про виїмку документу виконавчого провадження (ч. 4 ст. 178 КПК); на подання про накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 4 ст. 187 КПК); на подання про направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 205 КПК); на подання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з амністією; на закриття кримінальної справи слідчим в тих випадках, коли це передбачено КПК.

Прокурор здійснює також інші повноваження, надані йому кримінально-процесуальним законодавством. Так, прокурор продовжує строки розслідування у випадках і порядку, встановлених ст. 120 КПК; повертає кримінальні справи органам досудового слідства зі своїми вказівками щодо провадження додаткового розслідування; вилучає від органу дізнання і передає слідчому будь-яку справу, передає справу від одного органу досудового слідства іншому, а також від одного слідчого іншому з метою забезпечення найбільш повного і об'єктивного розслідування; усуває особу, яка провадить дізнання, або слідчого від дальшого ведення дізнання або досудового слідства, якщо вони допустили порушення закону при розслідуванні справи; порушує кримінальні справи або відмовляє в їх порушенні; закриває або зупиняє провадження в кримінальних справах; дає згоду на закриття кримінальної справи слідчим в тих випадках, коли це передбачено КПК; затверджує обвинувальні висновки (постанови); направляє кримінальні справи до суду. Прокурор, відповідно до ст. 20 Закону України „Про прокуратуру”, вправі порушувати кримінальні справи за будь-якими статтями КПК з урахуванням обмежень, встановлених ст. 27 КПК. Прокурор вирішує питання про допущення захисника до участі в справі.

Перевіривши справу з обвинувальним висновком, прокурор або його заступник приймає одно з таких рішень: 1) затверджує обвинувальний висновок або складає новий обвинувальний висновок; 2) повертає справу органу дізнання або слідчому із своїми письмовими вказівками для провадження додаткового розслідування; 3) закриває справу, склавши про це постанову. Прокурор або його

заступник вправі змінити складений слідчим список осіб, які підлягають виклику в судове засідання, а також скасувати чи змінити раніше обраний запобіжний захід або обрати запобіжний захід, якщо його не було обрано, чи поставити перед судом питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Одержавши від слідчого кримінальну справу, що надійшла в порядку, передбаченому ст.ст. 7, 7¹, 7², 7³, 8, 9, 10 і 11¹ КПК, прокурор перевіряє повноту проведеного розслідування, законність постанови і приймає одне з таких рішень: 1) дає письмову згоду з постановою слідчого і направляє справу до суду; 2) скасовує постанову слідчого і повертає йому справу з письмовими вказівками; 3) змінює постанову слідчого або виносить нову постанову.

Прокурор розглядає та вирішує скарги на дії, бездіяльність та постанови органів дізнання та слідчих (загальний строк - 3 дні). Прокурор розглядає заяви про відвід особи, яка провадить дізнання, та слідчого (ст. 60 КПК). Прокурор у межах своєї компетенції вирішує спори про підслідність (ст. 117 КПК).

У стадії попереднього розгляду справи суддею прокурор є обов'язковим учасником. Попередній розгляд справи здійснюється суддею одноособово з обов'язковою участю прокурора. Відповідно до п. 5.1 Наказу Генерального прокурора України "Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення" від 19 вересня 2005 р., при попередньому розгляді справи доповідь прокурора щодо можливості призначення справи до розгляду і його думка щодо клопотань інших учасників процесу повинні бути об'єктивними, ґрунтуватися на матеріалах справи та нормах закону.

Участь прокурора у судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків: 1) коли розглядаються справи про злочини, передбачені ч. 1 ст. 27 КПК; 2) коли він відмовився від підтримання державного обвинувачення. Прокурор, керуючись вимогами закону і своїм внутрішнім переконанням, підтримує перед судом державне обвинувачення, подає докази, бере участь у дослідженні доказів, заявляє клопотання і висловлює свою думку щодо клопотань інших учасників судового розгляду, викладає свої міркування з приводу застосування кримінального закону і міри покарання щодо підсудного. П. 5.3 Наказу Генерального прокурора України "Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення" від 19 вересня 2005 р. зобов'язує прокурорів брати активну участь у дослідженні доказів судом, об'єктивно та неупереджено оцінювати їх. Клопотати про виклик до суду додаткових свідків або долучення додаткових доказів, надання судових доручень, контролювати хід їх виконання. При виконанні своїх процесуальних функцій реагувати на будь-які порушення закону, що обмежують права учасників процесу.

Прокурор має право змінити обвинувачення. Під час судового розгляду до закінчення судового слідства прокурор вправі змінити пред'явлене особі обвинувачення. Зміна обвинувачення не допускається, якщо цим будуть порушені правила про підсудність чи обов'язковість проведення досудового слідства. У цьому випадку за наявності до того підстав прокурор заявляє клопотання про повернення справи на додаткове розслідування. Прийшовши до переконання, що пред'явлене особі обвинувачення потрібно змінити, прокурор виносить постанову, в якій формулює нове обвинувачення та викладає мотиви прийнятого рішення. П. 5.7 Наказу Генерального прокурора України "Про організацію участі прокурорів у

судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення” від 19 вересня 2005 р. вказує, що за результатами судового слідства за наявності підстав для зміни в суді пред’явленого обвинувачення обов’язково складати постанову з формулюванням нового обвинувачення та мотивів прийнятого рішення. Якщо в постанові прокурора ставиться питання про застосування кримінального закону, який передбачає відповідальність за менш тяжкий злочин, чи про зменшення обсягу обвинувачення, то суд роз’яснює потерпілому та його представнику їх право підтримувати обвинувачення у раніше пред’явленому обсязі. *При дослідженні цього питання слід обов’язково ознайомитися із: Лукашкина Т.В. Пределы судебного разбирательства // Актуальні проблеми держави і права. - 2006. — Вип. 27.*

Слід звернути увагу на те, що у стадії судового розгляду на прокурора покладено тягар доказування обвинувачення⁴.

Коли в результаті судового розгляду прокурор прийде до переконання, що дані судового слідства не підтверджують пред’явленого підсудному обвинувачення, він повинен відмовитися від обвинувачення і у своїй постанові викласти мотиви відмови. П. 5.7 Наказу Генерального прокурора України “Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення” від 19 вересня 2005 р. зобов’язує прокурорів завчасно доповідати про необхідність зміни у суді пред’явленого обвинувачення чи відмови від нього керівнику прокуратури відповідного рівня або його заступнику, на якого покладено обов’язок щодо організації роботи з підтримання державного обвинувачення в суді. Копію постанови з їхньою відміткою про узгодження позиції долучати до наглядового провадження.

Прокурор пред’являє або підтримує пред’явлений цивільний позов, якщо цього вимагає охорона прав фізичних чи юридичних осіб або державних інтересів.

Прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, а також прокурор, який затвердив обвинувальний висновок, - у межах обвинувачення, що підтримував прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції - є суб’єктом подання апеляції. До початку розгляду справи в апеляційному суді прокурор має право доповнити, змінити або відкликати її, а також подати свої заперечення на апеляцію іншого учасника судового розгляду. Попередній розгляд справи здійснюється в судовому засіданні суддею одноособово з обов’язковою участю прокурора. Прокурор бере участь у засіданні суду апеляційної інстанції.

Прокурор має повноваження на внесення касаційного подання. Касаційне подання на рішення, передбачені ч. 1 ст. 383 КПК, має право подати прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції, чи прокурор, який затвердив обвинувальний висновок. Касаційне подання на рішення, передбачені ч. 2 ст. 383 КПК, має право подати прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції, а також Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, міст Києва і Севастополя, прирівнені до них

⁴ Лукашкина Т.В. Суд и прокурор как субъекты доказывания в стадии судебного разбирательства // Актуальні проблеми держави та права. — 2001. - Вип. 10.

прокурори та їх заступники в межах їх повноважень - незалежно від їх участі в розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції. Прокурор приймає участь у розгляді справи у порядку касаційного провадження.

Подання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами мають право приносити Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, прокурор міст Києва чи Севастополя, військовий прокурор (на правах прокурора області). Заяви про перегляд справи заінтересовані особи, підприємства, установи, організації і посадові особи подають прокуророві. З метою перевірки заяви прокурор вправі витребувати справу із суду. Прокурор у всіх випадках, коли йому стануть відомі нові обставини в справі, зобов'язаний особисто або через органи дізнання чи слідчих провести необхідне розслідування цих обставин. Про призначення розслідування нововиявлених обставин виноситься постанова, і розслідування провадиться за правилами, встановленими КПК для проведення досудового слідства. Закінчивши розслідування нововиявлених обставин, районний, міський прокурор при наявності підстав для відновлення справи направляє її разом з матеріалами розслідування або вироком, що набрав законної сили, яким винні у зловживанні або фальсифікації доказів у справі уже засуджені, і своїм висновком відповідно прокуророві Автономної Республіки Крим, прокуророві області, прокуророві міст Києва чи Севастополя, військовому прокурору (на правах прокурора області), який і вирішує питання про принесення подання до апеляційного суду. Справи, в яких вирок винесено апеляційним судом, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області або прокурор міст Києва, Севастополя, військовий прокурор (на правах прокурора області) направляє Генеральному прокурору України, який вирішує питання про принесення подання до касаційного суду. Коли прокурор не вбачає підстав для перегляду справи в зв'язку з нововиявленими обставинами, він відмовляє в цьому своєю вмотивованою постановою, про що повідомляє осіб та підприємства, установи, організації, які подали заяви. Ця постанова прокурора може бути оскаржена вищестоящому прокуророві⁵.

Клопотання про перегляд судового рішення з підстави неправильного застосування кримінального закону та істотного порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення вправі подавати засуджений, його захисник чи законний представник, прокурор, який брав участь в розгляді справи судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції, Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, міст Києва і Севастополя, прирівнені до них прокурори та їх заступники в межах їх повноважень - незалежно від їх участі в розгляді справи судом.

Прокурор не може брати участь у справі, якщо він є потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем або родичем кого-небудь з них, а також родичем слідчого, особи, яка провадила дізнання, обвинувача або обвинуваченого; якщо він брав участь у даній справі як свідок, експерт,

⁵ Щодо повноважень прокурора при вирішенні питання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами детальніше див.: Беднарська В. М. Прокурор як суб'єкт ініціації порушення та провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами // Вісник Луганської академії внутрішніх справ / Відп. ред. Б. Г. Розовський. – Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ, 2005. – Вип. 4. – С. 134-143.

спеціаліст, перекладач, особа, яка провадила дізнання, слідчий, обвинувач, захисник або представник інтересів потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача; якщо він особисто або його родичі заінтересовані в результатах справи; при наявності інших обставин, які викликають сумнів в об'єктивності прокурора. Проте коли прокурор брав участь у проведенні досудового слідства в справі, у розгляді справи в суді першої інстанції в апеляційному чи касаційному порядку, то ці обставини не можуть бути підставою для відводу.

Тема 4. Сутність прокурорського нагляду за органами дізнання і досудового слідства.

Поняття, сутність прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства. Співвідношення прокурорського нагляду, відомчого контролю та судового контролю. Прокурорський нагляд та процесуальний контроль у стадії досудового розслідування.

Завдання прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

Предмет і об'єкт прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

Особливості прокурорського нагляду за органами дізнання і досудового слідства.

Співвідношення нагляду за досудовим слідством і керівництва досудовим слідством.

Відповідно до п. 3 ст. 121 Конституції України, на прокуратуру України покладається *нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство*. Названий прокурорський нагляд є *комплексною* конституційною функцією, що покладена на прокуратуру, оскільки ця функція включає нагляд за виконанням законів трьома органами - тими, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство (О.Р. Михайленко).

Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять дізнання, досудове слідство – це діяльність прокурорів, їх заступників та помічників у досудовому провадженні в межах їх компетенції та з використанням наданих їм законом повноважень по забезпеченню режиму законності при розслідуванні злочинів та прийнятті кримінально-процесуальних рішень.

Прокурорський нагляд є частиною *системи процесуального контролю* у кримінальному судочинстві. При характеристиці процесуального контролю у кримінальному процесі до його видів або форм, як правило, відносять контроль начальника слідчого відділу (відділення), контроль начальника органу дізнання, прокурорський нагляд та судовий контроль. Так, процесуальним контролем називають контроль, який здійснюється начальником слідчого відділу (Ю.А. Гришин, В.В. Кальницький, А.А. Чувільов); контроль начальника слідчого підрозділу та судовий контроль (В.М. Тертишник); контроль начальника слідчого

відділу та начальника органу дізнання (Г.П. Хімічова). Також розрізняють процесуальний контроль у широкому та у вузькому значеннях. До процесуального контролю у широкому сенсі цього слова відносяться: судовий контроль на попередньому слідстві, прокурорський нагляд, процесуальний контроль начальника слідчого відділу та часткове здійснення цієї функції начальником органу дізнання (Б.Я. Гаврилов). З урахуванням виділених у літературі (О.В. Судакова) ознак процесуального контролю, можна стверджувати, що процесуальний контроль у кримінальному процесі, крім родових ознак контролю, має специфічні ознаки, а саме: здійснюється у межах кримінального процесу; його здійснення має відповідну процесуальну форму; засоби здійснення встановлено у КПК; його здійснення регулюється нормами кримінально-процесуального права; є кримінально-процесуальною функцією; диференціація засобів здійснення контролю відповідно до видів та суб'єктів контролю⁶. Таким чином, процесуальний контроль у кримінальному судочинстві – це процесуальна діяльність органу дізнання, начальника слідчого відділу (відділення), прокурора, судді, суду з перевірки кримінально-процесуальної діяльності органу дізнання, особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, судді, суду при провадженні у кримінальній справі. Процесуальний контроль включає: судовий контроль; прокурорський нагляд; процесуальний відомчий контроль (контроль начальника слідчого відділу (відділення) та начальника органу дізнання), які одночасно є видами процесуального контролю у кримінальному судочинстві.

Процесуальний відомчий контроль здійснюється начальником слідчого відділу (підрозділу) на начальником органу дізнання.

Відповідно до п. 6а ст. 32 КПК України, начальник слідчого відділу – це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органів внутрішніх справ, безпеки та його заступники, що діють в межах своєї компетенції, а також податкової міліції. Відповідно до ст. 114-1 КПК України, начальник слідчого відділу здійснює контроль за своєчасністю дій слідчих по розкриттю злочинів і запобіганню їм, вживає заходів до найбільш повного, всебічного і об'єктивного провадження досудового слідства в кримінальних справах. Як і прокурор, начальник слідчого відділу є процесуальним керівником на досудовому слідстві, однак в межах ввіреного йому слідчого відділу. Процесуальне керівництво начальника слідчого відділу включає комплекс процесуальних заходів впливу на діяльність слідчого, які перш за все передбачені у КПК України. Начальник слідчого відділу має право перевіряти кримінальні справи, передавати справу від одного слідчого іншому, доручати розслідування справи декільком слідчим, а також брати участь у провадженні досудового слідства. У літературі повноваження начальника слідчого відділу поділяють на дві групи: засоби з контролю за розслідуванням конкретної кримінальної справи та правові засоби процесуального керівництва підлеглими слідчими⁷. До засобів з контролю за розслідуванням конкретної кримінальної справи відносяться: право перевіряти кримінальні справи, брати участь у провадженні попереднього слідства, давати вказівки про виконання конкретних

⁶ Детальніше див.: Гловюк І.В. Процесуальний контроль у кримінальному процесі // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – №1. – С.143–145.

⁷ Чувилов А.А. Кальницький В.В. Процесуальний контроль начальника следственного отдела // Советское государство и право. – 1983. - №4. – с. 69, 71

слідчих дій, про притягнення як обвинуваченого, кваліфікацію злочину та обсягу обвинувачення, про подальше направлення справи. Правові засоби процесуального керівництва підлеглими слідчими – це правомочності давати вказівки про провадження попереднього слідства, передавати справу від одного слідчого іншому, доручати розслідування декільком слідчим. Таким чином, у процесуальній діяльності начальника слідчого відділу виділяють два відносно самостійних напрями: з процесуального контролю за розслідуванням й з процесуального керівництва підлеглим слідчим підрозділом⁸.

Начальник органу дізнання визнається суб'єктом відомчого процесуального контролю у КПК та юридичній літературі Російської Федерації⁹. Питання про можливість виділення процесуального відомчого контролю начальника органу дізнання у вітчизняній юридичній літературі є мало розробленим як у законодавстві, так і у доктрині кримінального процесу¹⁰. Однак слід погодитися із висловленою у літературі точкою зору, що відносини начальника органу дізнання, з особою, яка провадить дізнання, повинні будуватися на тій же підставі, що і відносини між начальником слідчого відділу і слідчим, і носити процесуальний характер¹¹.

Одним з найбільш дискусійних питань у літературі є питання про затвердження начальником органу дізнання постанов особи, яка провадить дізнання. У КПК, за винятком затвердження протоколу при протокольній формі дізнання, це чітко не визначено. Відповідь на це питання залежить від того, які повноваження органу дізнання може здійснювати особа, яка провадить дізнання. У КПК України щодо провадження дізнання наявні два види повноважень: ті, здійснення яких покладено на органи дізнання (стст.52¹, 98, 99,104,106 та ін.) та ті, здійснення яких покладено на особу, яка провадить дізнання (стст.21, 22, 26, 44, 46, 47, 49 та ін.). На нашу думку, враховуючи те, що за діючим кримінально-процесуальним законодавством орган дізнання – це керівник державного органу, установи або сам орган, установа в особі керівника, то начальник органу дізнання може делегувати особі, яка провадить дізнання ті повноваження, здійснення яких покладено на органи дізнання. Однак при цьому процесуальні рішення та деякі протоколи (ст.106 КПК України) мають бути затверджені начальником органу дізнання, оскільки, по-перше, саме він представляє орган дізнання та несе відповідальність за його діяльність, по-друге, здійснення цих повноважень покладено саме на орган дізнання, а особа, яка провадить дізнання, не є органом дізнання, а виконує лише делеговані йому начальником органу дізнання

⁸ Чувилев А.А. Кальницький В.В. Процесуальний контроль начальника следственного отдела // Советское государство и право. – 1983. - №4. – с. 71

⁹ Див., наприклад, Химичева Г.П. Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности. – М.: Экзамен, 2003. – с. 292; Гаврилов Б.Я. Обеспечение конституционных прав человека и гражданина в досудебном производстве. – М., 2003. – с.118,125; Иващенко Ю.А. Роль ведомственного контроля на стадии возбуждения уголовного дела в обеспечении быстрого реагирования на преступления // Российский следователь. – 2005. - №4. – с.48-51

¹⁰ Див, наприклад: Письменний Д.П. Повноваження начальника органу дізнання і особи, яка провадить дізнання // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – 1996. - №1. – с.92-97; Вапнярчук В.В. Правовідносини особи, яка провадить дізнання, з начальником органу дізнання при розслідуванні кримінальних справ // Проблеми законності. – 1999. – Вип. 39. – с.191-195; Кириї Л. Сутність, поняття і значення відомчого контролю при вирішенні питання про відмову у порушення кримінальної справи // Право України. – 2005. - №4. – с. 66-69.

¹¹ Письменний Д.П. Повноваження начальника органу дізнання і особи, яка провадить дізнання // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – 1996. - №1. – с.94; Иванов В.А. Допознание в советском уголовном процессе. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1986. – с.19

повноваження. Начальник органу дізнання може і не затвердити рішення особи, яка провадить дізнання, і запропонувати їй прийняти інше рішення. Органом дізнання є лише керівник державного органу, установи або сам орган, установа в особі керівника, і тому процесуальні рішення можуть вважатися актами органу дізнання, тільки якщо вони затверджені начальником органу дізнання.

Щодо співвідношення прокурорського нагляду та судового контролю слід зазначити, що судовий контроль у досудовому провадженні, як правило, розуміється як уся діяльність суду (судді) у досудовому провадженні із давання дозволів на провадження процесуальних та оперативно-розшукових дій, застосування заходів кримінально-процесуального примусу та розгляду та вирішення скарг на дії, бездіяльність, рішення органу дізнання, слідчого, прокурора¹² (хоча у літературі обґрунтована й точка зору, що цю діяльність не слід зводити до судового контролю, оскільки судовим контролем у досудовому провадженні є лише розгляд та вирішення скарг на дії, бездіяльність, рішення органу дізнання, слідчого, прокурора¹³). З приводу співвідношення прокурорського нагляду та судового контролю у літературі висловлені різні думки: від того, що суду необґрунтовано надані повноваження, які об'єктивно віднесені до функції прокурорського нагляду (В. Рудейчук) – до пропозицій не тільки розширити сферу судового контролю за досудовим слідством, але й повністю ліквідувати прокурорський нагляд у цій сфері (І.Л. Петрухін¹⁴). На думку В.Т. Маляренка та П.П. Пилипчука, положення Конституції України про те, що юрисдикція суду поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі (ч.2 ст. 124), не дає підстав вважати, що суди можуть ігнорувати обов'язок прокурора здійснювати нагляд за провадженням слідства або брати на себе його функції. Інші вчені вважають, що прокурорський нагляд та судовий контроль на досудових стадіях кримінального судочинства ніякою мірою не підміняють один одного (В.Г. Бессарабов, С.Г. Буянський, М. Мичко, О. Толочко, О.Чепурний, М. Шалумов). Ряд вчених відмічають необхідність поєднання цих функцій (А.Д. Бойков, В. Назаренко, О. Соловійов, М.Е. Токарева, Р.Р. Трагнюк, А.Г. Халіулін). Вважаємо, що, безумовно, слід підтримати другу позицію. Прокурорський нагляд у кримінальному судочинстві є так само необхідним, як і судовий контроль у досудовому провадженні, і вони повинні не дублювати один одного, а взаємодіяти, оскільки і прокурорський нагляд, і судовий контроль мають кожен свої переваги, про які буде вказано нижче, і тому їх здійснення повинне поєднуватися у кримінальному процесі.

¹² Колоколов Н.А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования: реальность, перспективы // Государство и право. – 1998. – № 11. – С. 31-39; Кондратьев О.В. Завдання та форми судового контролю // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2003. – №3. – С. 189-193; Лазарева В.А. Судебная власть и уголовное судопроизводство // Государство и право. – 2001. – № 5. – С. 49-56; Маляренко В. Пилипчук П. Межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи // Право України. – 2001. – № 4. – С. 40-44; Пошва Б.М. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи під час досудового розслідування кримінальної справи: практика та проблеми вдосконалення // Адвокат. – 2005. – № 6. – С. 37-43; Туманянц А.Р. Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю процесуальних рішень органів досудового слідства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза” – Х., 1998.

¹³ Гловюк І.В. Судова діяльність у досудовому провадженні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза”. – О., 2008.

¹⁴ Однак далі вчений відзначає, що ніхто не збирається ліквідувати прокурорський нагляд повністю - він залишається відносно тих слідчих дій, що провадяться без судового рішення: див. Петрухін І.Л. Частная жизнь (правовые аспекты) // Государство и право. – 1999. - №1. – с.72

Співвідношення судового контролю у досудовому провадженні та прокурорського нагляду у досудовому провадженні проявляється у їх єдності, відмінностях та взаємодії.

Так, вони мають спільну мету, а саме охорона та захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб та інтересів держави у кримінальному судочинстві. Тобто, як вірно вказує О.В. Кондратьєв, “завданням суду і прокурора у процесі контрольно-наглядової діяльності є захист прав людини на стадії досудового слідства, однак поряд із цим прокурор здійснює кримінальне переслідування осіб, які вчинили злочин”¹⁵⁷. У зв’язку з цим прокурор не може бути повністю об’єктивним та неупередженим при здійсненні прокурорського нагляду у кримінальній справі, на що вказав Європейський суд з прав людини у справі “Меріт проти України”. Частина сфери компетенції прокурора та суду у досудовому провадженні співпадає. Це стосується випадків розгляду прокурором скарг на постанови про порушення кримінальної справи, відмову у порушенні кримінальної справи, закриття кримінальної справи. Спільними є і окремі форми здійснення судового контролю та прокурорського нагляду. Так, і прокурор, і суддя розглядають скарги на дії та рішення органів дізнання, слідчих. За результатами розгляду скарг на постанову про порушення кримінальної справи, відмову у порушенні кримінальної справи, закриття кримінальної справи вони можуть залишити скаргу без задоволення або, задовольнивши скаргу, скасувати відповідну постанову.

Судовий контроль та прокурорський нагляд у досудовому провадженні відрізняються за сферою діяльності. Частина сфери прокурорського нагляду та судової діяльності співпадає, однак, з іншого боку, сфера прокурорського нагляду значно ширше сфери судової діяльності у досудовому провадженні. Так, нагляд прокурора здійснюється за усією процесуальною діяльністю органів дізнання та попереднього слідства. Немає тієї сфери попереднього розслідування, куди був би не вправі втрутитися прокурор, змінивши чи скасувавши будь-які рішення досудового провадження. Суд же у даному випадку обмежений лише поданням йому офіційної скарги, і, відповідно, може перевіряти тільки ті дії органів розслідування, які вказані у скарзі. Поширювати межі перевірки понад перевірки скарги суд не справі. Прокурор вправі прийняти будь-яку скаргу і винести по ній рішення. Причому не тільки з точки зору відповідності закону дій органів дізнання і попереднього слідства, а й з позицій тактики розслідування, доцільності проведення тих чи інших слідчих дій, комбінування слідчих та оперативних заходів (А. Халіков). Суд у досудовому провадженні має право прийняти до розгляду лише ті подання органу дізнання, слідчого, прокурора, і для розгляду у окремому провадженні лише ті скарги, які визначені у КПК. При цьому предмет його дослідження обмежений тими обставинами, які вказані у поданні, постанові або скарзі. Тобто метою судового контролю не є забезпечення законності або доцільності усієї діяльності органів досудового розслідування – а лише забезпечення дотримання прав осіб при провадженні у кримінальній справі.

Здійснюючи прокурорський нагляд, прокурор, як орган нагляду, діє постійно і безперервно. Прокурорський нагляд має постійний характер, він

¹⁵ Кондратьєв О.В. Організаційно-правові проблеми судового контролю. - Автореф. дис ... канд. юр. наук. - Х, 2005. // <http://www.nbu.gov.ua/ard/2005/05kovpsk.zip>

здійснюється безперервно на протязі усього досудового провадження незалежно від звернень заінтересованих осіб до прокурора. Судовий контроль може ініціюватися лише за зверненнями владних суб'єктів при направленні до суду подань або інших суб'єктів при зверненні зі скаргами. Сам суд ініціювати судовий контроль не може. У зв'язку з цим він має епізодичний та факультативний характер, на відміну від прокурорського нагляду.

Судовий контроль та прокурорський нагляд відрізняються формами та методами діяльності. Так, суд не має таких повноважень, як скасування за власною ініціативою незаконних і необґрунтованих постанов слідчих та осіб, які провадять дізнання; участь у провадженні дізнання і досудового слідства і особисте провадження окремих слідчих дій або розслідування в повному обсязі по будь-якій справі; давання письмових вказівок про розслідування злочинів, про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, кваліфікацію злочину, проведення окремих слідчих дій та розшук осіб, які вчинили злочини. Прокурор, на відміну від судді, може самостійно, за власною ініціативою скасувати будь-яку постанову органу дізнання, слідчого. Суддя таких повноважень не має, оскільки є визначений КПК перелік скарг, які можуть розглядатися у порядку окремого провадження. Розгляд судом скарг відбувається у іншому процесуальному порядку, ніж розгляд скарг прокурором, тобто застосовуються різні методи діяльності. Суд не має повноважень і на давання вказівок органу дізнання, слідчому протягом досудового розслідування, які спрямовані на встановлення істини у справі. Винятком є обов'язок судді вказати, які обставини належить з'ясувати при проведенні досудового розслідування при скасуванні постанови про закриття кримінальної справи. Прокурорський нагляд у досудовому провадженні відрізняється від судового контролю оперативністю реагування, в тому числі й на порушення прав, свобод та законних інтересів, що, безумовно, є його перевагою. Прокурор за власною ініціативою може після отримання постанови органу дізнання, слідчого і виявивши, що вона порушує права особи, скасувати її та вжити заходи до відновлення порушених прав. Судовий захист не є таким оперативним, оскільки особа сама повинна звернутися зі скаргою до суду, який має 5 (10) днів на її розгляд. Строк розгляду скарги прокурором, за винятком розгляду скарги на постанову про закриття кримінальної справи, складає три дні. Крім того, оперативнішим є прокурорський нагляд і при санкціонуванні процесуальних дій, ніж отримання дозволу суду на їх проведення.

При вирішенні такого завдання кримінального судочинства, як охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, судовий контроль та прокурорський нагляд повинні поєднуватися для забезпечення ефективної охорони та захисту прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Слід зазначити, що у літературі не склалося сталого розуміння *об'єкта та предмета прокурорського нагляду*¹⁶. Деякі автори, ґрунтуючись на етимологічному тлумаченні цих понять, прийшли до висновку про недоцільність їх розмежування (Г.К. Кожевніков). Однак більш виваженою є точка зору, що необхідно розмежовувати об'єкт та предмет прокурорського нагляду.

¹⁶ Детальніше див.: Гаврилов В.В. Сущность прокурорского надзора в СССР. – Саратов, 1984 – с.10-58;

Об'єкт прокурорського нагляду у літературі розуміється як: піднаглядні органи, підприємства, установи, організації громадські організації, посадові особи та громадяни (В.В. Гаврилов); виконання організаціями, посадовими особами та громадянами законів (В.Г. Даєв, М.Н. Маршунов); органи та їхні дії (В.В. Кулаков); діяльність, пов'язана із виконанням та дотриманням законів (В.Т. Михайлов); відносини, що виникають у процесі виконання законів (П.М. Каркач); діяння конкретного суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності (В.Я. Чеканов). На нашу думку, слід підтримати точку зору, що *об'єктом прокурорського нагляду* є поведінка (діяльність, бездіяльність, їх результати, наслідки) піднаглядного суб'єкта, яка має юридичне значення (О.Р. Михайленко).

Щодо предмету нагляду у літературі таж немає єдності: він розглядається як законність (Н.К. Засипкіна); акти та дії посадових осіб (Б.В. Лазарев); суспільні відносини у сфері забезпечення законності (С.Н. Корольов); норми права, за виконанням яких здійснюється нагляд (В.А. Точилівський).

Предметом прокурорського нагляду, відповідно до ст. 29 Закону України "Про прокуратуру", є додержання і застосування законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

У доктрині сформульовано (В.В. Кулаков) дві групи завдань прокурорського нагляду. Одна з них покликана сприяти розкриттю злочинів, виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за скоєний злочин, а друга - охороні прав і законних інтересів громадян, які знаходяться під слідством, а також інших юридичних та фізичних осіб, які втягнуті у кримінальний процес.

Нагляд має своїм *завданням* сприяти: 1) розкриттю злочинів, захисту особи, її прав, свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних посягань; 2) виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинений злочин; 3) запобіганню незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності; 4) охороні прав і законних інтересів громадян, які перебувають під слідством; 5) здійсненню заходів щодо запобігання злочинам, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню.

Прокурор вживає заходів до того, щоб органи дізнання і досудового слідства: 1) додержували передбаченого законом порядку порушення кримінальних справ, розслідування діянь, що містять ознаки злочину, проведення оперативно-розшукових заходів, застосування технічних заходів, припинення та закриття справ, а також додержували строків провадження слідства та тримання під вартою; 2) при розслідуванні злочинів неухильно виконували вимоги закону про всебічне, повне і об'єктивне дослідження всіх обставин справи, з'ясовували обставини, які викривають чи виправдовують обвинуваченого, а також пом'якшують і обтяжують його відповідальність; 3) виявляли причини вчинення злочинів і умов, що сприяють цьому, вживали заходів до їх усунення (ст. 30 Закону України "Про прокуратуру").

Мета прокурорської діяльності – попередження, виявлення, усунення порушень та поновлення порушених прав.

У кримінальному процесі прокурорський нагляд за дотримання законів органами, які здійснюють дізнання, досудове слідство, має специфічні ознаки, які відрізняють його від інших видів прокурорського нагляду (наприклад, нагляду за дотриманням та застосуванням законів, тобто так званого загального нагляду). Це

викликало багаторічну дискусію щодо ролі прокурора у кримінальному судочинстві та правової природи тих владно-розпорядчих повноважень, які він має у кримінальному судочинстві. У зв'язку з цим виникає питання про характер його повноважень. Існують три основні точки зору щодо правової природи прокурорського нагляду у стадії досудового розслідування.

1. Прокурор здійснює нагляд, але не здійснює керівництво досудовим розслідуванням; таким чином, роль прокурора зводиться до спостереження за розслідуванням;

2. Нагляд та керівництво розслідуванням – різні функції, прокурор керує слідством та здійснює за ним нагляд. Ця концепція виходить із того, що існує так званий “чистий нагляд”, коли прокурор не втручається в діяльність піднаглядних суб'єктів, а спостерігає за ними; а прокурорський нагляд у кримінальному судочинстві характеризується винятковими повноваженнями прокурора, тому можна виділити його наглядові та керівні повноваження. При цьому керівництво та нагляд є не тотожними, однак є однопорядковими функціями. Так, І.Л. Петрухін¹⁷ зазначає, що прокурор у стадії попереднього розслідування має широкі повноваження, які можна поділити на дві групи: 1) процесуальне керівництво та 2) нагляд. Процесуальне керівництво характеризується тим, що прокурор безпосередньо у повному обсязі або частково приймає участь у розслідуванні, зокрема: доручає органам дізнання виконання постанов про провадження процесуальних дій та вжиття заходів щодо розкриття злочину; у необхідних випадках особисто провадить слідчі дії або розслідування у справі у повному обсязі; порушує кримінальні справи або відмовляє у їх порушенні; закриває або зупиняє кримінальні справи. Інші повноваження мають переважно наглядовий характер (вимагає для перевірки кримінальні справи; скасовує постанови слідчих та дізнавачів; дає письмові вказівки щодо розслідування злочину; санкціонує слідчі дії; продовжує строки досудового слідства).

3. Прокурор є процесуальним керівником на досудовому слідстві¹⁸. Ця концепція була детально розроблена В.М. Савицьким. Критикуючи концепцію “нагляду та керівництва”, він зазначав, що помилка тих, хто розглядає обов'язки прокурора у стадії попереднього слідства як здійснення ним функції нагляду *поряд* із функцією керівництва, є в тому, що при такому трактуванні діяльності прокурора ігноруються специфічні особливості цієї галузі нагляду. Тут нагляд не може бути зведений до одного лише спостереження за виконанням законів. Прокурорський нагляд, попереджуючий, такий, що виявляє, а потім безпосередньо, своєю владою усуває порушення закону та інші упущення слідчого, є по суті *керівництвом* слідством, яке дозволяє правильно визначити головний напрям діяльності слідчого у конкретній кримінальній справі¹⁹.

Найбільш вдалою, на наш погляд, є концепція процесуального керівництва за досудовим розслідуванням. Прокурорський нагляд у кримінальному судочинстві дійсно має значну специфіку, яка відрізняє його від інших галузей

¹⁷ Петрухін І.Л. Прокурорський надзор и судебная масть. Учебное пособие, - М.: "Проспект", 2001.

¹⁸ Детальніше див.: Таджикиев Х.С. Прокурорський надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений. - Ташкент, Издательство ФАН Узбекской ССР, 1985 – с. 13-14; Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. – М.: Юридическая литература, 1986 – с.131-132

¹⁹ Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. – М.: Наука, 1975 – с. 191,192

нагляду, і перш за все від нагляду за додержанням та застосуванням законів. Повноваження прокурора у кримінальному процесі мають владно-розпорядчий характер²⁰, а деякі з них – також і організаційний характер²¹. Ці повноваження і дають можливість стверджувати про процесуальне керівництво прокурора розслідуванням. Прокурор керує слідством, оскільки має владно-розпорядчі та організаційні повноваження по оперативному впливу на розслідування, що найбільш явно виражаються у можливості давати обов'язкові вказівки слідчому та органу дізнання, перевіряти кримінальні справи, скасовувати процесуальні акти слідчого та органу дізнання, вилучати від органу дізнання та передавати слідчому будь-яку справу, передавати справу від одного органу досудового слідства іншому, а також від одного слідчого іншому з метою забезпечення найбільш повного і об'єктивного розслідування, усувати особу, яка провадить дізнання, або слідчого від подальшого ведення дізнання або досудового слідства. Тобто, як правильно зазначає В.М. Савицький, прокурорський нагляд за розслідуванням завдяки специфіці цієї галузі нагляду органічно включає в себе оперативне (процесуальне) керівництво слідством. Тобто, з точки зору сутності, і на стадії попереднього слідства прокурор є органом нагляду, але з точки зору процесуального положення прокурор є керівником розслідування²². Процесуальне керівництво розслідуванням з боку прокурора має постійний, безперервний характер.

Повноваження прокурора, передбачені КПК, здійснюються прокурорами району, міста, їх заступниками, прирівняними до них прокурорами та вищестоящими прокурорами. При цьому повноваження з нагляду у прокурорів однакові. Межі компетенції прокурорів відрізняються за рівнем піднаглядних органів та по становищу прокурора у органах прокуратури.

Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство, здійснюється у процесуальній формі. Важливою особливістю повноважень прокурора з нагляду є їх владно-розпорядчий характер, який проявляється в тому, що акти реалізації повноважень з нагляду мають обов'язковий характер як для осіб, які провадять дізнання та досудове слідство, так і для учасників процесу. Прокурор може скасувати незаконну та необгрунтовану постанову слідчого або органу дізнання, давати їм обов'язкові (крім випадків, передбачених ст. 114 КПК) для виконання вказівки. Особливістю процесуального становища прокурора у ході дізнання та досудового слідства є те, що прокурорський нагляд включає в себе право вирішувати усі процесуальні питання, які виникають на цій стадії процесу, за виключенням тих, вирішення яких є виключною компетенцією суду. При здійсненні нагляду прокурор перевіряє не лише діяльність слідчого, особи, яка провадить дізнання, а також осіб, які керують ними. Здійснюючи нагляд за діями слідчого, особи, яка провадить дізнання, прокурор разом з цим зобов'язаний здійснювати нагляд за діяльністю начальника слідчого відділу, начальника органу дізнання. Вказівки

²⁰ Скаредов Г.И. Участие прокурора в следственных действиях. – М.: Юридическая литература, 1987 – с.37;

Соловьев А.Б. Токарева М.Е. Халиулин А.Г. Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании преступлений. – М.: Юрлитинформ, 2000 – с. 24; Прокурорський нагляд в Україні. – Львів.: Тріада, 2002 – с. 138

²¹ Скаредов Г.И. Участие прокурора в следственных действиях. – М.: Юридическая литература, 1987 – с.37,38

²² Савицький В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. - М., Наука, 1975 – с. 195, 196-197

прокурора є обов'язковими для виконання начальником слідчого відділу. Прокурор може скасувати вказівки начальника слідчого відділу, дані ним слідчому, якщо він вважатиме їх незаконними, необґрунтованими або недоцільними.

Діюче кримінально-процесуальне законодавство не встановлює будь-яких особливостей у процесуальній регламентації прокурорського нагляду залежно від відомчої належності слідчих органів або органів дізнання. Прокурор також здійснює нагляд за діяльністю органів дізнання в загальному порядку, а також по конкретних кримінальних справах, які порушують органи дізнання. Прокурор здійснює процесуальне керівництво у процесі провадження дізнання.

Тема 5. Форми і методи прокурорського нагляду за провадженням дізнання і досудового слідства.

Повноваження прокурора з нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства.

Форми прокурорського нагляду.

Методи прокурорського нагляду.

Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства передбачені ст. 227 та іншими нормами КПК України.

Здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, прокурор у межах своєї компетенції:

- вимагає від органів дізнання і досудового слідства для перевірки кримінальні справи, документи, матеріали та інші відомості про вчинені злочини, хід дізнання, досудового слідства і встановлення осіб, які вчинили злочини;
- перевіряє не менш як один раз на місяць виконання вимог закону про приймання, реєстрацію і вирішення заяв та повідомлень про вчинені або ті, що готуються, злочини;
- скасовує незаконні і необґрунтовані постанови слідчих та осіб, які провадять дізнання; Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” вимагає перевіряти у встановлені законом строки всі процесуальні рішення. Невідкладно скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови про зупинення та закриття кримінальних справ.
- дає письмові вказівки про розслідування злочинів, про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, кваліфікацію злочину, проведення окремих слідчих дій та розшук осіб, які вчинили злочини;
- доручає органам дізнання виконання постанов про затримання, привід, взяття під варту, проведення обшуку, виїмки, розшук осіб, які вчинили злочини, виконання інших слідчих дій, а також дає вказівки про вжиття необхідних заходів для розкриття злочинів і виявлення осіб, які їх вчинили, по справах, що перебувають у провадженні прокурора або слідчого прокуратури;

- бере участь у провадженні дізнання і досудового слідства і в необхідних випадках особисто провадить окремі слідчі дії або розслідування в повному обсязі по будь-якій справі;
- санкціонує проведення обшуку, відсторонення обвинуваченого від посади та інші дії слідчого і органу дізнання у випадках, передбачених КПК.

Прокурор *санкціонує*: відправлення заарештованого етапом до місця провадження слідства (ч. 3 ст. 139 КПК); провадження обшуку, за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 177 КПК); усунення обвинуваченого від посади (ч. 2 ст. 147 КПК); заміну документів, зміну зовнішності та переселення в інше місце проживання (ч. 3 ст. 13 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”); заходи щодо особистої охорони, охорони житла і майна, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів (ч. 2 ст. 17 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”).

Прокурор *затверджує*: постанову про передачу справи від органу дізнання слідчому (ст. 104 КПК); постанову про ексгумацію трупа (ст. 192 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 418 КПК); обвинувальний висновок (ст. 229 КПК).

Прокурор *дає згоду*: на постанову слідчого про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 7 КПК); на зміну, скасування запобіжного заходу, обраного ним або за його згодою (ч. 5 ст. 165 КПК); направлення справи до суду у частині доведеного обвинувачення (ч. 3 ст. 156 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник (ч. 3 ст. 7³ КПК); на подання слідчого про огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 190 КПК); обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 177 КПК); примусову виїмку з житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 178 КПК); виїмку документу виконавчого провадження (ч. 4 ст. 178 КПК); накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 4 ст. 187 КПК); направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 205 КПК); на подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а також про продовження строку тримання під вартою (ст.ст. 165²-165³ КПК); на подання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з амністією.

Прокурор здійснює також інші повноваження, надані йому кримінально-процесуальним законодавством. Так, прокурор:

- продовжує строки розслідування у випадках і порядку, встановлених ст. 120 КПК;
- повертає кримінальні справи органам досудового слідства зі своїми вказівками щодо провадження додаткового розслідування;
- вилучає від органу дізнання і передає слідчому будь-яку справу, передає справу від одного органу досудового слідства іншому, а також від одного слідчого іншому з метою забезпечення найбільш повного і об'єктивного розслідування;

- усуває особу, яка провадить дізнання, або слідчого від дальшого ведення дізнання або досудового слідства, якщо вони допустили порушення закону при розслідуванні справи;
- порушує кримінальні справи або відмовляє в їх порушенні; прокурор, відповідно до ст. 20 Закону України „Про прокуратуру”, вправі порушувати кримінальні справи за будь-якими статтями КПК з урахуванням обмежень, встановлених ст. 27 КПК;
- закриває або зупиняє провадження в кримінальних справах;
- дає згоду на закриття кримінальної справи слідчим в тих випадках, коли це передбачено КПК;
- затверджує обвинувальні висновки;
- направляє кримінальні справи до суду;
- вирішує питання про допущення захисника до участі в справі.

Прокурор розглядає та вирішує скарги на дії, бездіяльність та постанови органів дізнання та слідчих (загальний строк - 3 дні). Прокурор розглядає заяви про відвід особи, яка провадить дізнання, та слідчого (ст. 60 КПК). Прокурор у межах своєї компетенції вирішує спори про підслідність (ст. 117 КПК). Прокурор вносить подання до суду про закриття кримінальної справи у зв'язку з декриміналізацією діяння (п. 21 Заключних та перехідних положень КК України).

У літературі не склалося єдиного підходу щодо поняття **форм та методів прокурорського нагляду**. Так, науковцями відзначається, що форми нагляду – це правові засоби реалізації повноважень прокурора. Методи нагляду – це вироблені прокурорською практикою на основі науки і досвіду способи, прийоми, шляхи реалізації повноважень прокурора. Іншими словами, форми нагляду – це те, що повинен робити прокурор, а методи нагляду – це те, яким чином він повинен виконувати покладені на нього функції²³. На думку Т.Е. Вільчик, форми прокурорського нагляду – це види діяльності прокурора по виконанню функцій нагляду, обумовлені тими рішеннями, які він уповноважений прийняти. Методи нагляду – це засоби, шляхи реалізації можливостей, передбачених формою прокурорського нагляду²⁴. Також у літературі відзначається, що під формами прокурорського нагляду необхідно розуміти повноваження і порядок їх реалізації²⁵.

В.М. Савицький відмічає, що в залежності від безпосередньої мети, яку вирішує прокурор, форми нагляду можна умовно класифікувати на:

- форми попередження і виявлення порушень закону;
- форми усунення порушень закону²⁶.

²³ Бакаев Д.М. Надзор прокурора за расследованием уголовных дел. – М., 1979. – с.24-41; Коваленко С.Г. Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – с.442-443

²⁴ Вільчик Т.Е. Забезпечення всебічності, повноти і об'єктивності дослідження обставин кримінальної справи засобами прокурорського нагляду: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / НЮАУ ім. Я. Мудрого.– Х., 1993. – с.14

²⁵ Каркач П.М. Курочка М.Й. Иванов С.М. Контроль за додержанням законності в ході дізнання та досудового слідства. – Луганськ, 2007. – с.50

²⁶ Савицький В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. - М., Наука, 1975 – с.154-155

До форм і методів попередження і виявлення порушень закону можна віднести наступні:

- 1) ознайомлення з матеріалами розслідування кримінальної справи (безпосередня перевірка і вивчення; заслуховування доповіді дізнавача, слідчого; ознайомлення із наглядом провадженням);
- 2) участь при провадженні дізнання та досудового слідства (присутність при провадженні слідчих дій; самостійне провадження слідчих дій);
- 3) санкціонування, погодження, затвердження;
- 4) розгляд скарг на дії слідчого та органу дізнання;
- 5) доручення керівникам органів досудового слідства, дізнання проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок (ст. 30 Закону України “Про прокуратуру”);
- 6) узагальнення даних нагляду за розслідуванням кримінальних справ (може провадитися за звітні періоди по окремих категоріях справ; виявляються типові помилки, які обговорюються на нарадах).

До форм і методів попередження і виявлення порушень закону можна віднести наступні:

- 1) давання письмових вказівок;
- 2) скасування незаконних і необґрунтованих постанов слідчих та осіб, які провадять дізнання;
- 3) вилучення від органу дізнання і передання слідчому справі, передання справи від одного органу досудового слідства іншому, а також від одного слідчого іншому з метою забезпечення найбільш повного і об'єктивного розслідування;
- 4) усунення особи, яка провадить дізнання, або слідчого від дальшого ведення дізнання або досудового слідства;
- 5) внесення прокурором подання про порушення законів при розслідуванні злочинів (ст. 23 Закону України “Про прокуратуру”, ст. 23¹ КПК). Подання з вимогами усунення порушень закону, причин цих порушень і умов, що їм сприяють, вноситься прокурором, його заступником у державний орган, громадську організацію або посадовій особі, які наділені повноваженням усунути порушення закону, і підлягає невідкладному розгляду. Не пізніше як у місячний строк має бути вжито відповідних заходів до усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяють, і про наслідки повідомлено прокурору.
- 6) закриття провадження у кримінальній справі;
- 7) вжиття заходів по притягненню до відповідальності слідчих та посадових осіб органів дізнання (ст. 24 Закону України “Про прокуратуру”). У разі порушення закону посадовою особою або громадянином прокурор, його заступник, залежно від характеру порушення закону, виносить мотивовану постанову про дисциплінарне провадження, провадження про адміністративне правопорушення або про порушення кримінальної справи щодо цих осіб. Постанова про порушення дисциплінарного провадження або провадження про адміністративне правопорушення підлягає розгляду повноважною посадовою особою або відповідним органом у десятиденний строк після її надходження, якщо інше не встановлено законом.

Тема 6. Основні напрями, завдання прокурорського нагляду при порушенні кримінальної справи і провадженні досудового розслідування

Напрями і завдання прокурорського нагляду при порушенні кримінальної справи і провадженні досудового розслідування.

Нагляд прокурора за додержанням законів при прийманні, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень про злочини.

Нагляд прокурора за додержанням законів при порушенні кримінальної справи. Участь прокурора у судовому розгляді скарги на постанову про порушення кримінальної справи. Участь прокурора у судовому розгляді скарги на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи.

Нагляд прокурора за додержанням законів при притягненні особи як обвинуваченого.

Нагляд прокурора за виконанням законів при застосуванні запобіжних заходів та інших заходів кримінально-процесуального примусу.

Нагляд прокурора за додержанням законів при застосуванні запобіжного заходу - взяття під варту. Нагляд прокурора за законністю продовження строків тримання під вартою.

Нагляд прокурора за провадженням слідчих дій.

Нагляд прокурора за законністю продовження строків досудового слідства.

Нагляд прокурора за законністю зупинення досудового слідства.

Нагляд прокурора за законністю дій і рішень при закінченні провадження по кримінальній справі.

Участь прокурора у судовому розгляді скарги на постанову про закриття кримінальної справи.

Нагляд прокурора за додержанням законів при прийманні, реєстрації та вирішенні заяв та повідомлень про злочини.

Предметом прокурорського нагляду за додержанням законів при **прийманні, реєстрації, перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини** є додержання органами дізнання, підрозділами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органами попереднього (досудового) слідства установленого законом порядку (процедури) приймання, реєстрації, перевірки та вирішення заяв і повідомлень про вчинені чи підготовлювані злочини, у тому числі і по справах, що не підлягають їхньому веденню (Г.П Середа).

Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” зобов’язує прокурорів усіх рівнів щомісячно перевіряти повноту реєстрації, законність розгляду та вирішення заяв та повідомлень про злочини у кожному правоохоронному органі. Забезпечуючи

комплексний підхід, використовувати дані органів державного нагляду та контролю, повідомлення ЗМІ, звернення, дані лікувальних закладів і судово-медичних бюро, підприємств, установ, організацій тощо.

Відповідно до п. 24, 25 Інструкції про єдиний облік злочинів, затвердженої Наказом Генеральної прокуратури України від 26.03.2002 N 20, Міністерства внутрішніх справ України від 26.03.2002 N 84, Служби безпеки України від 26.03.2002 N 293, Державної податкової адміністрації України від 26.03.2002 N 126, Міністерства юстиції України від 26.03.2002 N 18/5, районні, міські та інші прокурори на правах районних здійснюють нагляд за тим, щоб жоден злочин, про який відомо прокуратурі і органам розслідування, не залишився незареєстрованим. Прокурори зобов'язані забезпечити чітке виконання Інструкції підлеглими їм органами і посадовими особами, вживати належних заходів до усунення порушень обліково-реєстраційної дисципліни та притягувати до відповідальності посадових осіб, які винні в приховуванні від обліку злочинів та перекручуванні звітних даних.

У процесі перевірки повноти реєстрації прокурор повинен встановити:

- чи всі повідомлення про злочини зареєстровані у ЖРЗПЗ;
- чи дотримані строки реєстрації (заяви і повідомлення про злочини, що вчинені або готуються, реєструються цілодобово в чергових частинах органів внутрішніх справ оперативними черговими відразу після їх надходження, що відображається в журналі реєстрації заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються²⁷);
- дотримання строків розгляду заяв та повідомлень про злочини;
- дотримання законності при розгляді заяв та повідомлень про злочини;

Прокурор здійснює нагляд за правильністю прийому та реєстрації²⁸ заяв та повідомлень про злочини, додержанням строків прийняття рішення, правильністю дослідчої перевірки заяви або повідомлення.

Нагляд прокурора за додержанням законів при порушенні кримінальної справи.

Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” зобов'язує прокурорів та їх заступників особисто виїжджати на місце події при надходженні повідомлень про злочини проти основ національної безпеки України, терористичні акти, бандитизм, катастрофи, аварії, вибухи, пожежі та інші події, внаслідок яких заподіяно значну матеріальну шкоду або сталася загибель людей; умисні вбивства, вчинені при обтяжуючих обставинах і в умовах неочевидності, та інші тяжкі злочини, вчинені

²⁷ Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються: затверджено Наказом МВС України 14.04.2004 N 400

²⁸ Під термінами “приймання”, “реєстрація”, “розгляд” заяв і повідомлень про злочини, які застосовані у цій Інструкції, слід розуміти: приймання — дії посадових осіб органів внутрішніх справ при одержанні заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються; реєстрація — присвоєння кожній отриманій заяві і повідомленню про злочин, що вчинений або готується порядкового номера і фіксація в передбачених Інструкцією облікових документах (ЖРЗПЗ, ЖРІЗ) стислих даних про заяви і повідомлення про злочини, що вчинені або готуються; розгляд — здійснення перевірки відомостей про злочини, що вчинені або готуються, про які йдеться в заяві і повідомленні, узагальнення матеріалів та прийняття рішення згідно з вимогами КПК України

організованими групами та злочинними організаціями, службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, іноземцями, народними депутатами України, суддями, керівниками правоохоронних органів і вчинені проти них, а також стосовно журналістів у разі перешкоджання законній професійній діяльності; про інші злочини, які набули у суспільстві негативного резонансу, та вживати заходів до якісного проведення огляду, організації невідкладних першочергових слідчих та оперативно-розшукових дій для розкриття злочинів. Прокурор приймає рішення про виїзд на місце за фактами смерті з ознаками насильства у кожному конкретному випадку з урахуванням відомих обставин, керуючись резонансністю, ступенем суспільної небезпеки, іншою нагальною необхідністю, забезпечує законність при прийнятті рішення в порядку ст. 97 КПК України та правильність кваліфікації.

Відповідно до ст. 100 КПК, нагляд за законністю порушення справи здійснює прокурор. Слідчий і орган дізнання зобов'язані *не пізніше доби* направити прокуророві копію постанови про порушення кримінальної справи або про відмову в порушенні такої справи. Якщо справу порушено без законних підстав, прокурор закриває її, а у випадках, коли в цій справі ще не провадилося слідчих дій, скасовує постанову про порушення справи. У разі безпідставної відмови в порушенні справи слідчим або органом дізнання прокурор своєю постановою скасовує постанову слідчого або органу дізнання і порушує справу.

Прокурор розглядає та вирішує скарги на постанови про порушення кримінальної справи, про відмову у порушенні кримінальної справи.

Нагляд прокурора за додержанням законів при притягненні особи як обвинуваченого.

КПК не передбачає згоди прокурора на притягнення особи як обвинуваченого. Копія постанови негайно надсилається прокуророві (ст. 132 КПК). У разі відмови обвинуваченого поставити підпис у протоколі пред'явлення обвинувачення слідчий робить на ньому відмітку про відмову від підпису і зазначає мотиви відмови, про що сповіщає прокурора (ст. 140 КПК).

При перевірці законності притягнення особи як обвинуваченого прокурор повинен звернути увагу на:

- 1) чи є достатніми докази, які вказують на вчинення злочину;
- 2) чи своєчасно пред'явлено обвинувачення;
- 3) чи роз'яснено особі її права; чи відповідає постановою про притягнення особи як обвинуваченого вимогам ст. 132 КПК;
- 4) чи своєчасно пред'явлено обвинувачення особі, щодо якої застосовано запобіжний захід;
- 5) чи обгрунтована кваліфікація злочину;
- 6) чи додержано вимоги ст. 143 КПК щодо часу та порядку допиту обвинуваченого;
- 7) чи забезпечено обвинуваченому право на захист (обов'язкова участь захисника при пред'явленні обвинувачення; при допиті – за бажанням обвинуваченого);
- 8) чи забезпечена у випадках, передбачених ст. 19 КПК, участь перекладача;
- 9) чи забезпечена участь законного представника, спеціаліста у правах неповнолітніх (ст. 438 КПК - в разі, коли неповнолітній не досяг

шістнадцяти років або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, при пред'явленні йому обвинувачення та його допиті за розсудом слідчого чи прокурора або за клопотанням захисника можуть бути присутні педагог або лікар, батьки чи інші законні представники неповнолітнього);

10) чи заявлялися клопотання, скарги, які наслідки їх розгляду.

Нагляд прокурора за додержанням законів при застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу.

Прокурор санкціонує:	Прокурор дає згоду:
відправлення заарештованого етапом до місця провадження слідства (ч. 3 ст. 139 КПК)	на зміну, скасування запобіжного заходу, обраного ним або за його згодою (ч. 5 ст. 165 КПК)
усунення обвинуваченого від посади (ч. 2 ст. 147 КПК)	постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник (ч. 3 ст. 7 ³ КПК)
	подання про направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 205 КПК)
	на подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а також про продовження строку тримання під вартою (ст.ст. 165 ² -165 ³ КПК)

Копія протоколу затримання направляється прокурору. На вимогу прокурора йому також надсилаються матеріали, що стали підставою для затримання (ст. 106 КПК). Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” зобов’язує своєчасно перевіряти законність затримання підозрюваних, щодакдно перевіряти законність утримання підозрюваних і обвинувачених в ІТТ, кімнатах для доставлених чергових частин ОВС, гауптвахтах та інших місцях тимчасового обмеження свободи громадян.

Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” зобов’язує прокурорів ретельно перевіряти необхідність застосування запобіжного заходу – взяття під варту, при

потребі особисто допитувати підозрюваного чи обвинуваченого, а неповнолітнього – в усіх випадках. Рішення про відмову в погодженні подання викладати із зазначенням мотивів на документі.

Перевіряючи подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, прокурор повинен з'ясувати чи дотримані вимоги ст. 148 та 150 КПК.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства” від 25 квітня 2003 року, суди не повинні брати до провадження подання, внесені відповідно до ст. 165-2 КПК, якщо на порушення ч. 2 цієї статті вони не були погоджені з прокурором, або той із ними не погодився, або з подання не зрозуміло, який саме прокурор (його посада і прізвище) дав згоду.

Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” зобов'язує у кожному випадку продовження строків слідства і тримання під вартою проводити відповідну перевірку, результати розглядати на оперативних нарадах.

Вказівкою ГПУ, МВС, СБУ, ДПАУ “Про дотримання встановлених законом строків досудового слідства та тримання обвинувачених під вартою” встановлено, що постанова про порушення клопотання про продовження строків досудового слідства та подання про продовження строку тримання обвинувачених під вартою повинні містити ряд відомостей про кримінальну справу: дату вчинення злочину, коротку його фабулу, коли й ким порушено кримінальну справу, за якою статтею, дані про рух справи; дані затримання підозрюваних, звільнення чи взяття під варту, анкетні дані кожного заарештованого; коли, за якою статтею пред'явлено обвинувачення, його коротка фабула стосовно кожного обвинуваченого та його (їх) показання, які конкретно зібрані докази вини по кожному епізоду злочинної діяльності; стан, на якому перебуває досудове слідство у кримінальній справі, та обсяг необхідної роботи, а також орієнтовні строки закінчення всіх намічених заходів, причини, які затримують закінчення слідства. Крім того, передбачено, що постанови про продовження строків слідства та подання про продовження строків тримання під вартою, крім слідчого, підписувати: перед прокурором району, міста – начальнику слідчого підрозділу відповідного органу, а слідчому прокуратури самостійно; перед прокурором області – у справах, що перебувають у провадженні слідчих прокуратури, прокурору, який здійснює нагляд; у справах, що перебувають у провадженні слідчих МВС, СБУ, податкової міліції, начальнику слідчого підрозділу і прокурору, який здійснює нагляд; перед Генеральним прокурором України або його заступником: у справах, що перебувають у провадженні слідчих прокуратури, прокурору області; у справах, що перебувають у провадженні слідчих МВС, СБУ, податкової міліції, начальнику слідчого підрозділу і прокурору області.

Що стосується подань про продовження строків тримання під вартою, то вони подаються прокурору, який здійснює нагляд, для вирішення питання про дачу згоди, за:

- 10 днів до завершення двомісячного строку тримання особи під вартою;
- 20 днів при продовженні строку тримання під вартою від 4 до 9 міс.)

- 25 днів при продовженні строку тримання під вартою від 9 до 18 міс.)
- 15 днів до завершення граничного 18-місячного строку при виконанні вимог ст. 218-220 КПК.

Разом з клопотанням про продовження процесуальних строків надається: окрема довідка про докази; пояснення про причини, внаслідок яких виникла необхідність продовження процесуальних строків; план розслідування кримінальної справи; копія постанови про створення слідчо-оперативної групи з урахуванням обсягу слідчих дій, які необхідно виконати; протокол відповідної наради у прокурора, який підтримав клопотання.

Відмова у продовженні строків має викладатися у письмовій формі та долучатися до матеріалів справи.

Наказ Міністерства внутрішніх справ України, державного департаменту України з питань виконання покарань N 300/73 від 23.04.2001 року "Про заходи щодо дотримання законності при затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обранні щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та додержанні встановлених законом строків затримання і тримання під вартою під час досудового слідства зобов'язує начальників слідчих ізоляторів Державного департаменту України з питань виконання покарань" передбачає (п. 7.1, 7.2, 7.4): у разі ненадходження до місця попереднього ув'язнення не пізніше як за сім діб до закінчення строку тримання під вартою заарештованої особи письмового повідомлення слідчого про оголошення обвинуваченому про закінчення досудового слідства і про пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів кримінальної справи або повідомлення про направлення кримінальної справи прокурору для затвердження обвинувального висновку і переведення обвинуваченого з подальшим триманням під вартою у відання прокурора, або підписаного начальником слідчого підрозділу письмового повідомлення про продовження строків тримання під вартою письмово повідомляти про це слідчого, у провадженні якого перебуває справа, прокурора, який здійснює нагляд за її провадженням та додержанням кримінально-виконавчого законодавства, а також керівників слідчих управлінь (відділів) ГУМВС, УМВС, УМВСТ України. Повідомлення про переведення обвинувачених з подальшим триманням під вартою у відання прокурорів приймати до виконання лише за наявності на ньому відповідної відмітки про отримання прокуратурою кримінальної справи, якою є підпис особи, що прийняла кримінальну справу, завірений печаткою для пакетів цієї прокуратури. Якщо на день закінчення строків тримання обвинуваченого під вартою не надійшло письмового повідомлення про продовження строку тримання його під вартою чи переведення обвинуваченого з подальшим триманням під вартою у відання прокурора або суду, а також письмового повідомлення слідчого про оголошення обвинуваченому про закінчення досудового слідства і про пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів кримінальної справи, то слід повідомляти про це прокурора, який здійснює нагляд за додержанням кримінально-виконавчого законодавства.

Нагляд прокурора за законністю провадження слідчих дій.

Прокурор бере участь у провадженні дізнання і досудового слідства і в необхідних випадках особисто провадить окремі слідчі дії або розслідування в повному обсязі по будь-якій справі (п. 5 ст. 227 КПК).

Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” вимагає, щоб при вирішенні питань щодо санкціонування постанов та погодження подань слідчих про проведення обшуків, виїмок, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку ретельно перевіряти наявність підстав для їх проведення.

Прокурор <i>санкціонує:</i>	Прокурор <i>затверджує:</i>	Прокурор <i>дає згоду:</i>
провадження обшуку, за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 177 КПК)	постанову про ексгумацію трупа (ст. 192 КПК)	на подання слідчого про огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 190 КПК)
		на подання про обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 177 КПК)
		на подання про примусову виїмку з житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 178 КПК)
		на подання про виїмку документу виконавчого провадження (ч. 4 ст. 178 КПК)
		накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 4 ст. 187 КПК)

При вирішенні питання про санкціонування обшуків слід зважати на роз'яснення П. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України “Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства” (28.03.2008 р.), який встановлює, що під житлом у значенні, що використовується у статтях 177, 178 КПК, пункті 7 частини першої статті 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», треба розуміти: 1) особистий будинок з усіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку; 2) будь-яке житлове приміщення, незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання (будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в

квартирі тощо); 3) будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але пристосовані для тимчасового проживання (дача, садовий будинок тощо). Згідно з вимогами статті 17 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» судам необхідно враховувати, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини поняття «житло» у пункті 1 статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Рим, 4.XI.1950) охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення. Як «інше володіння» слід розуміти такі об'єкти (природного походження та штучно створені), які за своїми властивостями дають змогу туди проникнути і зберегти або приховати певні предмети (речі, цінності). Ними можуть бути, зокрема, земельна ділянка, сарай, гараж, інші господарські будівлі та інші будівлі побутового, виробничого та іншого призначення, камера сховища вокзалу (аеропорту), індивідуальний банківський сейф, автомобіль тощо.

Нагляд прокурора за законністю продовження строків досудового слідства.

Вказівкою ГПУ, МВС, СБУ, ДПАУ «Про дотримання встановлених законом строків досудового слідства та тримання обвинувачених під вартою» встановлено, що постанова про порушення клопотання про продовження строків досудового слідства та подання про продовження строку тримання обвинувачених під вартою повинні містити ряд відомостей про кримінальну справу: дату вчинення злочину, коротку його фабулу, коли й ким порушено кримінальну справу, за якою статтею, дані про рух справи; дані затримання підозрюваних, звільнення чи взяття під варту, анкетні дані кожного заарештованого; коли, за якою статтею пред'явлено обвинувачення, його коротка фабула стосовно кожного обвинуваченого та його (їх) показання, які конкретно зібрані докази вини по кожному епізоду злочинної діяльності; стан, на якому перебуває досудове слідство у кримінальній справі, та обсяг необхідної роботи, а також орієнтовні строки закінчення всіх намічених заходів, причини, які затримують закінчення слідства. Крім того, передбачено, що постанови про продовження строків слідства та подання про продовження строків тримання під вартою, крім слідчого, підписувати: перед прокурором району, міста – начальнику слідчого підрозділу відповідного органу, а слідчому прокуратури самостійно; перед прокурором області – у справах, що перебувають у провадженні слідчих прокуратури, прокурору, який здійснює нагляд; у справах, що перебувають у провадженні слідчих МВС, СБУ, податкової міліції, начальнику слідчого підрозділу і прокурору, який здійснює нагляд; перед Генеральним прокурором України або його заступником: у справах, що перебувають у провадженні слідчих прокуратури, прокурору області; у справах, що перебувають у провадженні слідчих МВС, СБУ, податкової міліції, начальнику слідчого підрозділу і прокурору області.

Для вирішення питання про продовження строку досудового слідства слідчий зобов'язаний звернутися із постановою про порушення клопотання до прокурора, який здійснює нагляд:

- за 5 днів до завершення 2-місячного строку слідства;

- за десять днів при продовженні строку слідства від 4 до 6 місяців за погодженням з прокурором, який здійснює нагляд;
- за 15 днів при продовженні строку слідства понад 6 місяців за погодженням із прокурорами АР Крим, областей, м. Києва, Севастополя та прирівняними до них прокурорами.

Разом з клопотанням про продовження процесуальних строків надається: окрема довідка про докази; пояснення про причини, внаслідок яких виникла необхідність продовження процесуальних строків; план розслідування кримінальної справи; копія постанови про створення слідчо-оперативної групи з урахуванням обсягу слідчих дій, які необхідно виконати; протокол відповідної наради у прокурора, який підтримав клопотання.

Відмова у продовженні строків має викладатися у письмовій формі та долучатися до матеріалів справи.

Нагляд прокурора за законністю зупинення досудового слідства.

Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” вимагає перевіряти у встановлені законом строки всі процесуальні рішення. Невідкладно скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови про зупинення та закриття кримінальних справ.

Предметом цього напряму нагляду є законність та обґрунтованість постанови про зупинення досудового слідства. Перевіряючи справу, у якій зупинено слідство, прокурор звертає увагу на наявність підстав для зупинення провадження, а також дотримання умов зупинення провадження.

Нагляд за законністю зупинення справи передбачає:

- вивчення прокурором кожної зупиненої провадженням кримінальної справи та матеріалів ОРД, заведених у справах, коли обвинувачений не встановлений або його місцезнаходження невідоме;
- регулярне витребування від органів дізнання інформації про результати виконання ОРЗ;
- періодичний розгляд на оперативній нараді при прокурорі стану виконання заходів щодо встановлення особи, яка вчинила злочин, або місця її знаходження.

Прокурор зобов’язаний скасувати постанову про зупинення справи, якщо:

- 1) немає підстав, передбачених ст. 206 КПК;
- 2) не всі необхідні та можливі слідчі дії виконано;
- 3) у справі є достатні дані, які вказують на порушення вимог закону про всебічне, повне й об’єктивне дослідження обставин справи;
- 4) слідчі дії проведено з порушенням закону.

Нагляд прокурора за законністю дій і рішень при закінченні провадження по кримінальній справі.

Відповідно до ст. 214 КПК, копія постанови про **закриття справи** надсилається прокуророві.

Наказ Генерального прокурора України від 19.09.2005 р. № 4гн “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” вимагає перевіряти у встановлені законом строки всі процесуальні рішення. Невідкладно скасовувати незаконні та необгрунтовані постанови про зупинення та закриття кримінальних справ. При згоді із закриттям кримінальної справи з реабілітуючих підстав, у якій особі пред’являлося обвинувачення, упродовж трьох днів направляти справу прокурору обласного рівня.

Прокурор, одержавши від слідчого справу з **обвинувальним висновком**, зобов’язаний, відповідно до ст. 228 КПК України, перевірити:

- 1) чи мала місце подія злочину;
- 2) чи має діяння, яке ставиться у вину обвинуваченому, склад злочину;
- 2-1) чи були додержані під час провадження дізнання і досудового слідства вимоги КПК про забезпечення права підозрюваного і обвинуваченого на захист;
- 3) чи немає в справі обставин, що тягнуть за собою закриття справи згідно з статтею 213 КПК;
- 4) чи пред’явлено обвинувачення по всіх установлених злочинних діях обвинуваченого;
- 5) чи притягнуті як обвинувачені всі особи, що викриті у вчиненні злочину;
- 6) чи правильно кваліфіковано дії обвинуваченого за статтями кримінального закону;
- 7) чи додержано вимог закону при складанні обвинувального висновку;
- 8) чи правильно обрано запобіжний захід;
- 9) чи вжито заходів до забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином, і можливої конфіскації майна;
- 10) чи виявлено причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, і чи вжито заходів до їх усунення;
- 11) чи додержано органами дізнання або досудового слідства всіх інших вимог КПК.

Відповідно до ст. 229 КПК, перевібивши справу з обвинувальним висновком, прокурор або його заступник протягом не більше п’яти днів приймає одно з таких рішень:

- 1) затверджує обвинувальний висновок або складає новий обвинувальний висновок.

Прокурор або його заступник затверджує обвинувальний висновок, якщо розслідування проведено повно, всебічно, а питання, вказані у ст. 228 КПК, отримали правильне вирішення та обвинувальний висновок відповідає вимогам ст. 223-224 КПК. КПК не передбачає, у якій формі затверджується обвинувальний висновок. Правильним є складання постанови про затвердження обвинувального висновку, у якій слід вказати прізвище, ім’я, по-батькові обвинуваченого, кваліфікацію злочину, запобіжний захід та суд, до якого буде направлено справу.

Якщо прокурор або його заступник не згоден з обвинувальним висновком, він вправі скласти новий обвинувальний висновок. Підставою для складання нового обвинувального висновку є невідповідність обвинувального висновку

матеріалам справи та (або) вимогам ст. 223 КПК. Новий обвинувальний висновок підписується прокурором або його заступником і справа з новим обвинувальним висновком направляється до суду. При цьому раніше складений обвинувальний висновок із справи вилучається.

2) повертає справу органів дізнання або слідчому із своїми письмовими вказівками для провадження додаткового розслідування. Виявивши неповноту, однобічність, необ'єктивність при проведенні розслідування, помилкову кваліфікацію злочину, коли його правильна кваліфікація потребує зміни обвинувачення на більш тяжке або таке, що суттєво змінює обвинувачення за фактичними обставинами, істотні порушення норм КПК, через які кримінальна справа не може бути направлена до суду, прокурор або його заступник виносять постанову про направлення справи на додаткове розслідування. Слід зазначити, що підставою для повернення справи для додаткового розслідування є істотні порушення норм КПК, тобто ті, які шляхом обмеження або позбавлення гарантованих Конституцією та КПК прав учасників процесу при розслідуванні могли перешкодити слідчому об'єктивно, повно та всебічно дослідити фактичні обставини злочину чи вплинули чи могли вплинути на законність та обгрунтованість висновків обвинувального висновку. До таких порушень відносяться: неправильні об'єднання чи виділення справи, розслідування справи особою, яка підлягала відводу, неучасть захисника у випадках, передбачених ст. 45 КПК, неучасть перекладача у справах про злочини осіб, які не володіють мовою судочинства, непризначення експертизи у випадках, коли її призначення було обов'язковим. Тому, встановивши при перевірці справи порушення закону при провадженні досудового слідства, прокурор повинен визначити, чи є ці порушення істотними, тобто такими, які з необхідністю тягнуть за собою направлення справи на додаткове розслідування. Прокурор або його заступник повертають справу для провадження додаткового розслідування із своїми письмовими вказівками. У постанові про повернення справи для провадження додаткового розслідування прокурор повинен встановити строк його виконання, мотивувати прийняте рішення, вказати причини повернення справи для провадження додаткового розслідування, вказати, які слідчі дії необхідно виконати, які обставини необхідно встановити. Як правило, прокурор або його заступник повертають справу тому слідчому, від якого вона надійшла.

3) закриває справу, склавши про це постанову з додержанням вимог статті 214 КПК.

У разі, якщо є підстави для закриття кримінальної справи за nereаблітуючими обставинами (ст.7, 7¹ КПК), прокурор зі згоди обвинуваченого виносить мотивовану постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Цей перелік рішень прокурора по справі з обвинувальним висновком неповний. Відповідно до ч.2 ст. 231 КПК, прокурор має право внести зміни до обвинувального висновку. Якщо зміна початкового обвинувачення не тягне за собою застосування статті кримінального закону з більш тяжкою санкцією і не зв'язана з істотною зміною обвинувачення за фактичними обставинами, прокурор або його заступник складає постанову, в якій зазначає зміни, що вносяться до обвинувального висновку.

Прийняти рішення у справі з обвинувальним висновком прокурор може лише після ретельної перевірки матеріалів справи. Загальною вимогою для усіх рішень прокурора у справі з обвинувальним висновком є їх законність та обгрунтованість.

Прокурор або його заступник можуть дати слідчому вказівку про перескладання обвинувального висновку, якщо обвинувальний висновок не відповідає вимогам ст. 223 КПК, висновки викладені юридично неграмотно, суперечать матеріалам справи, відсутній аналіз доказів, резолютивна частина обвинувального висновку суперечить описовій частині, є розбіжності із постановою про притягнення як обвинуваченого.

Прокурор або його заступник вправі змінити складений слідчим список осіб, які підлягають виклику в судове засідання, як виключивши із нього певних осіб, так і шляхом включення нових осіб, які бути допитані або надали висновок у процесі розслідування. Прокурор може скасувати чи змінити раніше обраний запобіжний захід або обрати запобіжний захід, якщо його не було обрано, чи поставити у випадках, передбачених КПК, перед судом питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Дії прокурора у справах, які надійшли до нього від слідчого щодо направлення до суду для закриття у зв'язку із **звільненням від кримінальної відповідальності**. Відповідно до ст. 232¹ КПК, одержавши від слідчого кримінальну справу, що надійшла в порядку, передбаченому статтями 7, 7¹, 7², 8, 9, 10 і 11¹ КПК, тобто для направлення до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності, прокурор перевіряє повноту проведеного розслідування, законність постанови. Прокурор повинен перевірити обставини, аналогічні тим, які вказані у ст. 228 КПК, тобто 1) чи мала місце подія злочину; 2) чи має діяння, яке ставиться у вину обвинуваченому, склад злочину; 3) чи були додержані під час провадження дізнання і досудового слідства вимоги КПК про забезпечення права підозрюваного і обвинуваченого на захист; 4) чи немає в справі обставин, що тягнуть за собою закриття справи згідно з статтею 213 КПК; 5) чи пред'явлено обвинувачення по всіх установлених злочинних діях обвинуваченого; 6) чи притягнуті як обвинувачені всі особи, що викриті у вчиненні злочину; 7) чи правильно кваліфіковано дії обвинуваченого за статтями кримінального закону; 8) чи додержано вимог закону при складанні постанови; 9) чи правильно обрано запобіжний захід; 10) чи вжито заходів до забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином, і можливої конфіскації майна; 11) чи виявлено причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, і чи вжито заходів до їх усунення; 12) чи додержано органами дізнання або досудового слідства всіх інших вимог КПК. Крім того, додатково прокурор перевіряє, чи роз'яснено обвинуваченому підставу звільнення від кримінальної відповідальності, чи роз'яснено обвинуваченому право заперечувати проти направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності, чи згоден обвинувачений на направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності, чи ознайомлений обвинувачений, його захисник, потерпілий, його представник із постановою та за наявності їх вимоги – усіма матеріалами справи, чи роз'яснені їм процесуальні права.

Прокурор протягом не більше п'яти днів приймає одне з таких рішень:

1) дає письмову згоду з постановою слідчого і направляє справу до суду – у разі, якщо всі обставини справи встановлені повно і правильно, обвинувачений згоден на направлення справи до суду.

2) скасовує постанову слідчого і повертає йому справу з письмовими вказівками – у разі неповноти розслідування, порушення норм КПК у процесі розслідування, відсутності умов та підстав для звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності.

3) змінює постанову слідчого – у разі, якщо прокурор вважає за необхідне виключити деякі епізоди з обвинувачення, перекваліфікувати обвинувачення.

4) виносить нову постанову – у разі, якщо прокурор не згоден із постановою слідчого. Підставою для складання нової постанови є невідповідність постанови слідчого матеріалам справи, натуралізація обставин справи та способів вчинення злочину.

Прокурор, отримавши справу із постановою про **закриття кримінальної справи та застосування примусових заходів виховного характеру** (ст. 7³ КПК), перевіряє повноту проведеного розслідування, законність постанови. Прокурор повинен перевірити 1) чи мала місце подія суспільно-небезпечного діяння; 2) чи має суспільно-небезпечне діяння ознаки злочину; 3) чи були додержані під час провадження досудового розслідування вимоги КПК про забезпечення права особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, на захист; 4) чи правильно кваліфіковано дії особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності; 5) чи додержано вимог закону при складанні постанови; 7) чи додержано всіх інших вимог КПК. Крім того, додатково прокурор перевіряє чи ознайомлений неповнолітній, його батьки або особи, які їх замінюють, з усіма матеріалами справи.

Прокурор протягом не більше п'яти днів приймає одне з таких рішень:

1) дає письмову згоду з постановою слідчого і направляє справу до суду – у разі, якщо всі обставини справи встановлені повно і правильно.

2) скасовує постанову слідчого і повертає йому справу з письмовими вказівками – у разі неповноти розслідування, порушення норм КПК у процесі розслідування.

3) змінює постанову слідчого.

4) виносить нову постанову – у разі, якщо прокурор не згоден із постановою слідчого.

Дії прокурора в справах **неосудних осіб та про злочини осіб, які вчинили його у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку**. Одержавши справу з постановою, складеною відповідно до статті 417 КПК:

1) погодившись з постановою, затверджує її і надсилає справу до суду;

2) визнавши, що психіатрична експертиза та інші докази, зібрані в справі, є недостатніми для того, щоб зробити висновок про психічний стан обвинуваченого, або що в справі не зібрано достатніх доказів про те, що суспільно небезпечне діяння, щодо якого провадилось досудове слідство,

вчинено даною особою, повертає справу з своєю письмовою вказівкою слідчому для проведення додаткового досудового слідства.

Прокурор може скласти нову постанову та змінити постанову, хоча прямо ст. 418 КПК цього не передбачає.

Формування наглядових проваджень за кримінальними справами.

У наглядіві провадження, які заведені за кримінальними справами, підшиваються:

- копії постанов про порушення кримінальної справи, прийняття справи до свого провадження, притягнення як обвинуваченого, застосування запобіжного заходу, продовження строку слідства та утримання обвинуваченого під вартою, зупинення або закриття справи, проведення обшуку, вилучення поштово-телеграфної кореспонденції, призначення експертизи;
- план слідства;
- письмові вказівки прокурора у справі;
- копія обвинувального висновку;
- копія подання щодо усунення причин та умов, що сприяли скоєнню злочину, і довідка щодо результатів реагування на подання;
- скарги, заяви та листування за ними, що не підлягають приєднанню до справи;
- копія супровідного листа про направлення справи до суду або іншого органу;
- витяги із справи, нотатки, тазеи або план промови державного обвинувача у суді;
- копія подання (апеляційного, касаційного) з відміткою про результати розгляду справи;
- копія подання вищестоящому прокурору щодо внесення подання на вирок суду;
- копія вироку, довідки про результати розгляду справи у суді, виконання вироку, а також інші документи, що стосуються нагляду з додержанням законів під час досудового слідства.

За матеріалами перевірки, по яких прийнято рішення про відмову у порушенні справи, заводиться окреме наглядове провадження, в якому групуються всі документи, що стосуються перевірки факту правопорушення. Постанова про відмову у порушенні справи підшивається у кінці наглядового провадження.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Загальна характеристика стадії порушення кримінальної справи

Заняття 1.

1. Поняття, сутність, значення і завдання стадії порушення кримінальної справи.
2. Завдання стадії порушення кримінальної справи.
3. Органи і посадові особи, які мають право порушити кримінальну справу.
4. Приводи для порушення кримінальної справи. Юридична природа приводів для порушення кримінальної справи.
5. Підстави для порушення кримінальної справи. Фактична та юридична сторона.
6. Перевірка приводів та підстав для порушення кримінальної справи, строки перевірки. Засоби збирання доказів у стадії порушення кримінальної справи. Слідчі дії, які можуть провадитись до порушення кримінальної справи.

Заняття 2.

1. Обставини, що виключають можливість провадження у кримінальній справі.
2. Рішення, що приймаються в стадії порушення кримінальної справи.
3. Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про порушення кримінальної справи. Порушення кримінальної справи щодо певної особи. Форма і зміст постанови про порушення кримінальної справи.
4. Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи. Форма і зміст постанови про відмову в порушенні кримінальної справи.
5. Особливості порушення справ приватного та приватно-публічного обвинувачення.
6. Оскарження рішення про порушення кримінальної справи щодо певної особи. Оскарження рішення про відмову в порушенні кримінальної справи.

Рекомендовані нормативні джерела:

- Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
- Уголовно-процесуальний кодекс України: Научно-практичний коментарій / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.
- Закон України “Про прокуратуру” від 05.11.91 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - N 53. - ст. 793

- Інструкція про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються: Затверджена наказом Міністра внутрішніх справ України № 400 від 14.04.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. - № 19. – Ст. 1366.
- Інструкція „Про затвердження деяких нормативних актів з питань приймання, реєстрації, обліку та розгляду в підрозділах податкової міліції заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини”, затверджена Наказом Державної податкової адміністрації України № 304 від 24.06.1998 р.
- Інструкція про порядок розгляду звернень громадян, їх особистого прийому в органах і установах виконання покарань: Затверджена наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань від 04.05.2002 № 111.
- Наказ Міністра внутрішніх справ України № 1155 від 04.10.2003 р. ”Про вдосконалення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення і події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України” // Офіційний вісник України. – 2004. - № 9. – Ст. 551.
- Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 02.07.2004 р. ”Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одіссей”, 2006.

Рекомендована література:

1. *Бажанов С.* Оправдана ли так называемая доследственная проверка? // Законность. – 1995. - №1
2. *Балашов А.* Действительно ли возбуждение уголовного дела – первая стадия уголовного процесса? // Социалистическая законность. – 1989. - №8
3. *Белозёров Ю.Н.* Возбуждение уголовного дела. – М., 1976.
4. *Белушов А.В.* О доказательственном значении объяснений, полученных в стадии возбуждения уголовного дела // Прокурорская и следственная практика. – 1998. - № 3.
5. *Богдановский А.* Возбуждение уголовного дела при наличии повода и основания – не право, а обязанность // Российская юстиция. – 2002. - №2
6. *Бородин С.В. Елесин В.И. Швагин М.Н.* Рассмотрение и разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях. – М., 1971
7. *Бородин С.В.* Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. – М., 1970.
8. *Брынцев В.Д. Чернухин В.Г.* Судебный контроль (теория и практика). – Х, 2001.
9. *Васильев А.Н.* Рассмотрение сообщений о совершенных преступлениях. – М.: Юридическая литература, 1954.
10. *Вицин С.* Институт возбуждения дела в уголовном судопроизводстве // Российская юстиция. – 2003. - №6.
11. *Галаган В.І. Галаган О.І. Удовенко Ж.В.* Засоби збирання доказів на стадії порушення кримінальної справи // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2007. - №4.
12. *Гапанович Н.Н.* Отказ в возбуждении уголовного дела. – Минск, 1977.
13. *Герасимова Е.К.* Явка с повинной // Социалистическая законность. – 1975. - №8.
14. *Григорьев В.Н.* Обнаружение признаков преступления органами внутренних дел. – Ташкент, 1986.
15. *Григорьев В.Н.* Первоначальные действия при получении сведений о преступлении (процессуальные и организационно-правовые формы). – 2002.
16. *Гуляев А.П.* Процессуальные сроки в стадии возбуждения уголовного дела и предварительного расследования. – М., 1976.
17. *Даєв М.* Достатність доказів (даних) на стадії порушення кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право – 2006 - №12
18. *Даньшина Л.И.* Возбуждение уголовного дела и предварительное расследование в уголовном процессе России: Учебное пособие. – М., 2003.

19. *Деришев Ю.В.* Стадия возбуждения уголовного дела - "реликт социалистической законности" // Российская юстиция. - 2003. - № 8.
20. *Доросинська Г.* Оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №10
21. *Дроздов О.* Правове регулювання стадії порушення кримінальної справи // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №7
22. *Дубинський А.Я.* Процесуальний порядок вирішення питання про порушення кримінальної справи // Проблеми соціалістичної законності. – Харків, 1991. – Вип. 25.
23. *Ефанова В.А.* Возбуждение уголовного дела судом. – Воронеж, 1988.
24. *Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н.* Возбуждение уголовного дела. – М., 1961.
25. *Зайка С.* Щодо строків при порушенні кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №7
26. *Зеленецький В.С.* Возбуждение уголовного дела. – Харьков, 1998.
27. *Зеленецький В.* Поняття і природа дослідчого кримінального процесу // Вісник Академії правових наук України. – 2002. - №2.
28. *Карнеева Л.М.* Доказывание при отказе в возбуждении уголовного дела // Сов. государство и право. – 1975. - № 2.
29. *Кирий Л.* Сутність, поняття і значення відомчого контролю при вирішенні питання про відмову в порушенні кримінальної справи // Право України. – 2005. - № 4.
30. *Кирий Л.* Сутність, поняття і значення прокурорського нагляду та судового контролю при вирішенні питання про відмову в порушенні кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - №12
31. *Кирий Л.М.* Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за дотриманням процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи: автореф. дис. к.ю.н. – Київ, 2007
32. *Кирий Л.М.* Правові наслідки процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4.
33. *Кирий Л.М.* Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю рішень органу дізнання, слідчого і прокурора, про відмову в порушенні кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 7.
34. *Коломеец В.* Явка с повинной: новая трактовка // Российская юстиция. – 1997. - №10.
35. *Кузнецов Н.П.* Доказывание в стадии возбуждения уголовного дела. – Воронеж, 1983.
36. *Ларин А.* Версии при возбуждении уголовного дела // Соц. законность. – 1976. - № 1.
37. *Ларин А.* Структура возбуждения уголовного дела // Сов. государство и право. – 1978. - № 5.
38. *Лобач В.* Здійснення прокурором кримінального переслідування. Нові проблеми на досудовій стадії кримінального провадження та шляхи їх вирішення // Вісник прокуратури. – 2007. - №2.
39. *Лобойко Л.М.* Актуальні проблеми дослідчого кримінального процесу: автореф... к.ю.н. – Х., 1997
40. *Лобойко Л.М.* Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2002. - №3
41. *Лобойко Л.М. Шиян А.Г.* Направлення органами дізнання заяв та повідомлень про злочин за територіальною належністю // Південноукраїнський правовий часопис. – 2006. - №3.
42. *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005.
43. *Маляренко В.Т. Музыка А.А.* Амністія та помилування в Україні: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2007. – 700 с.
44. *Маляренко В.* Щодо постанови про порушення кримінальної справи // Голос України. – 2008. – 6 вересня
45. *Масленникова Л.* Проверочные действия в стадии возбуждения уголовного дела // Социалистическая законность. – 1989. - №6.

46. *Михайленко А.Р.* Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. – Саратов, 1975.
47. *Михайленко О.* Порухення кримінальної справи – початок встановлення істини // *Голос України.* – 2008. – 6 листопада.
48. *Назаренко Р.І.* Проблеми використання спеціальних знань на початковому етапі кримінального судочинства // *Держава і право* – 2000. – Вип. 7.
49. *Назаренко Р.І.* Характеристика кримінально-процесуальних відносин на початковому етапі досудового провадження: автореф.дис... к.ю.н. - К., 2001
50. *Николюк В.В., Кальницький В.В., Шаламов В.Г.* Истребование предметов и документов в стадии возбуждения уголовного дела. – Омск, 1990.
51. *Овечкин А.* Порядок возбуждения уголовных дел частного обвинения // *Российская юстиция.* – 2003. - № 1.
52. *Орлов Ю.* Возможно ли производство экспертизы в стадии возбуждения уголовного дела? // *Законность.* – 2003. - №9.
53. *Павлов Н.Е.* Производство по заявлениям, сообщениям о преступлениях. – Волгоград, 1979.
54. *Печенкін І.* Нагляд за додержанням законів органами внутрішніх справ при прийнятті та вирішенні заяв та повідомлень громадян про злочини // *Право України.* – 1999. - №2.
55. *Попов В.* Щодо додержання строків розгляду заяв та повідомлень про злочини // *Право України.* – 2002. - № 11.
56. *Прокопенко В.В.* Особливості порушення кримінальної справи про контрабанду // *Митна справа.* – 2006. - №5.
57. *Рыжаков А.П.* Возбуждение и отказ в возбуждении уголовного дела. – М., 2001.
58. *Сергеев Б.М.* Отказ в возбуждении уголовного дела его место на стадии возбуждения уголовного дела // *Следователь.* – 2002. - №9.
59. *Сердюков П.П.* Доказательства в стадии возбуждения уголовного дела. – Иркутск, 1986.
60. *Смітєнко З., Назаренко Р.* Вдосконалення кримінально-процесуальних правовідносин на початковому етапі кримінального судочинства // *Право України.* – 2000. - № 5.
61. *Смоков С.М., Холостенко С.М.* Методическое пособие по составлению процессуальных документов (досудебного следствия). – Одесса, 2002.
62. *Степанов В.В.* Предварительная проверка первичных материалов о преступлениях. – Саратов, 1972.
63. *Тетерин Б.С., Трошкин Е.З.* Возбуждение и расследование уголовных дел. – М., 1997.
64. *Усачев А.А.* Понятие и сущность акта возбуждения уголовного дела // *Российский следователь.* – 2004. - № 1.
65. *Усков Р.Г.* О некоторых вопросах предварительной проверки в стадии возбуждения уголовного дела // *Следователь.* – 1998. - №9.
66. *Філін Д.* Процесуальне становище особи, щодо якої порушено кримінальну справу // *Право України.* – 2003. - № 7.
67. *Францифоров Ю. Николайченко В. Громов Н.* Производство экспертизы до возбуждения уголовного дела // *Российская юстиция.* – 1999. - №3.
68. *Хабло О.* Приховування злочинів: загальна характеристика та шляхи протидії // *Підприємництво, господарство і право.* – 2008. - №5.
69. *Химичева Г.П.* Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности: Монография. – М., 2003.
70. *Химичева Г.П. Мичурина О.В. Химичева О.В. Мичурин В.С.* Проблемы нарушений уголовно-процессуальных норм при возбуждении и прекращении уголовных дел, способы их устранения. – Москва, 2004
71. *Хомич В.* Предварительная проверка материалов, послуживших поводом к возбуждению уголовного дела // *Законность.* – 1995. - №12.
72. *Шевченко И.Я.* Процессуальные и организационно-методические проблемы возбуждения производства по уголовному делу. – Саратов, 2005
73. *Шестаков С.* Обліково-реєстраційна робота в ОВС України щодо заяв і повідомлень про злочини // *Право України.* – 2006. - № 2

74. Шимановский В.В. Законность и обоснованность возбуждения уголовного дела. – Л., 1987.
75. Шиян А.Г. Акт амнісії як обставина, що виключає провадження у кримінальній справі // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2004. - №1.
76. Шурухнов Н. Г. Предварительная проверка заявлений и сообщений о преступлениях в стадии возбуждения уголовного дела (процессуальные и организационные аспекты). – М., 1985
77. Щерба С.П., Химичева Г.П., Донковцев Н.Н., Чувилев А.А. Рассмотрение органами дознания заявлений и сообщений о преступлениях. – М., 1987.
78. Яценко С. Кримінально-правовий та кримінально-процесуальний аспекти інституту помилування за чинним вітчизняним законодавством на тлі положень Конституції України // Підприємництво, господарство і право. – 2008. - №11.
79. Яшин В.Н. Победкин А.В. Возбуждение уголовного дела. Теория, практика, перспективы. – М., 2002.

Тема 2. Загальна характеристика стадії досудового розслідування

Заняття 1.

1. Поняття, значення і завдання стадії досудового розслідування.
2. Форми розслідування кримінальних справ.
3. Поняття та види дізнання у кримінальних справах.
4. Досудове слідство як основна форма досудового розслідування.
5. Поняття і значення основних положень досудового слідства.
6. Поняття, значення і види підслідності.
7. Повноваження слідчого та форми їх реалізації. Поняття та зміст процесуальної самостійності слідчого.
8. Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Розслідування кримінальних справ слідчо-оперативною групою.
9. Взаємодія слідчого з органами дізнання. Доручення і окремі доручення слідчого.
10. Строки провадження слідства, підстави і порядок їх продовження.
11. Поняття і сутність слідчих дій. Процесуальні і слідчі дії: їх співвідношення.
12. Система слідчих дій. Класифікація слідчих дій.
13. Підстави та умови проведення слідчих дій.
14. Загальна характеристика слідчих дій.

Заняття 2.

1. Поняття, сутність і значення притягнення особи як обвинуваченого.
2. Підстави та умови притягнення особи як обвинуваченого.
3. Процесуальний порядок притягнення особи як обвинуваченого. Форма і зміст постанови про притягнення особи як обвинуваченого.
4. Порядок пред'явлення обвинувачення.
5. Допит обвинуваченого.
6. Зміна і доповнення раніше пред'явленого обвинувачення.

7. Застосування запобіжних заходів.
8. Поняття, підстави і мета запобіжних заходів.
9. Види запобіжних заходів.
10. Процесуальний порядок обрання, зміни та скасування запобіжного заходу.

Заняття 3.

1. Поняття, значення і правові наслідки зупинення досудового слідства.
2. Підстави та умови зупинення досудового слідства.
3. Процесуальний порядок зупинення досудового слідства.
4. Підстави, умови і процесуальний порядок відновлення зупиненого досудового слідства.
5. Закриття справи, слідство в якій зупинено.
6. Поняття і форми закінчення досудового слідства.
7. Закінчення досудового слідства за наявності достатніх доказів для складання обвинувального висновку.
8. Закінчення досудового слідства винесенням постанови про закриття кримінальної справи.
9. Закінчення досудового слідства винесенням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.
10. Закінчення досудового слідства винесенням постанови про закриття кримінальної справи і направлення до суду для застосування примусових заходів виховного характеру.
11. Підстави і процесуальний порядок направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Рекомендовані нормативні джерела:

- Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
- Уголовно-процесуальний кодекс України: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.
- Закон України “Про прокуратуру” від 05.11.91 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - N 53. - ст. 793
- Закон України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” від 23.12.93 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - N11. - ст. 51
- Закон України “Про попереднє ув'язнення” від 30.06.93 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - N 35. - ст.360
- Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства” від 25.04.2003 р. (із змінами та доповненнями) // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одисей”, 2006
- Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності” від 23.12.2005 р.

- Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 03.06.2005 р. “Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.
- Про практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ (узагальнення Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України) // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 2.

Рекомендована література:

1. *Аленін Ю.П.* Процессуальные особенности производства следственных действий. – Одесса, 2002.
2. *Аленін Ю.П.* Ще раз до питання про самостійність і незалежність слідчого // Актуальні проблеми держави та права : збірник наукових праць. Вип. 44. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – Одеса: Юридична література, 2008.
3. *Аликперов Х.Д.* Освобождение от уголовной ответственности. – М., 2001.
4. *Баулін О.В.* Карпов Н.С. Процессуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії: Монографія / Під заг. ред. З.Д. Смітійенко. – К., 2001.
5. *Быков В.М., Ломовский В.Д.* Приостановление производства по уголовному делу. – М., 1978.
6. *Власов В.И.* Расследование преступлений: проблемы качества. – Саратов, 1988.
7. *Гришин Ю.А.* Окончание досудебного следствия составлением обвинительного заключения: проблемы и пути реформирования. – Луганск, 1999.
8. *Громов Н.А.* Институт привлечения к уголовной ответственности. – Саратов, 1991.
9. *Гуляев А.П.* Процессуальные сроки в стадии возбуждения уголовного дела и предварительного расследования. – М., 1976.
10. *Гуляев А.П.* Процессуальные сроки как средство обеспечения быстроты расследования и охраны прав его участников: Учебное пособие. – Волгоград, 1976.
11. *Гуляев А.П.* Следователь в уголовном процессе. – М., 1981.
12. *Даньшина Л.И.* Возбуждение уголовного дела и предварительное расследование в уголовном процессе России: Учебное пособие. – М., 2003.
13. *Джиги М.В., Баулін О.В., Лук'янець С.І., Стахівський С.М.* Провадження дізнання в Україні. – К., 1999.
14. *Дубинский А.Я.* Исполнение процессуальных решений следователя. – К., 1984.
15. *Дубинский А.Я.* Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования. – К., 1975
16. *Дубинский А.Я.* Производство предварительного расследования органами внутренних дел: Учебное пособие. – К., 1987.
17. *Дубинский А.Я., Сербулов В.А.* Привлечение лица в качестве обвиняемого. – К., 1983.
18. *Дубинский А.Я., Шостак Ю.И.* Организация и деятельность следственно-оперативной группы. – К., 1981.
19. *Дубривный В.А.* Деятельность следователя по расследованию преступлений. Общая характеристика. – Саратов, 1987.
20. *Ефимичев С.П.* Правовые и организационные вопросы окончания предварительного расследования с обвинительным заключением. – Волгоград, 1977
21. *Жогин М.В., Ефимичев С.П.* Процессуальное оформление привлечения лица в качестве обвиняемого // Предварительное следствие в условиях правовой реформы. – Волгоград, 1971.
22. *Зинатуллин З.З., Салахов М.С., Чулюкин Л.Д.* Подследственность уголовных дел. – Казань, 1986.
23. *Льковець Л.* Проблеми реформування досудового слідства: пошук можливих шляхів вирішення // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1.
24. *Казинян Г.С., Соловьёв А.Б.* Проблемы эффективности следственных действий. – Ереван, 1987.

25. *Калашиникова Н.Я.* Гарантия права обвиняемого на защиту при изменении обвинения и наказания. – М., 1975.
26. *Карнеева Л.М.* Особенности предъявления обвинения и допрос обвиняемого в условиях деятельности ОВС. – М., 1989.
27. *Карнеева Л.М.* Привлечение в качестве обвиняемого. – М., 1962.
28. *Карнеева Л.М.* Привлечение к уголовной ответственности. Законность и обоснованность. – М., 1971.
29. *Карнеева Л.М., Статкус В.Ф.* Предъявление обвинения. – М., 1973.
30. *Каткова Т.В., Каткова А.Г.* Закінчення досудового слідства та складання обвинувального висновку у кримінальній справі: Навчальний посібник. – Харків, 2002.
31. *Козаченко О.В.* Основні процесуальні і організаційні документи досудового слідства та дізнання. – Одеса, 2002.
32. *Козьяков І.* Проблеми теорії та практики застосування статей 187, 187¹ КПК України // Право України. – 2003. - № 4.
33. *Коляда П.В.* Проблеми досудового слідства у кримінальному процесі. – К., 2001.
34. *Кругликов А.П.* Правовое положение органов и лиц, производящих дознание в советском уголовном процессе. – Волгоград, 1986.
35. *Крылов А.В.* К вопросу об определении тайны следствия // Российский следователь. – 2003. - № 9.
36. *Крылов И.Ф., Бастрыкин А.И.* Розыск, дознание, следствие. – Л., 1984.
37. *Ларин А.М.* Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. – М., 1970.
38. *Ларин А.М.* Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. – М., 1986.
39. *Лопушанский Ф.А.* Следственная профилактика преступлений. – К., 1980.
40. *Лузгин И.М.* Методологические проблемы расследования. – М., 1973.
41. *Маляренко В.Т.* Про досудове слідство, його недоліки і реформу // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 8.
42. *Маляренко В.Т.* Про закриття кримінальної справи (окремі аспекти) // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - № 3.
43. *Маляренко В.Т.* Про оскарження дій (бездіяльності) та процесуальних рішень органів дізнання, слідчого і прокурора // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 6 (28).
44. *Манова Н.С., Францифиров Ю.В.* Процессуальная природа деятельности прокурора при окончании досудебного производства // Российский следователь. – 2003. - № 8.
45. *Матюшенко Р.І.* Виконання процесуального рішення про закриття кримінальної справи: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09. – К., 2004.
46. *Михайленко А.Р.* Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. – К., 1999.
47. *Михайленко А.Р.* Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан: Научно-практическое издание. – К., 1999.
48. *Рогатюк І.* Обвинувачення та принцип презумпції невинуватості при провадженні досудового слідства // Право України. – 2001. - № 10.
49. *Рыжаков А.П.* Следственные действия (понятие, виды, порядок производства). – М., 2001.
50. *Рыжаков А.П.* Следственные действия и иные способы собирания доказательств: Учебное пособие. – Тула, 1996.
51. *Семьянова И.С.* Прекращение уголовного дела (уголовного преследования) в отношении лиц, не достигших возраста уголовной ответственности // Российский следователь. – 2003. - № 7.
52. *Смоков С.М., Холостенко С.М.* Методическое пособие по составлению процессуальных документов (досудебного следствия). – Одесса, 2002.
53. *Соловьев А.Б., Токарева М.Е., Власова Н.А.* Общие условия предварительного расследования. – М., 2005.
54. *Тетерин Б.С., Трошкин Е.З.* Возбуждение и расследование уголовных дел. – М., 1997.
55. *Химичева Г.П.* Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности: Монография. – М., 2003.

56. *Химичева Г.П.* Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности: Монография. – М., 2003.
57. *Шейфер С.А.* Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. – М., 2004.
58. *Шейфер С.А.* Следственные действия. Система и процессуальная форма. – М., 2001.
59. *Шимановский В.В.* Общие условия производства предварительного следствия. – Л., 1983.
60. *Шимановский В.В.* Привлечение в качестве обвиняемого на предварительном следствии. – Л., 1983.
61. *Ягодинский В.Н.* Подследственность преступлений. – К., 1994.
62. *Якимович Ю.К., Пан Т.Д.* Досудебное производство по УПК Российской Федерации. – СПб., 2003.

Тема 3. Прокурор в кримінальному процесі України

Заняття 1.

1. Прокурор як суб'єкт кримінального процесу.
2. Процесуальне положення прокурора у стадії порушення кримінальної справи.
3. Процесуальне положення прокурора у стадії досудового розслідування.
4. Участь прокурора у доказуванні на досудових стадіях кримінального процесу.
5. Проблема функціональної спрямованості діяльності прокурора у справі, що надійшла до нього від слідчого із обвинувальним висновком, постановою про направлення до суду для закриття у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності, постановою про закриття кримінальної справи та застосування примусових заходів виховного характеру, постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Заняття 2.

1. Процесуальне положення прокурора у стадії попереднього розгляду справи суддею.
2. Процесуальне положення прокурора у стадії судового розгляду. Прокурор як сторона у судовому розгляді. Зміна прокурором державного обвинувачення. Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення у суді. Прокурор як суб'єкт доказування у стадії судового розгляду.
3. Процесуальне положення прокурора у стадії перегляду судових рішень, які не набрали законної сили.
4. Процесуальне положення прокурора у стадії виконання вироку, ухвали, постанови суду.
5. Процесуальне положення прокурора у стадії перегляду судових рішень, які набрали законної сили. Участь прокурора у касаційному провадженні. Участь прокурора у виключному провадженні.

Рекомендовані нормативні джерела:

- Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
- Уголовно-процесуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.
- Закон України “Про прокуратуру” від 05.11.91 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - N 53. - ст. 793
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 1, частини першої статті 7, статей 8, 9, 10, частини четвертої статті 14, статті 17, частини першої статті 20, частини третьої статті 29 Закону України “Про прокуратуру” (справа про повноваження прокуратури відповідно до пункту 9 розділу XV “Перехідні положення” Конституції України) від 10.09.2008 р.
- Наказ Генерального прокурора України “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” від 19 вересня 2005 року.
- Наказ Генерального прокурора України “Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення” від 19 вересня 2005 року.
- Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування кримінально-процесуального законодавства при попередньому розгляді кримінальних справ у судах першої інстанції” (30.05.2008 р.).

Рекомендована література:

1. *Бакаев Д.М.* Надзор прокурора района за расследованием уголовных дел. – М., 1979
2. *Беднарська В. М.* Прокурор як суб'єкт ініціації порушення та провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами // Вісник Луганської академії внутрішніх справ / Відп. ред. Б. Г. Розовський. – Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ, 2005. – Вип. 4.
3. *Бобечко Н.* Процесуальний статус прокурора в апеляційному провадженні // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XII регіональної науково-практичної конференції (9-10 лютого 2006 р.). – Львів, 2006.
4. *Гаврилов В.В.* Сущность прокурорского надзора в СССР. – Саратов, 1984.
5. *Даев В.Г. Маршунев М.Н.* Основы теории прокурорского надзора. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1990.
6. *Ерғашев Е.* Проблемы правового статуса прокурора в досудебном производстве по уголовному делу // Уголовное право. – 2008. - №4.
7. *Жогин Н.В.* Прокурорский надзор за предварительным расследованием уголовных дел. – М., 1968.
8. *Жук О.* Соотношение уголовного преследования и прокурорского надзора в досудебных стадиях уголовного процесса // Уголовное право. – 2003. - №4.
9. *Зеленецкий В.С.* Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. – Харьков, 1979.
10. *Зеленецкий В.С.* Функциональная структура прокурорской деятельности. – Х., 1978.
11. *Козьяков И.* Проблемы прокурорского надзора в сфере банковской деятельности // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - №1
12. *Копетюк М. Книш О.* Правові засади участі прокурора в апеляційному провадженні // Юридична Україна. – 2005. - №3.
13. *Котик З.* Участь прокурора у стадії попереднього розгляду кримінальної справи // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №3.
14. *Котик З.* Особливості доказування прокурором на стадії судового розгляду ті вирішення справи // Вісник прокуратури. – 2006. - №3.
15. *Курило М.П.* Вдосконалювати прокурорський нагляд за додержанням прав та законних інтересів засуджених до позбавлення волі // Право України. - 1998. -№11.

16. *Курило М.П.* Прокурорський нагляд за додержанням прав та законних інтересів засудженого до позбавлення волі: автореф. дис... к.ю.н. – Х., 1998
17. *Ларин А.* Прокурорский надзор и руководство расследованием // Социалистическая законность. – 1978. - №10.
18. *Лобач В.* Повноваження прокурора як головного суб'єкта кримінального переслідування // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №7.
19. *Лобач В.* Межі касаційного реагування прокурорів на судові рішення у кримінальних справах // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 6.
20. *Лобач В.* Перспективи кримінального процесу. Роль прокурора і суду в перегляді судових рішень у кримінальних справах за нововиявленими обставинами // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - №3.
21. *Ломидзе А.Б.* Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью принимаемых следователем процессуальных решений. – М.: Юрлитинформ, 2000.
22. *Маляренко В.Т., Вернидубов І.В.* Прокурор у кримінальному судочинстві. – К., 2001.
23. *Манова Н.С., Францифиров Ю.В.* Процессуальная природа деятельности прокурора при окончании досудебного производства // Российский следователь. – 2003. - № 8.
24. *Михайленко О.Р.* Проблеми здійснення прокуратурою своїх функцій на досудовому слідстві // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.
25. *Прокурорский надзор за расследованием преступлений органами внутренних дел.* – М., 1977
26. Прокурорський нагляд в Україні / За ред. проф. В.Т. Нора. – Львів.: Тріада, 2002.
27. *Савицкий В.М.* Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. – М., Наука, 1975.
28. *Соловьев А.Б.* О функциях прокуратуры в досудебных стадиях уголовного судопроизводства // Соловьев А.Б. Актуальные проблемы досудебных стадий уголовного судопроизводства. – М.: Юрлитинформ, 2006.
29. *Соловьев А.Б.* Соотношение уголовного преследования и прокурорского надзора в досудебных стадиях по УПК РФ // Соловьев А.Б. Актуальные проблемы досудебных стадий уголовного судопроизводства. – М.: Юрлитинформ, 2006.
30. *Трубин Н.С.* Прокурорский надзор за исполнением законов органами дознания. – М., 1982.
31. *Фідря Ю.* Деякі особливості перегляду судових рішень в порядку виключного провадження // Судоустрій і судочинство в Україні. – 2007. - №4.
32. *Химичева О.В.* Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: [монография] / Химичева О.В. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004.
33. *Чеканов В.Я.* Прокурорский надзор в уголовном судопроизводстве. – Саратов, 1972.
34. *Шевченко Є.* Суб'єкти стадії виконання вироку та визначеність їх процесуального статусу в чинному законодавстві // Право України.- 2008. - №6.
35. *Ястребов В.Б.* Прокурорский надзор: Учебник для вузов. – М.: БЕК, 2001.

Тема 4. Сутність прокурорського нагляду за органами дізнання і досудового слідства.

1. Поняття, сутність прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
2. Співвідношення прокурорського нагляду, відомчого контролю та судового контролю у досудовому провадженні.
3. Завдання прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
4. Об'єкт прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

5. Предмет прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
6. Особливості прокурорського нагляду за органами дізнання і досудового слідства.
7. Співвідношення нагляду за досудовим слідством і керівництва досудовим слідством.

Рекомендовані нормативні джерела:

- Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
- Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Алена. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.
- Закон України “Про прокуратуру” від 05.11.91 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - N 53. - ст. 793
- Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства” від 28.03.2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2008. - №4.

Рекомендована література:

1. *Бакаев Д.М.* Надзор прокурора района за расследованием уголовных дел. – М., 1979
2. *Бакаев Д.М., Цымбалистенко И.Ф.* Сущность, задачи, формы и методы прокурорского надзора за соблюдением законов органами дознания и досудебного следствия // Учеб. пособ. – Х.: ИПК, 1997.
3. *Буянский С.Г.* Прокуратура и судебная власть: статус и соотношение компетенции // Российский судья. – 2005. – №5.
4. *Васильев О.Л.* Изменения в уголовном процессе (лето 2007 г.): совершенствование предварительного расследования или очередной шаг к ослаблению прокуратуры? // Вестник Московского университета. Серия Право. – 2008. - №2.
5. *Врублевський О.* Диференціація повноважень суду та прокуратури при розгляді клопотань про провадження слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи // Підприємництво, господарство і право. – 2002 - №5
6. *Гаврилов Б.Я.* Обеспечение конституционных прав человека и гражданина в досудебном производстве. – М., 2003
7. *Гаврилов В.В.* Сущность прокурорского надзора в СССР. – Саратов, 1984.
8. *Гловюк І.В.* Процесуальний контроль у кримінальному процесі // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – №1.
9. *Даев В.Г. Маршунев М.Н.* Основы теории прокурорского надзора. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1990.
10. *Казинян Г.С.* Соотношение прокурорского надзора и судебного контроля в досудебных стадиях судопроизводства по УПК Республики Армения // Прокурорская и следственная практика. – 1999. – № 3-4.
11. *Кирий Л.М.* Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за дотриманням процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / Л.М. Кирий. – Київ, 2007.
12. *Кулаков В.* Удосконалення роботи зонального прокурора по нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство // Право України. – 1998. - №2.
13. *Кулаков В.В.* Деякі проблеми вдосконалення повноважень прокурора по нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства //Вісник Академії правових наук України. - 1997. - № 3 (10).

14. Кулаков В.В. Проблемы вдосконалення організаційних структур апарату обласної прокуратури, що здійснюють нагляд за досудовим слідством, дізнанням та ОРД // Вісник Академії правових наук України. - 1998. - № 1 (12).
15. Ларин А. Прокурорский надзор и руководство расследованием // Социалистическая законность. – 1978. - №10.
16. Ломидзе А.Б. Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью принимаемых следователем процессуальных решений. – М.: Юрлитинформ, 2000.
17. Ломовский В.Д. О соотношении прокурорского надзора и ведомственного контроля на стадии предварительного расследования // Труды Ташкентской высшей школы МВД СССР. Процессуальные и криминалистические проблемы предварительного расследования. – Ташкент, 1980.
18. Мичко М. Щодо взаємодії прокуратури з судовою владою // Право України. – 1999. – № 12.
19. Погорецкий Н.А. Сущность, объект и предмет прокурорского надзора за предварительным следствием // Проблемы законности. – 1998. – Вып. 35.
20. Прокурорский надзор за расследованием преступлений органами внутренних дел. – М., 1977.
21. Прокурорський нагляд в Україні / За ред. проф. В.Т. Нора. – Львів.: Тріада, 2002.
22. Романюк Б. Прокурорський нагляд, “судовий” та відомчий контроль за діяльністю слідчого // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 6.
23. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. - М., Наука, 1975
24. Селезнев М. Ведомственный процессуальный контроль и прокурорский надзор на предварительном следствии // Законность. – 1999. - №1
25. Соловьев А.Б. Токарева М.Е. Халиулин А.Г. Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании преступлений. - М.: Юрлитинформ, 2000
26. Статкус В.Ф. Чувилев А.А. Прокурорский надзор и ведомственный контроль на предварительном следствии // Советское государство и право. – 1975. - №3.
27. Таджиев Х.С. Прокурорский надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений. - Ташкент, Издательство ФАН Узбекской ССР, 1985.
28. Толочко О. Теоретичні проблеми співвідношення судового контролю та прокурорського нагляду на досудовому провадженні у кримінальних справах // Вісник Академії прокуратури України. – 2007. – № 3.
29. Трубин Н.С. Прокурорский надзор за исполнением законов органами дознания. – М., 1982
30. Химичева Г.П. Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности: Монография. – М., 2003.
31. Химичева О.В. Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: [монография] / Химичева О.В. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004.
32. Чеканов В.Я. Прокурорский надзор в уголовном судопроизводстве. – Саратов, 1972.
33. Чепурний О. Розмежування функцій судового контролю та прокурорського нагляду на досудових стадіях кримінального процесу // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2003. – № 3.
34. Шалумов М. Судебный контроль и прокурорский надзор: не междуособица, а взаимодействие // Российская юстиция. – 2001. – № 4.
35. Ястребов В.Б. Прокурорский надзор: Учебник для вузов. – М.: БЕК, 2001

Тема 5. Форми і методи прокурорського нагляду за провадженням дізнання і досудового слідства.

1. Повноваження прокурора з нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства.
2. Форми прокурорського нагляду.
3. Методи прокурорського нагляду.

Рекомендовані нормативні джерела:

- Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
- Уголовно-процесуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.
- Закон України “Про прокуратуру” від 05.11.91 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - N 53. - ст. 793
- Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства” від 28.03.2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2008. - №4.

Рекомендована література:

1. *Бакаев Д.М.* Надзор прокурора района за расследованием уголовных дел. – М., 1979
2. *Бакаев Д.М., Цымбалистенко И.Ф.* Сущность, задачи, формы и методы прокурорского надзора за соблюдением законов органами дознания и досудебного следствия // Учеб. пособ. – Х.: ИПК, 1997.
3. *Васильев О.Л.* Изменения в уголовном процессе (лето 2007 г.): совершенствование предварительного расследования или очередной шаг к ослаблению прокуратуры? // Вестник Московского университета. Серия Право. – 2008. - №2.
4. *Врублевський О.* Диференціація повноважень суду та прокуратури при розгляді клопотань про провадження слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи // Підприємництво, господарство і право. – 2002 - №5
5. *Гаврилов Б.Я.* Обеспечение конституционных прав человека и гражданина в досудебном производстве. – М., 2003
6. *Гаврилов В.В.* Сущность прокурорского надзора в СССР. – Саратов, 1984.
7. *Гречуха В.* Письменные указания прокурора следователю // Социалистическая законность. – 1989. - №6.
8. *Даев В.Г. Маршунов М.Н.* Основы теории прокурорского надзора. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1990.
9. *Каркач П.М. Курочка М.Й. Иванов С.М.* Контроль за додержанням законності в ході дізнання та досудового слідства. – Луганськ, 2007.
10. *Кирий Л.М.* Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за дотриманням процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / Л.М. Кирий. – Київ, 2007.
11. *Кулаков В.* Удосконалення роботи зонального прокурора по нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство // Право України. – 1998. - №2.
12. *Кулаков В.В.* Деякі проблеми вдосконалення повноважень прокурора по нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства // Вісник Академії правових наук України. - 1997. - № 3 (10).

13. Кулаков В.В. Проблеми вдосконалення організаційних структур апарату обласної прокуратури, що здійснюють нагляд за досудовим слідством, дізнанням та ОРД // Вісник Академії правових наук України. - 1998. - № 1 (12).
14. Ларин А. Прокурорський надзор и руководство расследованием // Социалистическая законность. – 1978. - №10.
15. Ломидзе А.Б. Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью принимаемых следователем процессуальных решений. – М.: Юрлитинформ, 2000.
16. Ломовский В.Д. О соотношении прокурорского надзора и ведомственного контроля на стадии предварительного расследования // Труды Ташкентской высшей школы МВД СССР. Процессуальные и криминалистические проблемы предварительного расследования. – Ташкент, 1980
17. Погорецкий Н.А. Сущность, объект и предмет прокурорского надзора за предварительным следствием // Проблеми законності. – 1998. – Вип. 35.
18. Прокурорский надзор за расследованием преступлений органами внутренних дел. – М., 1977.
19. Прокурорський нагляд в Україні / За ред. проф. В.Т. Нора. – Львів.: Тріада, 2002.
20. Савицкий В.М. Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. - М., Наука, 1975
21. Селезнев М. Ведомственный процессуальный контроль и прокурорский надзор на предварительном следствии // Законность. – 1999. - №1
22. Соловьев А.Б. Токарева М.Е. Халиулин А.Г. Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании преступлений. - М.: Юрлитинформ, 2000
23. Статкус В.Ф. Чувилев А.А. Прокурорский надзор и ведомственный контроль на предварительном следствии // Советское государство и право. – 1975. - №3
24. Таджиев Х.С. Прокурорский надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений. - Ташкент, Издательство ФАН Узбекской ССР, 1985
25. Трубин Н.С. Прокурорский надзор за исполнением законов органами дознания. – М., 1982
26. Химичева Г.П. Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности: Монография. – М., 2003.
27. Химичева О.В. Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: [монография] / Химичева О.В. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004.
28. Центров Е. Е. Участие прокурора в допросе обвиняемого (подозреваемого) // Социалистическая законность. – 1976. - № 11.
29. Чеканов В.Я. Прокурорский надзор в уголовном судопроизводстве. – Саратов, 1972
30. Ястребов В.Б. Прокурорский надзор: Учебник для вузов. – М.: БЕК, 2001

Тема 6. Основні напрями, завдання прокурорського нагляду при порушенні кримінальної справи і провадженні досудового розслідування

1. Напрями і завдання прокурорського нагляду при порушенні кримінальної справи і провадженні досудового розслідування.
2. Нагляд прокурора за додержанням законів при прийманні, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень про злочини.
3. Нагляд прокурора за додержанням законів при порушенні кримінальної справи. Участь прокурора у судовому розгляді скарги на постанову про порушення кримінальної справи. Участь прокурора у судовому розгляді скарги на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи.

4. Нагляд прокурора за додержанням законів при притягненні особи як обвинуваченого.
5. Нагляд прокурора за виконанням законів при застосуванні запобіжних заходів та інших заходів кримінально-процесуального примусу.
6. Нагляд прокурора за додержанням законів при застосуванні запобіжного заходу - взяття під варту. Нагляд прокурора за законністю продовження строків тримання під вартою.
7. Нагляд прокурора за провадженням слідчих дій.
8. Нагляд прокурора за законністю продовження строків досудового слідства.
9. Нагляд прокурора за законністю зупинення досудового слідства.
10. Нагляд прокурора за законністю дій і рішень при закінченні провадження по кримінальній справі.

Рекомендовані нормативні джерела:

- Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
- Уголовно-процесуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.
- Закон України “Про прокуратуру” від 05.11.91 року (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - N 53. - ст. 793
- Наказ Генерального прокурора України “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство” від 19 вересня 2005 року.
- Наказ Генерального прокурора України “Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення” від 19 вересня 2005 року.
- Наказ Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань «Про заходи щодо дотримання законності при затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обранні щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та додержанні встановлених законом строків затримання і тримання під вартою під час досудового слідства” N 300/73 від 23.04.2001
- Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства” від 28.03.2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2008. - №4.
- Постанова Пленуму Верховного Суду України “Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства” від 25.04.2003 р. (із змінами та доповненнями) // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одиссей”, 2006.

Рекомендована література:

1. *Бакаев Д.М.* Зеленецкий В.С. Финько В.Д. Прокурорский надзор за законностью избрания мер пресечения в стадии предварительного расследования. – Х., 1986
2. *Балашов А.* Прокурорский надзор за законностью задержания подозреваемых и ареста обвиняемых. – М., 1983.
3. *Галочка Г.В.* Проблемні питання, що виникають при здійсненні прокурорського нагляду за додержанням законів митними органами як органами дізнання // Митна справа. – 2008. - №4.

4. Давиденко Л. Роль прокурора у виявленні причин і умов вчинення злочинів // *Право України*. – 1992. - №8
5. *Жогин Н.В.* Прокурорский надзор за предварительным расследованием уголовных дел. – М., 1968
6. *Зархин О.* Процесуальні повноваження військових органів дізнання та особливості прокурорського нагляду за їх діяльністю // *Вісник Академії правових наук України*. – 2001. - №2
7. *Зеленецький В.С.* Прокурорский надзор за законностью представлений следователя. – Харьков, 1991.
8. *Зеленецький В.С.* Прокурорский надзор за исполнением органами дознания и досудебного следствия законов при приеме, регистрации, проверке и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях. – Х., 2004
9. *Зеленецький В.С.* Заходи прокурорського реагування на виявлені порушення законів у діяльності органів дізнання і досудового слідства при прийманні, реєстрації, перевірці й вирішенні заяв та повідомлень про злочини // *Прокуратура. Людина. Держава*. – 2004. - №10.
10. *Зеленецький В.С., Финько В.Д., Белецький А.З.* Прокурорский надзор за исполнением законов органами внутренних дел при приеме, регистрации, учете и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях. – М., 1988.
11. *Каркач П.М., Курочка М.Й., Иванов С.М.* Контроль за додержанням законності в ході дізнання та досудового слідства. – Луганськ, 2007.
12. *Кирий Л.М.* Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за дотриманням процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / Л.М. Кирий. – Київ, 2007.
13. *Клочков В.* Прокурорський нагляд за додержанням строків тримання під вартою // *Прокуратура. Людина. Держава*. – 2004. - № 8.
14. *Клочков В.Г.* Прокурорський нагляд за законністю і обґрунтованістю обрання та продовження строків тримання під вартою. – Київ, 2005.
15. *Козьяков И.* Проблемы прокурорского надзора в сфере банковской деятельности // *Підприємництво, господарство і право*. – 2003. - №1
16. *Козьяков І.* Проблеми теорії та практики застосування статей 187, 187¹ КПК України // *Право України*. – 2003. - № 4.
17. *Кондратьев А.В., Давыденко Л.М., Каркач П.М.* Прокурорский надзор и судебный контроль в стадии досудебного следствия за законностью применения мер процессуального принуждения – Донецк, 2003. – 101 с.
18. *Кулаков В.* Удосконалення роботи зонального прокурора по нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство // *Право України*. – 1998. - №2.
19. *Кулаков В.В.* Деякі проблеми вдосконалення повноважень прокурора по нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства // *Вісник Академії правових наук України*. - 1997. - № 3 (10).
20. *Кулаков В.В.* Проблеми вдосконалення організаційних структур апарату обласної прокуратури, що здійснюють нагляд за досудовим слідством, дізнанням та ОРД // *Вісник Академії правових наук України*. - 1998. - № 1 (12).
21. *Курільчук І.* Взяття під варту: співвідношення прокурорського нагляду та судового контролю // *Підприємництво, господарство і право* – 2006 - №5.
22. *Ломидзе А.Б.* Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью принимаемых следователем процессуальных решений. – М.: Юрлитинформ, 2000.
23. *Ломовский В.Д.* О соотношении прокурорского надзора и ведомственного контроля на стадии предварительного расследования // *Труды Ташкентской высшей школы МВД СССР. Процессуальные и криминалистические проблемы предварительного расследования*. – Ташкент, 1980

24. *Мельник О.В.* Прокурорський нагляд за законністю прийняття рішення слідчим про притягнення особи як обвинуваченого // Право обвинуваченого на кваліфікований захист та його забезпечення: Матер. міжнар. наук.-практ. семінару, 1-2 груд. 2005 р., м. Харків. – Х.: К.: ЦНТ “Гопак”, 2006.
25. *Мирошніченко І.Я.* Прокурор в стадії попереднього розслідування кримінальних справ // Вестник Московського університету. Серія Право. – 1973. - №2.
26. *Михайленко О.Р.* Проблеми здійснення прокуратурою своїх функцій на досудовому слідстві // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.
27. *Молицький С.* Один із шляхів захисту законних прав та інтересів громадян. Посилення прокурорського нагляду за законністю розгляду органами внутрішніх справ заяв і повідомлень про злочини // Вісник прокуратури. – 2008. - №10.
28. *Озерська А.В.* Перевірка прокурором законності затримання органами внутрішніх справ громадян та утримання їх в ІТТ // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. - №4
29. *Омельченко О.* Нагляд прокурора за виявленям та усуненням причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів // Право України. – 2003. - №1.
30. *Прокурорський надзор за розслідуванням кримінальних справ органами внутрішніх справ.* – М., 1977
31. *Савицький В.М.* Очерк теорії прокурорського нагляду в кримінальному судопроизводстві. – М., Наука, 1975
32. *Середа Г.* Прокурорський нагляд за додержанням законів при прийнятті, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень про злочини: деякі проблеми правового регулювання // Право України.- 1999. - №3.
33. *Сильнов М.А.* Вопросы прокурорского надзора за законностью производства следственных действий (лекция). – Москва, 1999
34. *Скарєдов Г.И.* Участие прокурора в следственных действиях. – М.: Юридическая литература, 1987
35. *Соловьев А. Б.* Прокурорський надзор як важке умови підвищення ефективності виробництва слідствених дій (лекція). // В сб. Проблемы совершенствования предварительного следствия и прокурорского надзора за исполнением законов органами дознания и предварительного следствия. М., 1982.
36. *Соловьев А.Б. Токарева М.Е. Халиулин А.Г.* Прокурорський надзор за виконанням законів при розслідуванні кримінальних справ. – М.: Юрлитинформ, 2000
37. *Трагнюк Р.Р.* Прокурор як гарант забезпечення прав обвинуваченого і підозрюваного у процесі здійснення досудового слідства // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України, - 2003.- № 1 (22).
38. *Трагнюк Р.Р.* Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза" / Р.Р. Трагнюк. – Х., 2003- 19 с.
39. *Трубин Н.С.* Прокурорський надзор за виконанням законів органами дознання. – М., 1982
40. *Федченко В.М.* Проблеми судового контролю та прокурорського нагляду за розслідуванням злочинів групою слідчих // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2003. - №1.
41. *Янченко І.* Прокурорський нагляд на досудовому слідстві при провадженні слідчих дій з ознаками кримінально-процесуального примусу // Вісник Академії прокуратури України. – 2008. - №1.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ, ІСПИТУ

1. Поняття, сутність, значення і завдання стадії порушення кримінальної справи.
2. Завдання стадії порушення кримінальної справи.
3. Органи і посадові особи, які мають право порушити кримінальну справу.
4. Приводи для порушення кримінальної справи. Юридична природа приводів для порушення кримінальної справи.
5. Підстави для порушення кримінальної справи. Фактична та юридична сторона.
6. Перевірка приводів та підстав для порушення кримінальної справи, строки перевірки.
7. Обставини, що виключають можливість провадження у кримінальній справі.
8. Рішення, що приймаються в стадії порушення кримінальної справи.
9. Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про порушення кримінальної справи.
10. Форма і зміст постанови про порушення кримінальної справи.
11. Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи.
12. Форма і зміст постанови про відмову в порушенні кримінальної справи.
13. Особливості порушення справ приватного та приватно-публічного обвинувачення.
14. Оскарження рішення про порушення кримінальної справи щодо певної особи.
15. Оскарження рішення про відмову в порушенні кримінальної справи.
16. Поняття, значення і завдання стадії досудового розслідування.
17. Форми розслідування кримінальних справ.
18. Поняття та види дізнання у кримінальних справах.
19. Досудове слідство як основна форма досудового розслідування.
20. Поняття і значення основних положень досудового слідства.
21. Поняття, значення і види підслідності.
22. Початок і місце досудового слідства.
23. Повноваження слідчого та форми їх реалізації. Поняття та зміст процесуальної самостійності слідчого.
24. Начальник слідчого відділу, його повноваження.
25. Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Розслідування кримінальних справ слідчо-оперативною групою.
26. Підстави і порядок об'єднання кримінальних справ в одне провадження. Виділення кримінальних справ в окреме провадження.
27. Недопустимість розголошення даних досудового слідства.
28. Оскарження дій і рішень особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора.
29. Використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів.
30. Взаємодія слідчого з органами дізнання. Доручення і окремі доручення слідчого.
31. Строки провадження слідства, підстави і порядок їх продовження.

32. Поняття і сутність слідчих дій.
33. Система слідчих дій.
34. Класифікація слідчих дій.
35. Підстави та умови проведення слідчих дій.
36. Загальна характеристика слідчих дій.
37. Поняття, сутність і значення притягнення особи як обвинуваченого.
38. Підстави та умови притягнення особи як обвинуваченого.
39. Процесуальний порядок притягнення особи як обвинуваченого. Форма і зміст постанови про притягнення особи як обвинуваченого.
40. Порядок пред'явлення обвинувачення.
41. Допит обвинуваченого.
42. Зміна і доповнення раніше пред'явленого обвинувачення.
43. Застосування запобіжних заходів.
44. Поняття, підстави і мета запобіжних заходів.
45. Види запобіжних заходів.
46. Процесуальний порядок обрання, зміни та скасування запобіжного заходу.
47. Поняття, значення і правові наслідки зупинення досудового слідства.
48. Підстави та умови зупинення досудового слідства.
49. Процесуальний порядок зупинення досудового слідства.
50. Підстави, умови і процесуальний порядок відновлення зупиненого досудового слідства.
51. Закриття справи, слідство в якій зупинено.
52. Поняття і форми закінчення досудового слідства.
53. Закінчення досудового слідства за наявності достатніх доказів для складання обвинувального висновку.
54. Закінчення досудового слідства винесенням постанови про закриття кримінальної справи.
55. Закінчення досудового слідства винесенням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.
56. Закінчення досудового слідства винесенням постанови про закриття кримінальної справи і направлення до суду для застосування примусових заходів виховного характеру.
57. Підстави і процесуальний порядок направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.
58. Прокурор як суб'єкт кримінального процесу.
59. Процесуальне положення прокурора у стадії порушення кримінальної справи.
60. Процесуальне положення прокурора у стадії досудового розслідування.
61. Участь прокурора у доказуванні на досудових стадіях кримінального процесу.
62. Проблема функціональної спрямованості діяльності прокурора у справі, що надійшла до нього від слідчого із обвинувальним висновком, постановою про направлення до суду для закриття у зв'язку із звільненням від кримінальної відповідальності, постановою про закриття кримінальної справи та застосування примусових заходів виховного характеру, постановою про

направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

63. Процесуальне положення прокурора у стадії попереднього розгляду справи суддею.
64. Процесуальне положення прокурора у стадії судового розгляду.
65. Зміна прокурором державного обвинувачення. Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення у суді.
66. Прокурор як суб'єкт доказування у стадії судового розгляду.
67. Процесуальне положення прокурора у стадії перегляду судових рішень, які не набрали законної сили.
68. Процесуальне положення прокурора у стадії виконання вироку, ухвали, постанови суду.
69. Процесуальне положення прокурора у стадії перегляду судових рішень, які набрали законної сили.
70. Участь прокурора у касаційному провадженні.
71. Участь прокурора у виключному провадженні.
72. Поняття, сутність прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
73. Співвідношення прокурорського нагляду, відомчого контролю та судового контролю у досудовому провадженні.
74. Завдання прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
75. Об'єкт прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
76. Предмет прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
77. Особливості прокурорського нагляду за органами дізнання і досудового слідства.
78. Співвідношення нагляду за досудовим слідством і керівництва досудовим слідством.
79. Повноваження прокурора з нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства.
80. Форми прокурорського нагляду.
81. Методи прокурорського нагляду.
82. Напрями і завдання прокурорського нагляду при порушенні кримінальної справи і провадженні досудового розслідування.
83. Нагляд прокурора за додержанням законів при прийманні, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень про злочини.
84. Нагляд прокурора за додержанням законів при порушенні кримінальної справи.
85. Участь прокурора у судовому розгляді скарги на постанову про порушення кримінальної справи. Участь прокурора у судовому розгляді скарги на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи.
86. Нагляд прокурора за додержанням законів при притягненні особи як обвинуваченого.
87. Нагляд прокурора за виконанням законів при застосуванні запобіжних заходів та інших заходів кримінально-процесуального примусу.

88. Нагляд прокурора за додержанням законів при застосуванні запобіжного заходу - взяття під варту.
89. Нагляд прокурора за законністю продовження строків тримання під вартою.
90. Нагляд прокурора за провадженням слідчих дій.
91. Нагляд прокурора за законністю продовження строків досудового слідства.
92. Нагляд прокурора за законністю зупинення досудового слідства.
93. Нагляд прокурора за законністю дій і рішень при закінченні провадження по кримінальній справі.

ЗМІСТ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ, ІСПИТУ
